

EL MIRALL

Núm. 117

500 PTA / 3,01 Euros

Dossier

*Històries del
còmic*

Entrevista

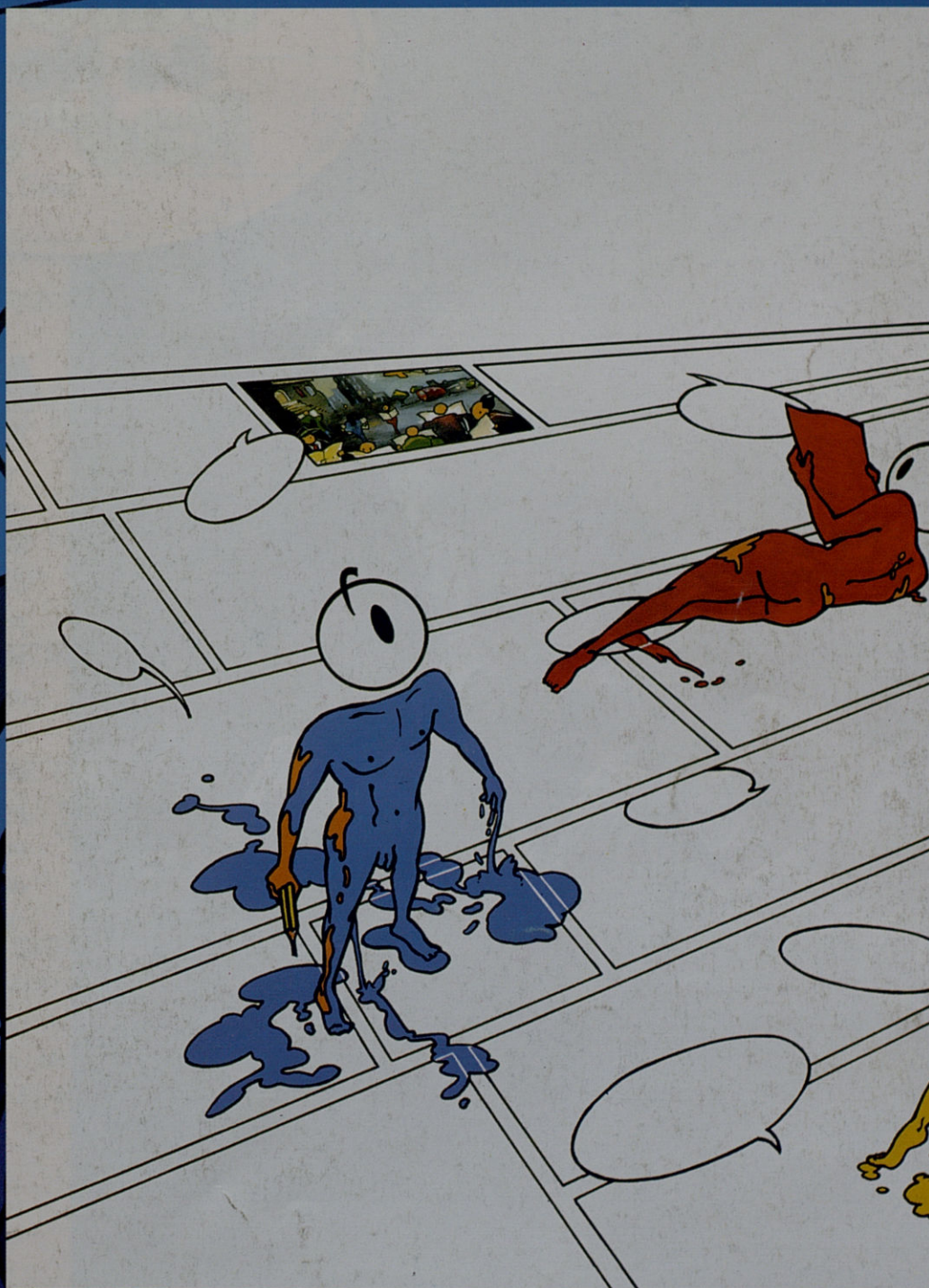
*Miquel Capellà:
«Sa Nostra ha
de contribuir
a fer país»*

Semblança

*March, el darrer
pirata de
la Mediterrània*

Reportatge

*Les Balears:
immigració i
multiculturalitat*

Seccions: societat • cinefàgia • art • llibres • la botiga

La seva confiança ho fa possible

"SA NOSTRA"
Amb la nit de
la Cultura

Balears Sa Nostra Raó de Ser

Així reinvertim els nostres beneficis a "SA NOSTRA", realitzant exposicions, projeccions de cinema, activitats literàries i conferències, oferint un programa musical per a tots els gustos, recolzant les més diverses manifestacions artístiques i, en definitiva, donant suport a la cultura i posant-la a l'abast de tothom. Perquè el benestar de la gent de **Balears** és "SA NOSTRA" raó de ser.

Gent de
confiança

"SA
NOS
TRA"

CAIXA DE BALEARS

EL MIRALL

EDITORIAL

VINT-I-CINC ANYS DE POSTFRANQUISME

4

DOSSIER

HISTÒRIES DEL CÒMIC

5

SEMBLANÇA

PERE FERRER GUASP. JOAN MARCH, EL DARRER PIRATA DE LA MEDITERRÀNEA

22

NOTES LITERÀRIES

PERE ROSELLÓ BOVER. ELS NOMS DE RUSIÑOL: UNA GALERIA DE RETRATS

24

REPORTATGE

PERE A. SALVÀ. IMMIGRACIÓ I MULTICULTURALITAT

SARA H. LADÀRIA. ELS DRETS I LES LLIBERTATS FONAMENTALS DELS IMMIGRANTS

26

ENTREVISTA

ANTONI OLIVER. MIQUEL CAPELLÀ, «SA NOSTRA HA DE FER PAÍS»

33

SOCIETAT

ANTONI OLIVER. EDUARD PETITPIERRE:

«CONÈIXER EL GENOMA HUMÀ NO VOL DIR

CURAR TOTES LES MALALTIES GENÈTIQUES»

40

TENDÈNCIES

ITINERARIS: GASPAR VALERO

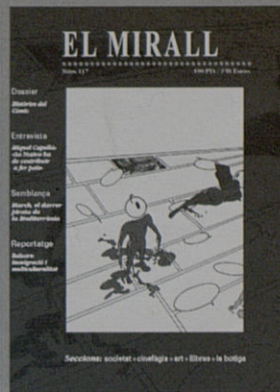
CINEFÀGIA: MATÍAS VALLÉS

ART: CRISTINA ROS

LLIBRES: BIEL MESQUIDA

LA BOTIGA: EL MIRALL

44

REVISTA CULTURAL
Novembre de 2000 · Núm. 117

Edita:
OBRA CULTURAL BALEAR

Publica:
Associació EL MIRALL
C/ de la Impremta, 1, pral. 2a
07001 Palma

President: Ferran Gomila
Editor: Antoni Mir

Producció, administració i
publicitat:

C/ de la Impremta, 1, pral. 2a
Tel.: 971 72 59 37

Telefax: 971 71 93 85

Apartat de correus 179
07080 Palma

Delegació a Barcelona:

C/ de la Montcada, 20
(Palau Dalmau)
08003 Barcelona

Delegació a València:

C/ de Moratín, 15
46001 València

Web i adreça de l'OCB
a Internet

<http://www.partal.com/ocb>

Correu electrònic:
ocb@ibernet.com

Director:
Gaspar Valero

Director adjunt:
Antoni Llompart

Redactora en cap:
Joana Mas

Secretari de redacció:
Tomeu Martí

Consell de redacció/
col·laboradors
Antoni Oliver
Biel Mesquida
Pere Rosselló Bover
Antoni Mir
Antoni Llompart
Joana Mas

Publicitat: Santi Adrover

Els articles publicats en
aquesta revista expressen
únicament l'opinió dels autors.

Coberta: Pere Joan
Fotos: Pep Pastor

Disseny: Marco Spinazzola

Maquetació i fotocomposició:
Ecogràfic

Impressió:
Xisco Arts Gràfiques
C/ del Baix Riera, 1-A, Palma
Tel.: 971 47 57 54

Dipòsit Legal: PM 10-1987
UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

5104947189

Vint-i-cinc anys de postfranquisme

Fa **vint-i-cinc** anys que va morir Francisco Franco, que fou al llarg de quatre dècades senyor i únic dictador d'Espanya. La distància i el tel d'oblit que s'ha deixat caure sobre aquell règim han fet que per a les noves generacions sigui una referència borrosa i llunyana.

El perill és veure Franco com un cabdill autoritari però respectable, fruit només del seu temps, quan la dictadura que implantà a sang i ferro fou, sobretot a les seves primeres dues dècades, un dels règims més despòtics que ha conegut Europa occidental en aquest segle. Nascut del braç de Hitler i de Mussolini, maquillà el seu perfil totalitari amb la caiguda dels seus aliats nazis-feixistes i, mercès a les circumstàncies derivades de la guerra freda, els sobrevisqué per espai de trenta anys però sense cedir mai en les seves essències, mantingudes amb constància i mà de ferro: poder personal i autoritarisme, bandejament de les minories i extermini o marcatge ferri de la dissidència, unitarisme i nacionalisme d'ansies imperials, catolicisme clerical i reaccionari antiintel·lectualisme.

El franquisme no fou només una dictadura política, fou un règim que condicionà gairebé tota la societat espanyola: des de la producció científica, artística i cultural fins certs aspectes de la vida de les persones, com l'ús públic de la llengua i una moral oficial castradora i repressiva.

La dictadura morí al llit, però matant, amb els òrgans de la repressió actius, entre litúrgies falangistes i amb l'extrema dreta als governs civils i al carrer i aplicant una política colonial que ens ha deixat el llegat vergonyós i present d'una tragèdia: la del poble saharauí que Espanya –a diferència del que ha fet Portugal amb Timor– no ha assumit mai com a pròpia, malgrat el DNI espanyol que encara poden exhibir les víctimes.

Les democràcies de l'Europa occidental, nascudes després de la desfeta de l'eix nazi-feixista en la Segona Guerra Mundial, han cultivat amb encert una èpica de la resistència al totalitarisme i han mantingut viu el record de les atrocitats comeses per uns règims intrínsecament criminals tot fent-ne l'eix de la formació moral i cívica del jovent. A Espanya no ha estat possible per una raó ben contundent: Franco guanyà la guerra, i la democràcia present és, teòricament o jurídicament, herua del règim sorgit del cop d'Estat del 18 de juliol de 1936. No per altra causa encara són presents arreu els símbols d'aquell règim. No per altra causa a les víctimes encara se'ls discuteix, no ja el simbolisme dels seus mèrits, sinó que se'ls pobreja les menors indemnitzacions.

Aquest ha estat el preu de la Transició. El perdó i unes dosis d'oblit varen ser necessaris per fer-la possible. El resultat ha estat més que acceptable: tenguérem amnistia i hem guanyat dosis considerables de llibertat i autonomia. I tanmateix no ens ha de bastar perquè no és possible construir una democràcia activa i conscient sobre un pantà d'ocultacions i d'ignorància. El passat és irredimible, però la memòria històrica es construeix en el present.

Quan Espanya se sent amb força moral per jutjar els responsables dels crims comesos sota algunes dictadures sud-americanes, no hi pot haver raons per no abordar, des de la serenitat i sense ànim de represàlia, un judici col·lectiu, històric, polític i ètic del franquisme i de les seves conseqüències, tothora presents, encara perdurables.

intrínseca a la inextricable interpretación de los sueños...

Histories del cómic

reissio
Dossier

Els anys 80: entre la definició professional i la reivindicació cultural

FRANCISCA LLADÓ

El canvi cultural operat a Mallorca en els anys setanta permeté el desenvolupament d'una creació artística autònoma, seguint, entre d'altres, les propostes d'*Ensenya*,¹ que pretenia mostrar l'obra de joves no acceptats, que intentaven dir coses difícilment admeses des dels organismes oficials, aspecte que evidentment es troba directament enllaçat amb produccions menys conegudes com el còmic o la il·lustració. Dins aquesta contextualització no ens ha d'estranyar que la història del còmic a Mallorca sigui una història recent perquè mai no es publicaren revistes especialitzades. Una alternativa a aquesta situació va ser la publicació dels *fanzines*, amb una difusió certament local, entre els quals destaca *Els Bu-
rots Còmics*,

publicació de l'institut de batxillerat Mossèn Alcover de Manacor de l'any 1976 i realitzats amb la col·laboració de professors i alumnes. Per completar el panorama dels anys vuitanta sorgí igualment a Manacor *Llunari. Revista imaginària*, creada per Jaume Ramis i Tomeu Riera, entre d'altres. Un any després, a Palma es publicà *Entrance*, en què participaren Jesús García Marín, Miquel Aguiló, Toni Garcies i Beltrán Navas. També podem assenyalar altres experiències com *Lavativa* dirigida per Toni Rotger.

La situació paral·lela que s'estava produint a l'Estat era la d'una difusió del còmic àmplia, podem parlar fins i tot del *boom* entre els anys 1981 i 1983 i que vingué marcat per un considerable augment de publicacions, per la realització de salons i exposicions internacionals i pel desenvolupament d'una crítica especialitzada.

Mallorca es mantingué d'esquena davant aquesta situació, ja que els centres editorials per excel·

lència s'aglutinaren al voltant de Barcelona i Madrid, fet que no determina que certs dibuixants no hagin contribuït al desenvolupament de l'actual panorama editorial espanyol. Així, Rafel Vaquer, que el 1977 havia consolidat l'equip Butifarra, el 1982 inicià la publicació del setmanari en llengua catalana *Cul de Sac*, en què aparegué per primera vegada el seu personatge Johnny Roqueta. Igualment Beltrán Navas realitzà històries per a *El Víbora*, igual que Tatúm, que a més ho va fer a *Cairo* i *Metropol*, mentre que Bartomeu Seguí va fer el mateix a *Madrid*, *El Víbora* i *Complot*.

Per la seva trajectòria hi ha figures que mereixen una menció apart: Pere Joan i el català arrelat a Mallorca, Max, els quals, a més d'ocupar un paper de primer ordre dins el panorama del còmic estatal, han permès desenvolupar el còmic a nivell local gràcies a la participació decidida i compromesa en esdeveniments com les setmanes del còmic o el darrer intent de potenciació en un moment en què el mitjà es troba menyspreat, com és la publicació de la revista *Nosotros Somos los Muertos*.

Les setmanes del còmic

Festivals, certàmens, salons o mostres no són més que definicions que d'una manera o d'altra indiquen uns fets culturals i comercials al voltant del còmic. I deim fets culturals perquè representen transmetre al públic la producció més recent i permeten amb això contactar-hi directament. Per altra banda, no

¹ Mostra realitzada a la galeria Quatre Gats, entre el 6 i el 31 d'agost de 1973.

podem oblidar l'aspecte comercial, ja que, si no existís, no seria possible que el còmic arribàs directament al públic.²

Aleshores, aquestes manifestacions permeteren un acostament entre lectors, dibuixants, agents editorials i crítics, de tal manera que s'adoptaren plantejaments de retroacció (*feed-back*) des del moment en què les parts interessades tingueren una major presa de consciència de la problemàtica del còmic i de les exigències del públic en un moment concret.

Dins l'Estat espanyol, i deixant de banda determinats precedents a Astúries, Valladolid o Alacant, hem d'esperar l'any 1981, en què se celebrà a Barcelona el primer Saló del Còmic i la Il·lustració, amb un model d'estructuració que es mantindrà durant les setmanes del còmic a Mallorca, sobretot en el vessant d'activitats paral·leles.

De fet, en el cas mallorquí, més que per l'aspecte econòmic, s'optà per la difusió i la qualitat estètica al marge d'estratègies de mercat. Així, el resultat va ser l'exposició d'obra de caràcter local, estatal o internacional, organització de taules rodones, projeccions de pel·lícules, etc. Una altra de les peculiaritats d'aquestes mostres mallorquines és la data en què es dugueren a terme, entre els anys 1985 i 1988, en un moment en què la crisi era més que evident i en què s'havia produït un desplaçament de l'estètica del còmic a altres activitats com la pintura, la música o el vídeo.

Per una banda, hem de tenir present que ens trobam davant una batlia socialista que precisament

l'any 1985 obrí el Palau Sollerí, definit aleshores com Museu d'Art Contemporani, i que desenvolupà per mitjà del tinent de batle de cultura, Nicolau Llaneres, una important tasca de difusió cultural amb la celebració d'exposicions i festivals de tota mena.

Dins aquest ambient, entre el 25 i el 30 de juny de 1985, se celebrà la I Setmana del Còmic a Mallorca,

amb una difusió molt marginal, ja que fins i tot no es va reflectir l'esdeveniment en la premsa, que

quasi es va limitar a ressenyar-ne

l'obertura així com l'anunci

d'una taula rodona: «Còmic d'humor i crònica social», amb la participació de Rafel Vaquer, Tha,

Alfons López i Tp. Bigart, la projecció de vídeos i de la *performance* «Imakines»,

al passeig del Born.

Abans de la II Setmana del Còmic, entre el 10 i el 24 de juny de 1986, a la capella de la Misericòrdia tingué lloc una exposició dedicada a Pere Joan i Max, sota la coordinació de la Biblioteca del Consell de Mallorca. Aquest fet no resulta simplement anecdòtic, ans al contrari, n'indicava un bon moment, encara que una bona part d'aquest reconeixement passava per la personalització de dos dibuixants a l'alça. Entre el 24 de juny i el 4 de juliol de 1986, es desenvolupà la II Setmana del Còmic, de la qual era comissària Marta Sierra i que comptava amb un

pressupost de 3.050.000 pessetes. Durant la Setmana del Còmic la presència internacional va ser francament notòria, i destacà l'exposició dels originals de Tanino Liberatore, «Expo-Liberatore», i la del grup francès Equip Bazzoka.

Les setmanes del còmic tingueren un interès més cultural que econòmic

Es comptà amb la presència dels primers, així com de Kiki Picasso, important membre del segon. Es realitzà igualment una exposició, «El còmic a Mallorca», amb la participació de Pere Joan, Max, Beltrannavas, Tatúm, Rafel Vaquer i Marcos Mateu. El programa d'exposicions es completà amb «La narrativa i el símbol», «Portades de discos», «Còmic en català» i «Bibliografia». El capítol d'activitats s'emplenà amb la projecció de vídeos i tallers coordinats pels dibuixants mallorquins. I, finalment, per concloure la Setmana de Còmic, es realitzà un espectacle coreogràfic aliè al còmic per part del Grup de Dansa Contemporània Spor.

² Sobre l'organització de festivals de còmic, vegeu M. AYUSO, «Introducción a los Festivales de Cómic», Camp de l'Arpa, núm. 79-80, 1980, p. 36-37.

La III Setmana del Còmic i la Il·lustració se celebrà entre el 28 d'octubre i el 10 de novembre de 1987, una vegada més al Palau Solleric, fou organitzada per Marta Sierra i tingué el pressupost més elevat de les quatre mostres celebrades: 5.960.000 pessetes. A més

aquest permet esbrinar els processos considerats com a clàssics dins una narració: personatges, situacions, humor, acció i suspens. Dins la delegació belga, varen estar presents Bob de Moor, Delitte, Ferry, Tibet, Vance i Vermal. A més, Daniel Torres presentà junta-

ment amb l'editor Rafel Martínez el seu àlbum-joc *Sabotatge*. Aquesta exposició es

còmic tingueren un interès més cultural que econòmic, però a finals dels vuitanta la societat començà a exigir noves alternatives, encara que som conscients que el reconeixement no simplement ha de venir per part del públic lector, sinó també des dels sectors intel·lectuals, que en aquell moment es preocuparen molt més de fer del còmic un objecte d'anàlisi que els permetés elevar-lo a la categoria d'art major que altres qüestions que permetessin convertir-lo en un element del mercat cultural, amb la qual cosa la crítica del còmic donà lloc a una certa manipulació.

*Francisca Lladó és doctora en Història de l'Art amb la tesi «El còmic adult a Espanya» (1975-1985) i titular de l'Escola Universitària.

Els anys 1981 i 1983 són marcats per un considerable augment de publicacions

de la mostra dels treballs dels dibuixants mallorquins Tatúm, Miracoloso, Max, Rafel Vaquer i Pere Joan, es comptà amb la presència de l'holandès Jost Swarte. Cal destacar les exposicions «Museu Viu», proposta visual de 16 historietistes i la seva càmera, organitzades per l'Institut de la Joventut, depenent del Ministeri de Cultura.

En tots els casos, tant les exposicions esmentades com la taula rodona «El retorn dels Superherois», en què participaren Antonio Martín, Jesús Cuadrado i Mario Ayuso, així com les projeccions i els muntatges en general, arribaren a superar la seva funció i aconseguiren finalment el desitjat intercanvi entre els sectors implicats. La darrera mostra realitzada se celebrà entre el 20 d'octubre i el 3 de novembre de 1988, amb un pressupost de 5.555.555 pessetes. S'apostà decididament per la línia clara, malgrat que aquesta i la polèmica que provocà ja s'havien superat a nivell estatal.³ Els motius donats per Marta Sierra es mantenen dins l'argumentació dels anys anteriors: potenciar el pes estètic i optar pel còmic belga, ja que

completà amb altres dues «Emmascarats de paper», basada en una recopilació d'antifaços que donaren vida a *El Guerrero del Antifaço* o *El Llanero solitario*, i una altra ja clàssica, «Còmic a Mallorca», en què presentaren els seus treballs els joves creadors. La taula rodona d'aquesta edició girà al voltant d'«Imatge i Còmic», amb la participació dels editors Albert Mes-

tres i Joan Navarro. Aquesta quarta setmana del còmic va ser la darrera fita del còmic a Mallorca, ja que encara que s'hagin realitzat amb posterioritat exposicions puntuals sobre el tema, la crisi havia quallat d'una manera decidida. Les causes són moltes i no és fàcil establir generalitats, però el que sí podem afirmar és que a Mallorca les setmanes del

³ Respecte a la polèmica sobre Hergé i la línia clara, el 1983 un grup d'intel·lectuals signà el manifest «Ante un conato de degradación del significado cultural de los cómics», publicat al *Diario de Barcelona*, dissabte 7 de maig de 1983, p. 25; i el 1984, arran de l'exposició sobre Tintín a la Fundació Miró de Barcelona, es publicà un nou manifest: «Manifiesto contra una exposición sobre Tintín y Hergé», a *El País*, divendres 14 de setembre de 1984, p. 24.

SYP CONSUM

PRIMERA CADENA MALLORQUINA DE SUPERMERCATS

TELÈFON D'ATENCIÓ AL CLIENT: **902 42 42 60**

Illes Balears: Panoràmica 2000

PEP MINJESA

Des dels anys vuitanta el còmic és una de les manifestacions culturals més dinàmiques a les Balears, tant pel que fa al nombre d'autors com d'aficionats, tot i que la historieta mai no ha gaudit a les Illes, com a la resta de l'Estat espanyol, d'una forta promoció publicitària en els mitjans de comunicació ni de cap tipus de reconeixement institucional i acadèmic. Aquest fet converteix el món del tebeo en una paradoxa, ja que és qualificat com a mitjà de masses, però és un vertader desconegut del gran públic. Situació que no li impedeix sobreviure i continuar endavant.

L'afirmació que el Novè Art a l'arxipèlag gaudeix de bona salut es constata amb la profusió de professionals que sorgeixen de les Illes i publiquen en el mercat estatal i internacional, com són els casos dels consagrats Pere Joan, Rafael Vaquer, Tomeu Seguí, Paco Díaz, Àlex Fito, Gabi o Linhart, o de les noves generacions, Guillem March, Pau, Tomeu Morey o David Martínez Bonobo, que lluiten per obrir-se pas en un sector limitat i controlat, majoritàriament, per les editorials catalanes.

La contínua aparició de nous creadors de vinyetes a les Balears, i més concretament a Mallorca, demostra la gran afició que hi ha al darrere. Aquest fet provoca l'aparició de revistes especialitzades i que alguns mitjans de comunicació incloguin un secció de crítica de tebeos.

La dècada dels noranta suposa un nou punt de ressorgiment i llançament del món de la historieta produïda a les Illes. En aquests deu anys, els artistes no tan sols treballen per encàrrec, sinó que posen en funcionament els seus projectes.

L'any 1993, neix a Palma la revista

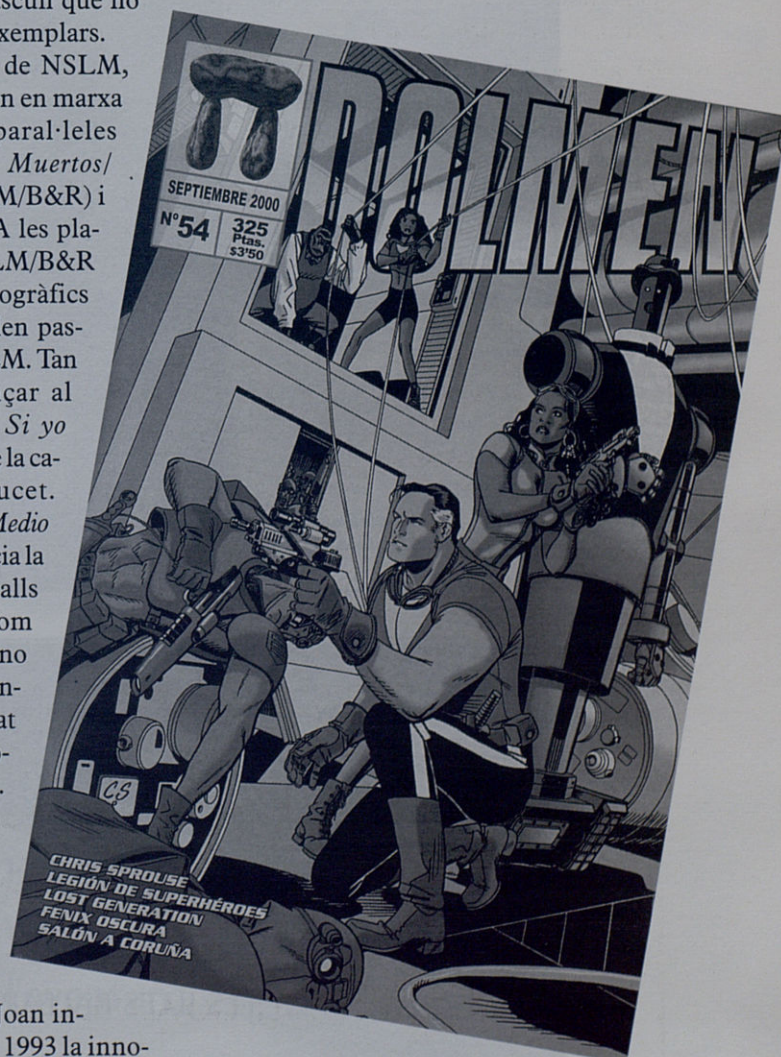
de còmic internacional d'avantguarda *Nosotros Somos Los Muertos* (NSLM), la qual ja es deixa de publicar enguany, com també *Dolmen*, publicació especialitzada en la crítica i l'anàlisi dels tebeos de superherois.

El tàndem catalanomallorquí format pel dibuixant barceloní Max (Francesc Capdevila) i el de Palma Pere Joan s'uneix per editar NSLM. L'objectiu d'aquesta publicació era donar a conèixer al públic un tipus d'artistes i d'histories amb un marcat caràcter experimental. Al llarg del seus set anys de vida, se'n publicaren sis volums, amb una tirada cadascun que no superaren els 3.000 exemplars.

Arran de la creació de NSLM, Max i Pere Joan posen en marxa dues col·leccions paral·leles *Nosotros Somos Los Muertos/Buenos&Raro* (NSLM/B&R) i *Los Medio Muertos*. A les planes dels àlbums NSLM/B&R es publicarien monogràfics dels autors que havien passat per la revista NSLM. Tan sols s'arriba a llançar al mercat un àlbum, *Si yo fuera hombre* (1998) de la canadencs Julie Doucet. Sota el segell de *Los Medio Muertos*, el 1999 s'inicia la publicació dels treballs d'artistes novells, com també d'aquells que no han signat a NSLM, entre d'altres. El format de la publicació escollit és el *comic-book*. Aquesta col·lecció continua en funcionament i el pròxim novembre sortirà al carrer el quart número.

Mentre Max i Pere Joan introdueixen a partir del 1993 la inno-

Els noranta suposen un ressorgiment del món de la historieta produïda a les illes Balears. Vegem què ha passat el 2000.

vació seqüencial mitjançant NSLM a l'Estat espanyol, Vicente García i Jaume Vaquer engegaven la revista *Dolmen*, que en l'actualitat és la publicació estatal de referència per als aficionats a la història de superheroïes. A més, *Dol-*

vi de rumb per a la difusió del còmic a les Balears. Aquell any obre les seves portes la llibreria especialitzada en tebeos Norma Còmics i es funda l'Associació d'Amics i Víctimes del Còmic (AAVC), col·lectiu que té com a objectius donar a conèixer el còmic i la il·lustració entre els no-aficionats, més la promoció dels autors illencs professionals i els

artistes novells. Ambdues entitats promouran diferents activitats i publicacions que dinamitzaran encara més la presència de la història en la societat illenca. En aquesta línia per divulgar l'art

seqüencial, l'AAVC des de la seva fundació, juntament amb Norma Còmic, du a terme tot tipus d'activitats per assolir aquesta finalitat: taller de dibuix, guió i elaboració d'un tebeo; exposicions; fulls informatius; concursos i presentacions d'obres. Tota aquesta feina es rubrica el 1999 amb la inauguració de Còmic Nostrum: Setmanes del Còmic a Mallorca. Amb aquestes jornades es reviu la desapareguda Setmana del Còmic de finals dels anys vuitanta. En el transcurs d'un parell de setmanes es concentren a Palma un seguit d'exposicions dels dibuixants més importants del panorama estatal i internacional; a tot això s'afegeix un cicle de conferències sobre la importància del guió en els tebeos. Tant a les expo-

El final del segon mil·lenni veu néixer *Esquitx*

men ha traspassat les fronteres espanyoles i part dels 3.000 exemplars que s'editen mensualment es distribueixen a Llatinoamèrica. Tot i aquests exemples d'aparició de revistes, el 1996 suposa un can-

vi de rumb per a la difusió del còmic a les Balears. Aquell any obre les seves portes la llibreria especialitzada en tebeos Norma Còmics i es funda l'Associació d'Amics i Víctimes del Còmic (AAVC), col·lectiu que té com a objectius donar a conèixer el còmic i la il·lustració entre els no-aficionats, més la promoció dels autors illencs professionals i els

artistes novells. Ambdues entitats promouran diferents activitats i publicacions que dinamitzaran encara més la presència de la història en la societat illenca. En aquesta línia per divulgar l'art

Max, a la foto, i Pere Joan introduïren la innovació seqüencial amb NSLM.

EL MIRALL amb el suport de

GOVERN DE LES ILLES BALEARS

Consell de Mallorca

sicions com a les conferències es potencia la presència dels professionals illencs perquè es donin a conèixer a la societat balear i surtin de l'anonimat.

La insistència per part de l'AAVC perquè el Novè Art aconseguixi el mateix tractament que la resta de manifestacions culturals per part de les institucions públiques obté el seus fruits. El 1999, l'Executiu balear inclou per primera vegada la historieta dins del seu certamen cultural Art Jove, dotat amb un premi de 350.000 pessetes, i es compromet a mantenir-lo en les pròximes convocatòries.

Un altre resultat de la feina feta entre l'AAVC i Norma Còmics

amb el Govern de les Illes Balears és el naixement de la revista *Còmics Clips*. Amb aquesta publicació, finançada per la Conselleria d'Educació i Cultura, es pretén promoure la lectura de tebeos i el català entre els alumnes de secundària. La periodicitat de *Còmic Clips* és anual i té una tirada de 2.000 exemplars. Els diferents dibuixants i guionistes que participen en cada número són una barreja de professionals illencs consagrats i nous valors.

La llibreria Norma Còmics, en la

seua aposta per promocionar la historieta de les Balears a l'arxipèlag, llança enguany la revista *Creativa* sota la direcció del germans Joan Miquel i Tomeu Morey. En aquesta revista també tenen cabuda un cop més els autors autòctons.

L'Associació d'Amics i Víctimes del Còmic promou els autors illencs

Creativa és un projecte ambiciós, com ho demostra una tirada de 4.000 exemplars, 1.000 dels quals seran en català, per distribuir-se ar-

Joan Miquel, director de la llibreria Norma Còmics.

**ESPECIALISTES
EN ARTICLES
DE MUNTANYA,
CÀMPING, ESQUÍ
I ESCALADA**

T'equipem per l'aventura

**ES
REFUGI**

Via Sindicat, 21 (pati interior)
Palma

Tel. 971 71 67 31

Fax 971 71 85 97

refugi@detallsport.es

reu de l'Estat espanyol.

Les iniciatives editorials durant el 2000 no acaben amb *Creativa*. El final del segon mil·lenni veu néixer *Esquix* de la mà de Tomeu Seguí, la primera revista infantil en català de cultura i entreteniment realitzada majoritàriament per creadors de les Illes, la qual també fomentarà la participació del joves en concursos de dibuix. Tindrà una tirada de 7.000 exemplars.

Vicente García, l'alma mater de *Dolmen*, compagina la seva feina com a periodista especialitzat en còmic de superherois amb l'edició d'*Eros Còmic*. Els continguts d'aquesta publicació per a adults són de porno dur i hi participen els artistes illencs. Un vegada més, Vicente García posa en marxa una revista d'àmbit estatal amb una tirada inicial de 20.000 exemplars. A més, un cop conso-

lidada en el mercat *Eros Còmic*, es comercialitzaran àlbums recopilatoris de les seves millors sèries. Tot i això, els projectes d'aquest crític de tebeos no s'aturen en *Eros Còmic*, juntament a Jaume Vaquer està enllestitint la creació d'una editorial per publicar a l'Estat espanyol material d'història d'autors balears, espanyols i americans, entre d'altres. L'editorial Recerca inicià el 1999 la publicació de l'àlbum *Coma'99*. Aquest volum recull historietes curtes realitzades pels autors illencs joves que més despunten en el circuit de *fanzines*. La iniciativa continua i en les pròximes setmanes sortirà a la venda *Coma'00*.

Per una altra banda, els mitjans de comunicació de l'arxipèlag fan una aposta per incloure el còmic en els seus continguts. El diari de major tirada de les Balears, *Última Hora*, crea el 1997 la publicació juvenil *Rifi-Rafe*, coordinada pel dibuixant Tomeu Seguí i la guionista Sonia Delgado, que s'entrega gratuïtament els caps de setmana amb aquest di-

ari. Aquesta revista es nodreix dels treballs dels autors illencs i del material de l'editorial barcelonina Tretzevents.

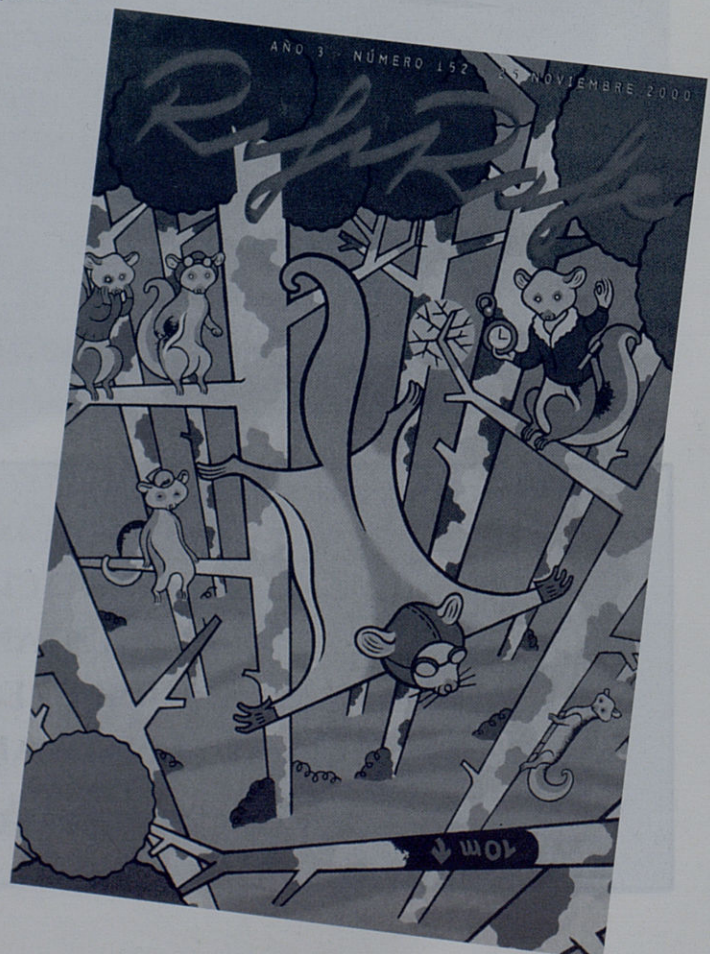
L'interès per la historieta per part de la premsa no s'atura en *Rifi-Rafe*. El *Diari de Balears* i el *Diario de Mallorca* inclouen des del 1998 en els seus suplementos culturals una secció dedicada a l'anàlisi i a la crítica del còmic, «Còmic Nostrum» i «Te veo», respectivament. L'emissora del Govern de les Illes Balears, Ràdio Jove, amplia la seva oferta cultural en el 2000 i fa possible que la historieta tingui veu per mitjà del programa radiofònic *Terra de Còmic*, conduït per Enric Elosúa i Jaume Vaquer. Aquests projectes sintetitzarien el panorama actual de la vinyeta a les Balears. Una visió encara més completa es realitzaria amb l'allau de *fanzines* que s'autoediten al llarg de l'any i serveixen com a trampolí per donar a conèixer la seva obra als novells dibuixants i guionistes de tebeos de les Balears.

*Pep Minuesa és periodista especialitzat en la crítica de còmics.

Capítol 7 - WILLIAM SEALEY GOSSET

Daus i dades. Còmic cap a l'estadística amb probabilitat 0,95 de ser-ho, és una publicació del Govern Balear il·lustrada per Alex Fitó i Linhart.

Historietes en català, un mercat inexistent

El còmic escrit en català és pràcticament inexistent. Els prestatges de les llibreries especialitzades en tebeos i els quioscs són buits d'historietes en català, tan sols hi trobam qualche excepció, com són els casos de les aventures d'Asterix o Tintín.

El problema rau que la indústria de la historieta estatal és molt dèbil i el nombre de lectors que fomenten és molt jove, els quals demanden una sèrie de productes comercials nord-americans i japonesos molt limitada. Aquest fet més el reduït nombre de lectors de tebeos i en català fa que les editorials de còmics que controlen el mercat espanyol, tot i que majoritàriament són barcelonines, no dediquin doblers a crear col·leccions per al territori de parla catalana, ni tan sols a traduir les obres de major èxit en vendes.

Malgrat aquesta mancança de lectors d'historietes en català, el responsable de la llibreria especialitzada en tebeos Norma Còmic, Joan Miquel Morey, assegura que «l'editorial que aposti per publicar còmic en català triomfarà, ja que té mercat».

Un dels entrebancs perquè l'aficionat a la historieta compri còmics en català és la falta de costum de llegir-los en aquesta llengua. És per això que Morey insistí que el sistema educatiu «ha d'introduir» la lectura de tebeos en català, atès que aquesta «és l'única via» per crear l'hàbit de percebre una historieta en català com «una cosa normal i corrent, sense cap diferència en comparació amb una en castellà».

Al llarg d'aquest any 2000 es llançaran al mercat balear tres revistes de còmics íntegrament escrites en català: *Còmic Clips*, *Creativa* i *Esquixx*. Aquesta és una petita proporció si ho comparam amb

les 200 novetats mensuals que surten al mercat en castellà, però unides a les produccions catalanes i valencianes es pot començar a suplir aquesta mancança. Aleshores, serà necessària una «gran» promoció d'aquest material i una «correcta» distribució perquè el consumidor final, el lector, sàpiga de la seva existència i pugui adquirir-lo, subratllat el responsable de Norma Còmics. D'aquesta manera, els professionals de la vinyeta de les Balears tindrien una nova porta per donar sortida a la seva feina. Un dels problemes que més preocupen aquest col·lectiu és sobreviure per mitjà del seu treball, ja que els nombres d'editorials en què poden presentar les seves creacions és molt reduït.

P.M.

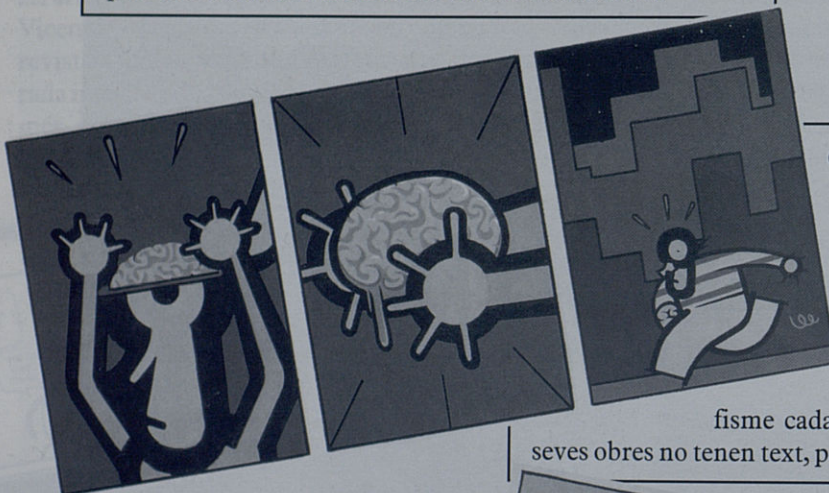

Autors: Qui és qui?

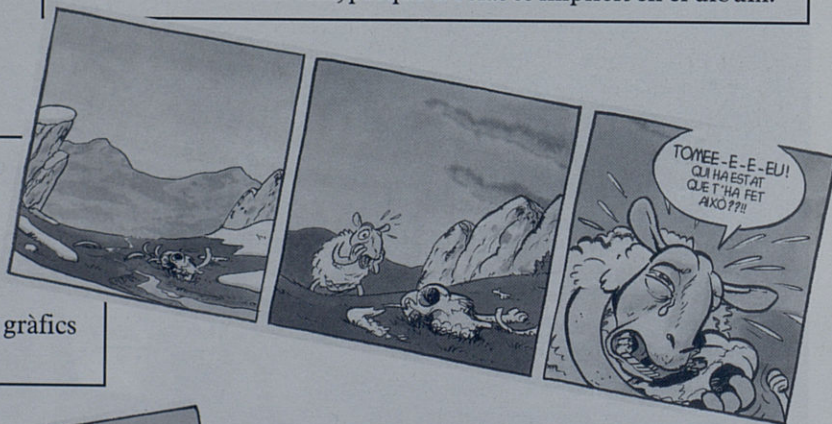
REDACCIÓ EL MIRALL

TOMEU SEGUÍ suposa un dels majors exponents de la historieta costumista realitzada durant l'edat d'or del còmic a Espanya, aquella fantàstica dècada dels vuitanta, en què la lectura de tebeos era símbol de progressisme. El seu estil gràfic és molt nerviós i amb una aparença molt propera i mediterrània. Amb Sònia Delgado, radiografiaren la vida dels vuitanta a Barcelona, ciutat on desenvolupà la seva obra. Actualment, són els responsables de la coordinació del suplement infantil «Rifirafe» del rotatiu *Última Hora*.

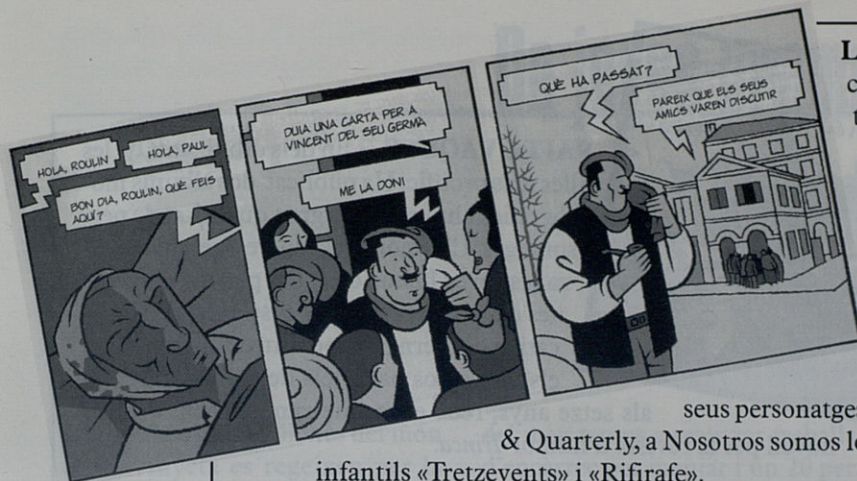
GABI BELTRÁN, que també signa les seves creacions amb la unió dels seus cognoms Beltrannavas, és uns dels autors insulars que més pròxim es troba al tipus de dibuix que estam acostumats a veure a les històries de Tintín o Asterix i Obelix. Tot i això, hi trobam la recerca d'un grafisme cada vegada més conceptual. Sovint les seves obres no tenen text, perquè el relat és implícit en el dibuix.

El referent de **PAU** és ell mateix. La nota més meritòria d'aquest dibuixant i guionista rau en la utilització de la comèdia per emetre i transmetre els seus missatges. Pau és un dels humoristes gràfics de *Diario de Mallorca*.

PERE JOAN, juntament amb el seu inseparable amic i company Max, ha estat un dels màxims exponents de la historieta d'autor i d'avantguarda a Espanya. Pere Joan, estilísticament, és inclassificable, però sí es pot afirmar que té una de les plasmacions gràfiques més personals del panorama actual de la vinyeta. Els guions d'aquest dibuixant de Palma solen ser força complicats i obsessius. Hi deixa palesa una gran capacitat per treure el suc de la idea més recòndita i obscura del seu cervell.

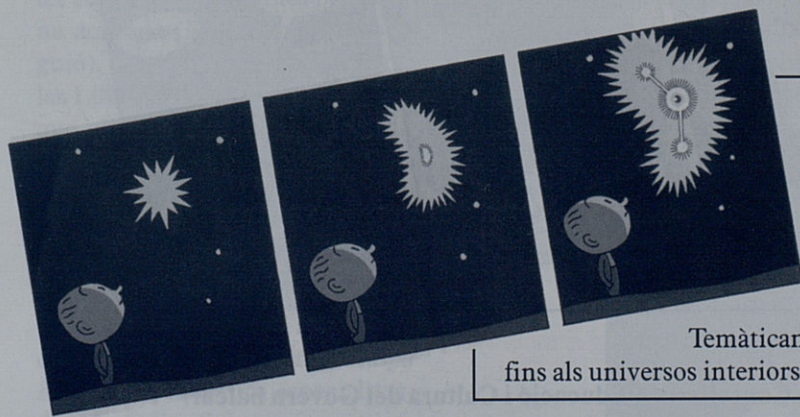
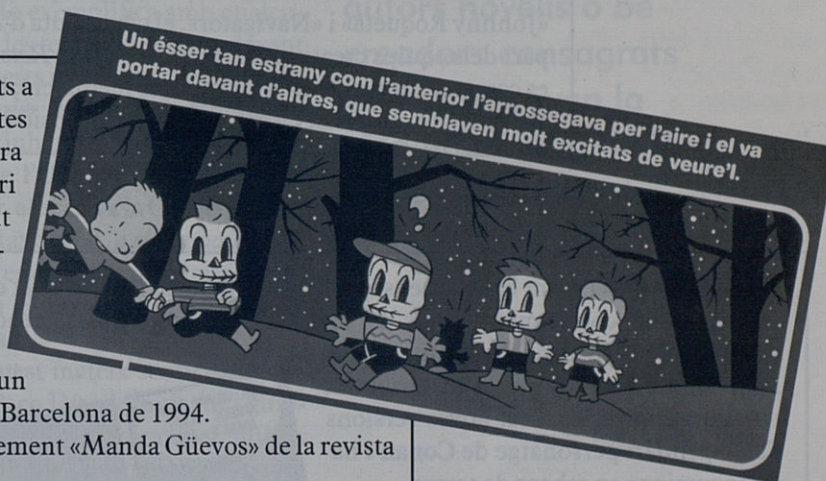
LINHART és un autor de Palma, de nom complet Francisco Torres Linhart, que s'estrenà com a dibuixant i guionista l'any 1988 a El Víbora, única revista de còmics que encara es pot trobar en un quiosc, en què ja destacava com un dels màxims exponents dels moviments de renovació de la historieta balear. Aquest autor es caracteritza per la simplicitat de formes; la línia defineix el traç i els colors plans són els complements adients per donar vida als

seus personatges. Ha publicat a la revista canadenca Drawn

& Quarterly, a Nosotros somos los muertos, i actualment en els suplement

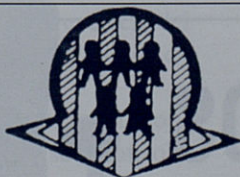
infantils «Tretzevents» i «Rifirafe».

ÁLEX FITO, jove llicenciat en Belles Arts a Barcelona, s'inicià en el món de les vinyetes com a guionista i dibuixant quan encara era universitari. Ha fet caricatures per al diari *Última Hora* i col·labora en el suplement infantil de *Rifirafe*. Un dels seus darrers treballs és *Raspa Kids Club*, en el qual mostra un dibuix conceptual i sintètic pròxim al disseny. Amb el tebeo *Mondo Lirondo*, fet amb La Peña Productions, va guanyar un premi al Saló Internacional del Còmic de Barcelona de 1994. En l'actualitat, també col·labora en el suplement «Manda Güevos» de la revista d'humor *El Jueves*.

MAX és català, de nom Francesc Capdevila Gisbert, i resideix a Mallorca des dels anys vuitanta. Sens dubte, és el creador més prolífic i versàtil de la indústria del còmic. Fa il·lustracions per a llibres infantils i juvenils, dissenya rellotges i fou l'autor de la mascota del centenari del Barça.

Temàticament, ens transporta dels mons més soterranis fins als universos interiors, poblats per sentiments i odis emmascarats.

FUNDACIÓ «SERVEIS DE CULTURA PER AL POBLE»

Per a la promoció popular de la nostra cultura estam al vostre servei

Demaneu informació a c/ Rubén Darío, 12, 5è-B
07012 PALMA

• Plànols Topogràfics

- Medicions
- Replanteigs

• Fotografies Aèries

- Verticals
- Panoràmiques

• Publicitat Aèria

• Peritatges

• Valoracions

• Projectes Agrícoles

• Estudis Mediambient

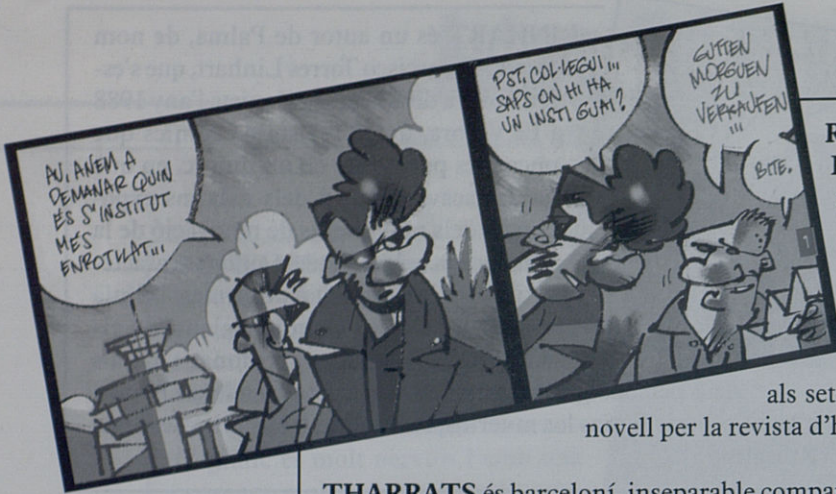
Plaça Rosselló, 4A, 3r

Tel. 971 72 33 56

Fax 971 71 89 01

07002 Palma (Mallorca)

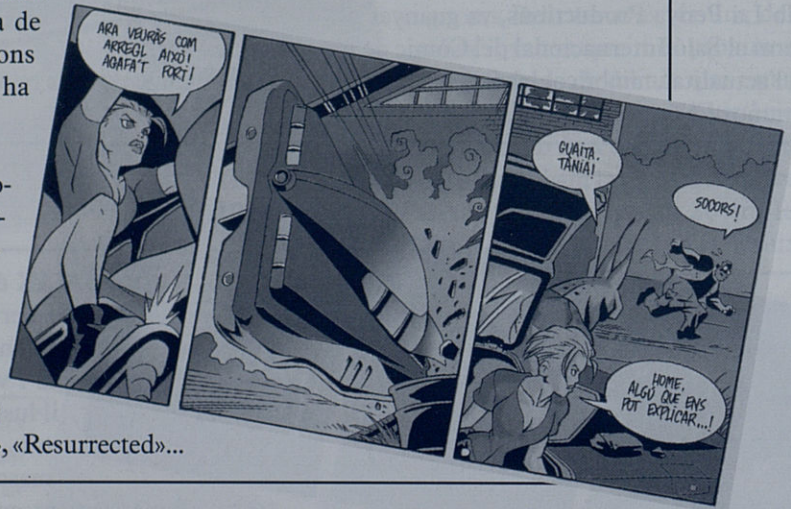

RAFAEL VAQUER és un dels dibuixants de les Illes més prolífic. Ha publicat dos àlbums monogràfics i ha creat una gran quantitat de personatges. L'humor és el gènere que caracteritza les seves historietes, i el plasma en pàgines de temàtica urbana, històrica, reivindicativa o cibernauta, per introduir-nos dins els universos paral·lels de tinta i paper. Ja als setze anys, rebé el reconeixement com a autor novell per la revista d'humor *Trinca*.

THARRATS és barceloní, inseparable company de fatigues de Rafel Vaquer a les planes de «Johnny Roqueta» i «Navigator», el cibernauta d'*El Jueves*, encara que abans ja havia format part dels equips creatius de *Cul-de Sac* i *Saco Roto*. La seva manera de construir les històries es caracteritza per la intel·ligència, la meditació, l'espontaneïtat, els diàlegs i el gag rere gag. Ha realitzat guions per a programes de televisió i ràdio (TV3 i Ràdio Catalunya).

PACO DÍAZ és l'autor balear més superheroï, com ho demostra el fet que treballi per a una de les indústries del còmic més potents del món, la dels Estats Units, creadora dels superhomes més coneguts de la història de la tinta xinesa. Díaz també ha explorat la historieta de temàtica eròtica, ha creat noves versions del llegendari personatge de Conan i ha fet incursions en tebeos de terror.

MARTURET és un dels màxims exponents espanyols dintre del tipus de narració del còmic de superheroï i de terror, al pur estil nord-americà, però amb una millora: sempre cerca que els seus guions tinguin un sentit i qualque cosa per dir. Ha realitzat els guions per a les historietes de Paco Díaz: «Euroforce», «Lulú Girls», «Creatures», «Resurrected»...

*Font d'informació: *Còmic Clips*, editat per la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern balear.

Roldan

Cream espais per conivure

Eusebi Estada, 66 - 68 - 07004 Palma

Tlf.: 971 763 666 - Fax: 971 763 667

Internet: <http://www.rolan.es>

E-mail: rolanib@rolan.es

CULTE AL COS

- Disseny
- Ergonomia
- Durabilitat

De joves promeses a autors novells i creadors consagrats

PEP MINUESA

Els professionals illencs del món de la vinyeta es regeixen per la quantitat i la qualitat del treball que poden publicar. Aquest punt marca la consolidació i continuïtat dels dibuixants i guionistes de còmics balears dins d'aquest mitjà d'expressió. La visió de futur és totalment diferent entre els autors novells que deixen darrere la seva condició de promeses, avalada pels seus premis, com són el cas de Guillem March i Pau i els joves creadors consagrats, representats per Àlex Fito i Paco Díaz, que han aconseguit ficar-se dins de la indústria de la historieta estatal.

La preocupació d'aquests artistes rau en els baixos preus que paguen les editorials espanyoles per pàgina acabada (llapis, tinta, color i guió), que es poden moure entre les 1.000 i les 20.000 pessetes, tot i que altres autors illencs superin aquestes xifres.

Àlex Fito (dibuixant i guionista) es recordarà del 2000 com l'any de la seva consagració en el circuit del còmic espanyol, gràcies al triomf de la seva obra d'autor, amb un alt contingut de surrealisme, *Raspa Kids*, entre la crítica especialitzada i el públic aficionat, reconeixement que li ha valgut obtenir els guardons com a autor revelació del 2000 en els salons del còmic de Barcelona i Madrid.

És per això que Fito es mostra optimista amb vista a la seva consolidació en el mercat espanyol. El creador nascut a Mèxic ens confirma que sí es pot viure de la historieta, sempre que es combini amb altres tipus de creacions gràfiques, il·lustració, disseny, animació per a webs... No obstant això, Fito reconeix que dedica un «80 per cent

del meu temps a realitzar treballs d'encàrrec per menjar i un 20 per cent a crear els meus mons propis». Ho exemplifica amb qualques de les feines que tira endavant en aquests moments, *La història de Lluçmajor* (en còmic), juntament amb Linhart; el disseny gràfic del web de l'Oficina de Defensa del Menor, adscrita a la Conselleria de Benestar Social, o el *Raspa Kids 2*, que presentarà el pròxim novembre en el certamen de còmic de Sevilla.

En aquest mateix sentit es manifesta Paco Díaz (dibuixant i guionista), molt admirat per milers d'aficionats als superherois per la seva feina realitzada en una de les majors editorials del món, la nord-americana Marvel, entre d'altres, tot i que actualment desenvolupa les seves creacions en el gènere pornogràfic. «Al principi, el treball

Primer foren joves promeses i avui són autors novells o bé creadors consagrats que es guanyen la vida en el món de la vinyeta treballant professionalment.

Guillem March i Àlex Fito.

de dibuixant de tebeos és molt inestable, però un cop que t'has consolidat la inseguretat és la mateixa que en qualsevol altra professió en què funcionis com a autònom.»

Díaz creu que Internet pot aportar grans expectatives d'expansió per als

cies Econòmiques per si, arribat el moment, no pot sobreviure omplint vinyetes d'imaginació: «Si vols fer tebeos i ets bo, ningú no et demanarà cap titulació. Per tant, si no puc guanyar-me la vida amb els còmics, sempre tindrè una possible sortida labo-

ral mitjançant els números.

Aquest fet ha motivat la meva decisió d'escollir uns estudis que

França és un dels mercats més ben pagats del món

autors del Novè Art, la qual cosa «ens pot ajudar perquè el gran públic conegui la nostra obra, encara que no sigui de manera seqüencial, sinó a través d'animacions i il·lustracions». La seva aposta per la xarxa queda palesa amb el projecte que durà a terme amb una empresa francesa el pròxim any, per a la qual crearà una pàgina comercial en què es podran adquirir il·lustracions «molt suggerents» i en blanc i negre.

Guillem March i Pau no comparteixen la visió positiva de Fito i Díaz. Encara han de passar uns anys i l'elaboració d'una obra que els doni el prestigi suficient, la qual cosa no vol dir doblers, per atreure l'atenció d'editors i lectors, però aquests joves artistes tenen fam de feina i diners.

Guillem March, assidu guanyador de concursos d'historietes d'arreu de l'Estat espanyol, no optà per estudiar la llicenciatura de Belles Arts i es matriculà en la llicenciatura de Cièn-

no tenen cap relació amb les arts.» March afirma que aquesta decisió la prengué perquè «el gran problema és sobreviure amb allò que paguen per pàgina, com a mínim al meu nivell. Guany més amb els concursos».

Tot i això, aquest jove de Palma de 21 anys reconeix que «jo som estudiant i encara que pogués publicar regularment i dedicar-me a jornada completa, no sé si m'ho plantejaria i aparcaria els meus estudis.» March assegura que la seva situació actual «em convé perquè hi ha revistes que s'interessen per les meves creacions i les publiquen. D'aquesta manera, aconsegueix que el meu treball tenguin difusió i es conegui.»

Enguany, a aquest triomfador de concursos de tebeos se li acumula la publicació de la seva obra. El mes de novembre veurà la llum la seva primera minisèrie de tres números produïda per al mercat espanyol, *Fan Fight Force* (Ediciones Amoniaco, blanc i negre, 1.500 exemplars). A més,

mensualment apareixen les seves creacions a les revistes *Dolmen* («Superchachiwachimen»), *Minami* («University Blues»), *Nexus* (il·lustracions) i *No Badis* («University Blues»). De manera no periòdica també col·loca els seus personatges a *Rifi-Rafe* («La pequeña Calista») i «El gran Chufini») i a *Guru Guru* («Junior y Dickie»).

El posicionament més radical davant la precarietat que pateix un dibuixant i guionista el pronuncia Pau, tot i haver guanyat el 1999 el concurs de la revista *El Víbora* i realitzar durant tres anys (del 1996 al 1999) un acudit gràfic diari al rotatiu *Diario de Mallorca*, entre d'altres. Aquest tècnic superior en Il·lustració nega que una persona pugui subsistir a l'Estat espanyol amb el que paguen les editorials per pàgina entregada. Aquesta és la raó que ha provocat que Pau hagi anat a mostrar les seves historietes a França, un dels mercats més ben pagats del món, juntament amb els Estats Units d'Amèrica i el Japó. El resultat de la seva emigració és un projecte per a l'editorial Delcourt d'un possible àlbum de 30 pàgines a color que ha d'entregar abans de gener del 2001. Posteriorment, Delcourt decretarà si finalment treuen aquest àlbum al carrer. Malgrat la seva desconfiança en el mercat espanyol, l'editorial barcelonina Norma li ha encarregat una pàgina per a la seva revista infantil *Dibucòmics*.

Pau pateix aquesta sequera de feina des del 1994, la qual cosa ha motivat que «m'hagi plantejat abandonar aquesta professió que mai no he pogut desenvolupar de manera continuada, sempre amb treballs massa esporàdics i mal pagats. Després de quatre anys de moure les meves creacions i tenir problemes per guanyar doblers, he decidit deixar els llapis i els pinzells per dedicar-me a una altra cosa fora de l'àmbit gràfic, atès que només m'interessa fer còmic, ja que les altres feines gràfiques no m'interessen.»

March i Pau veuen que les portes de les editorials no se'ls obren fàcilment perquè «hi ha massa competència i els editors no aposten pels autors autòctons, ja que és més barat comprar drets de les obres ja elaborades a l'estranger.» Tot i això, comparteixen

Paco Díaz i Pau.

amb Àlex Fito i Paco Díaz que el Novè Art està necessitat d'un impuls promocional.

L'empenta ha de venir de les diferents administracions públiques i de les editorials mateixes en forma de «promoció i publicitat, perquè el públic conegui l'existència d'una producció historietística, la qual cosa hi facilitaria l'accés; no s'ha de subvencionar l'autor i la seva obra directament, ja que en aquest cas no podries expressar-te amb total llibertat. El còmic d'autor sempre ha existit sense ajudes institucionals. No ens hem de queixar d'allò que tampoc no es dona en altres manifestacions culturals», defensa Fito.

En aquesta línia s'expressa Díaz i reclama que «es faci amb el còmic el mateix que es realitzà amb el cinema espanyol: promoció, premis, publicitat. No hem de ser tota la vida el germà petit de la cultura. Per aquest motiu, s'han de potenciar els tebeos per a adults i els aspectes comercials. No hi ha una indústria del còmic potent, perquè hi ha una espècie de monopoli per part de l'editorial Planeta DeAgostini.»

L'exigència que proclama Pau s'adreça a la necessitat de tenir suport per cercar editors fora de l'Estat espanyol, ja que «els editors d'aquí no tenen visió de futur i es neguen a entendre que els seus lectors són els joves i passen de llançar productes per a ells.

Aquests infants creixeran sense l'hàbit de la lectura, no tan sols de tebeos, sinó de llibres, perquè els al·lots aprenen a llegir amb més facilitat amb les historietes ja que se senten atrets pels dibuixos.» Guillem March afegeix que «hem de promocionar la historieta com un art, un mitjà d'oci i en totes aquelles direccions que ampliïn el seu abast i així expandir la seva implantació en la societat, en cas contrari mai no serà un vertader mitjà de masses com en altres països.»

Tot i els entrebancs que envolten el còmic, aquests quatre artistes seqüencials confirmen la bona salut, com a mínim creadora, del món de les vi-

nyetes a les Balears. Fito i Díaz, en els seus casos, ho justifiquen en les bones relacions que mantenen amb creadors com Max, Pere Joan, Tomeu Seguí i Rafel Vaquer, cosa que els ha permès aprendre de la seva experiència, com també col·laborar conjunta-

El món de les vinyetes a les Balears gaudeix de bona salut

ment en projectes professionals. A tot això afegeixen, igual que March i Pau, que la implantació a Palma de llibries especialitzades en tebeos (Norma Còmics i Gotham Còmics) i la fundació de l'Associació d'Amics i Víctimes del Còmic ha dinamitzat la interrelació entre lectors i autors, a més de posar en marxa projectes historietístics que han suposat per a alguns la possibilitat de treballar i cobrar com un professional de primera filera.

Descobreix

les mil cares del *foc*
al Palau Robert

Exposició

del 5 de desembre de 2000
al 30 de juny de 2001

Palau Robert
Centre d'Informació Turística
de Catalunya
Pg. de Gràcia 107
Barcelona

Horari

dilluns de 16 a 19h 30 min
de dimarts a dissabte de 10 a 19h 30 min
diumenges i festius de 10 a 14h 30 min

Per concretar visites de grups:
Tel.93 292 11 71

amb el patrocini de:

Generalitat
de Catalunya

Una cronologia particular:

No sé si vaig o vénç

PERE JOAN

Anys 50

Abans d'aprendre a llegir, jo no volia de cap de les maneres que em donassin tebeos, volia un diari com la gent major i imitar la lectura d'aquell lloc en què es publiquen les coses serioses.

Anys 60

Que la teva vocació es desenvolupi en un lloc on saps perfectament que no hi ha —ni probablement hi haurà— el mínim contacte per donar-li sortida et situa, momentàniament, dins d'una capsula que a més és dins d'una illa. L'afició de llegir tebeos és normal, la de dibuixar-los et fa un personatge perillosa-

ment curiós o graciós. No sé si això m'ha influït particularment en la intenció de cercar un estil propi i intentar trobar punts de vista bastant personals.

Jo no he admirat a ningú. No he tingut cap autor com a únic model, més aviat he viscut amb una promiscuitat d'influències. Vull dir que no he tingut només una persona a la qual voler calcar de forma monoteista. Encara que a vegades a les històries he tractat el tema de les obsessions, la diversitat m'ha salvat d'ésser un obsessiu. És adient dir això precisament perquè l'afició als tebeos tendeix, de vegades massa escoradament, al fetitxisme, al col·leccionisme i al seguiment malaltís d'un personatge de paper. Per això vaig anar a Barcelona.

molt ampli. A l'Escola també hi havia Damián Carulla, que coneixia Gallardo i a qui va ajudar a dibuixar *Makoki*.

Amb una amiga molt pop, na Rosa, Max i jo fem dos fanzines (*Baladas Urbanas* i *Muérdao*), que no tenen gens d'estètica fanzinera.

Anys 80

Tornada a Mallorca. Telefonada d'en Max des de Barcelona, quan ell ja treballava per a *El Víbora*. S'obre una nova revista. Hi vaig tot d'una i resulta ser un projecte reivindicador de la línia clara mesclada amb modernitat. *Cairo* és un lloc on quedar-se i experimentar. La situació d'autor aïllat a Mallorca m'agrada. Pensava llavors que tal vegada es pot viure sempre així, sempre en contacte amb la resta de la professió i el xum-xum gremial i la contaminació amb els altres. Anar a Barcelona al Saló i a altres fires quasi bastava: una sensació de trobar els col·legues de tant en tant, com si fos un sopar d'exalumnes.

A la llarga descobreixes que la *incontaminació* és impossible i en coneixes d'altres que fan coses paregudes a les teves. En definitiva, resulta millor així.

Comencen al Soler les setmanes del còmic. El museu s'omple i hi ha un interès dels visitants que no es tradueix amb visites als quioscs. Un misteri més per afegir a aquest món.

Anys 90

Una evolució equivocada o potser un creixent desencontre dels tres actors d'aquesta obra (autors, editors i públic) fa que el decorat can-

Max, Rosa i Pere Joan, en els anys 70.

Anys 70

Anar a estudiar a l'Escola de Belles Arts, si t'agraden sobretot els tebeos i la literatura, és més que res una forma de sortir del poll, d'estar aparcats uns anys fora del niu.

Vaig tenir contacte a l'Escola (encara no era facultat) de Sant Jordi amb Max i amb un nucli de gent que teníem interessos plàstics allunyats de la veu greu i engolada de la pintura, un art que en aquell moment (i crec que encara ara) imposta la veu per explicar-se. En aquells anys, es va formar la generació que després dibuixaria les historietes dels 80. Gent que havia estudiat a escoles d'art i que la seva formació tenia un espectre cultural

vii de coordenades. Alguns ens hem allunyat. No tenim espai on publicar amb el mínim necessari de dignitat i m'estic referint als continguts, no a un assumpte econòmic. Els fems, la barator i la crida als instints més bàsics del lector-espectador arriben al mateix temps als tebeos i a la televisió. Això no importaria gaire si hi hagués altres alternatives, però no és així. Max, que té una posició consolidada, ve un dia indignat i tornam a la fotocòpia. Traiem *Nosotros Somos Los Muertos* com si fos una historieta de resistència, austera, i jo li faig un text entre indignat i d'anàlisi com els que sortien a *El Viejo Topo*. Mai no havíem tingut tant de ressò amb setze pàgines fotocopiades i decidim continuar. Per mi és una forma d'estar lligat al món editorial, més com a editor que com a autor.

Faig feina a premsa (*La Vanguardia*, *El País*, *Diario de Mallorca*) i altres encàrrecs, com tants d'altres autors de còmic. Això no és tan estrany, sempre m'he considerat d'un ofici que quasi no existeix: dibuixant. Dibuijant que a vegades conta històries, però amb un ventall d'interessos amplis. El món de la comunicació és avui molt canviant.

El fet que Max tingui el seu estudi a prop de ca meua m'uneix més al projecte de *Los Muertos* i al comentari quasi diari del món de la historieta.

Fi de segle i més enllà

La situació de la professió a Mallorca és, ara mateix, curiosa. Pràcticament ens coneixem tots i es pot dir que, si ho comparam amb altres llocs, hi ha

bastant de gent que hi està vinculada: mig pensionistes, fixos discontinus i aspirants amb ganes. Jo en destacaria tres coses: l'alta qualitat general, la manca d'un estil comú (diversitat que és molt bona) i la bona relació entre els autors (cosa poc freqüent en altres gremis del món de la creació). Pot ser que estiguem dins d'un context de faves comptades i això ens uneix més que ens separa. Es pot dir que ara hi ha a Mallorca una espècie de xarxa lleugera, sense estructura ni objectius, és a dir, sense pretensions de continuïtat, però que funciona i on, si un autor necessita la col·laboració d'un altre, la té. De vegades es fa la feina en comú, amb un sistema paregut a l'americà o al japonès: jo faig el llapis, tu la tinta... (o a l'inrevés). Hi ha iniciatives dins d'un món de precarietat.

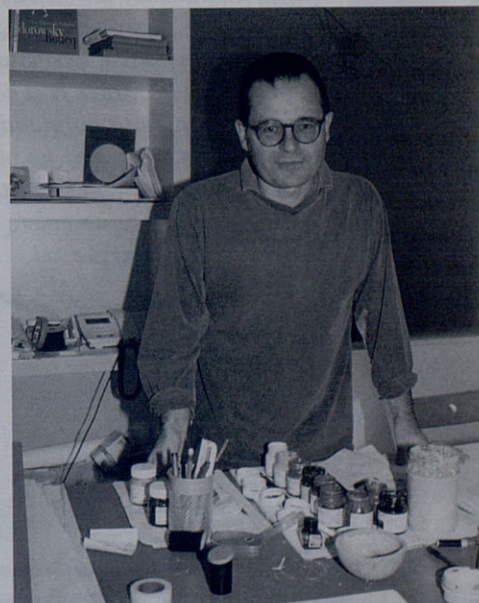
Personalment, estic en contra de la

queixa com a sistema. Es pot pensar que no estaria de més que hi hagués una mínima estructura d'editors, retolistes, entintadors, coloristes... i algun lector. Però allò cert és que som aquí perquè volem i a qui no li agradi que es dediqui a l'especulació immobiliària, en la qual té un gran futur.

Fins aquí hem arribat. Continuarà...

PD: Ah! No oblidin mineralitzar-se, supervitaminitzar-se i passar per algun quiosc o llibreria a veure si hi ha algun clàssic o novetat que els pugui interessar. Encara que només sigui per variar.

*Pere Joan és dibuixant.

Pere Joan.

Embat

Llibres

PEDAGOGIA - PSICOLOGIA - CIÈNCIES SOCIALS

Pge. Papa Joan XXIII, 5-E • Geranis Centre - Tel. 971 713 350 • Fax 971 215 641 • 07002 Palma de Mallorca

Joan March Ordinas

El darrer pirata de la Mediterrània

PERE FERRER GUASP

Joan March Ordinas nasqué el 1880 a Santa Margalida, fill de l'amo en Joan Verga, comerciant a l'engròs. De ben jovenet March apuntà dots de negociant: comprar barat i vendre car. Sabia utilitzar totes les argúcies que calia per sortir-se amb la seva. Acostumava a dir: «Cada dia neix un beneit, el que cal és trobar-lo.» Joan March no entenia de codis ètics, ni de lleis i no tenia cap escrúpol alhora d'ignorar-los o conculcar-les si suposaven entrebancs a l'obtenció de beneficis. L'historiador Ramos Oliveira definia d'aquesta manera el personatge. «*March es el hombre que desarrolla hasta su fin último el principio capitalista. Él ha oído la arenga clásica del sistema: "¡Enriqueceos!", y no quiere saber nada que desvirtúe el concepto. Ni se*

pregunta cómo ni por qué medios ni se detiene ante ninguna dificultad.»

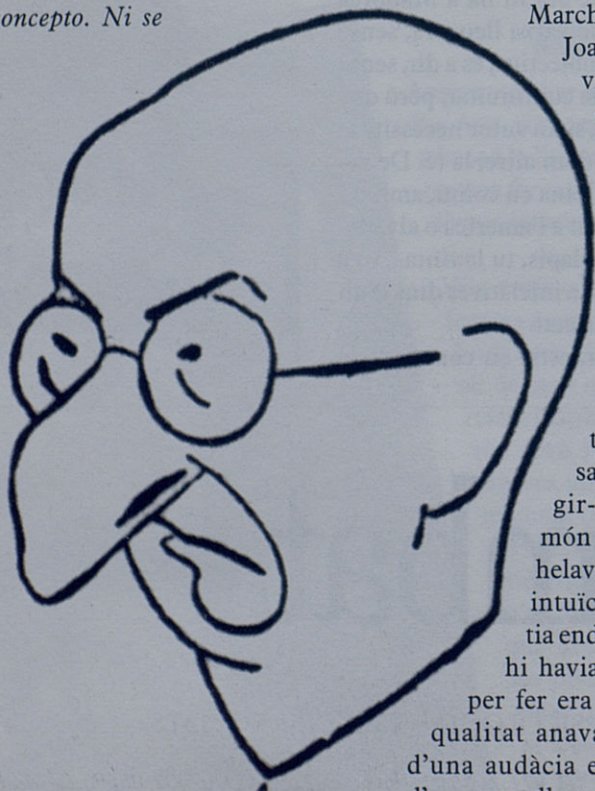
Joan March era hereu de la tradició comercial mallorquina, una tradició que endinsa les seves arrels en un llunyà passat en què la pirateria i el corsarisme transitaven paral·lels al comerç marítim legal que Mallorca mantenia amb el migdia francès, el nord d'Àfrica, Itàlia i Flandes. Tal volta, el polític català Francesc Cambó recordés els episodis protagonitzats pels pirates mallorquins quan se li va ocórrer batejar March com el darrer pirata de la Mediterrània. Durant la I Guerra Mundial, March treballà a favor de l'espionatge britànic, el tinent coronel Charles Julian Thornton, cap del servei d'informació de l'Almirallat britànic a Espanya, es referia a March com a *my pirate*.

Joan March fou enviat pel seu pare a cursar estudis de tenidoria de llibres en una escola laica, que segons els seus biògrafs estaria ubicada al Pont d'Inca. March no hi va romandre gaire temps, tenia pressa i volia submergir-se de ple en el món dels negocis, anhelava fer doblers. La intuïció que li permetia endevinar on i quan hi havia un bon negoci per fer era innata, aquesta qualitat anava acompanyada d'una audàcia extraordinària i d'una gran llestesa a l'hora d'en-

devinar les febleses, necessitats i passions dels éssers humans. Era un home que mai no afluixava la corda. L'agregat naval a l'ambaixada de Gran Bretanya a Espanya, durant la II Guerra Mundial, el capità de corbeta Hillgath, comentava: «*Recuerdo que una vez dijo a un más bien desconfiado e influyente personaje, que nuestra victoria era segura porque dominábamos el mar y teníamos la rara cualidad de no admitir la derrota. Cualidad que era capaz de entender porque él también la tenía.*»

Quan mirem algun retrat de Joan March no podríem descriure'l millor de com ho va fer l'escriptor Josep Pla: «Era un home molt sec, una mica carregat d'espatlles, de dimensions reduïdes, pàlid..., un front molt ample i de gran relleu, el crani calb i lluent, el cap allargat i d'una miopia molt acusada. El seu aspecte general era el d'un home escorcollador i enormement caut a la vegada d'una cautela i d'una vigilància constants.»

Joan March és malfiava dels seus semblants, perquè conceixia la volubilitat de les lleialtats humanes, aquesta convicció el feia desconfiat. El ministre de la República, Jaume Carner, feia una dissecció amb precisió, al Congrés de Diputats, de la personalitat de March: «*March no es amigo ni enemigo de nadie; March es March. March es uno de aquellos hombres que hace siglos cruzaban el Mediterráneo en busca de su destino, en busca de la realización de su voluntad y que no tenían enfrente, no consideraban como enemigo más que el que entorpecía o trataba de detener el curso de su voluntad. March no tiene odios, no tiene amores; March siempre va por*

Semblança

su camino, a lograr lo suyo, su poderío, su voluntad.»

Els biògrafs de March s'esforcen a esbrinar si era anglòfil o germanòfil, liberal o conservador, monàrquic o republicà, demòcrata o partidari dels règims autoritaris. Però, fou Joan March lleial a alguna ideologia, a algun país? March fou lleial a la seva causa.

Joan March era un fumador de cigars, un home frugal i un amant impenitent de les voluptuositats femenines, era una persona compulsiva que com en els negocis la seva màxima podria haver estat: quant més, millor. Díaz Nosty conta en el seu llibre *La irresistible ascensión de Juan March* que quan March residia al Palace de Madrid, als horabaixes, mentre discutia en un dels salons de l'hotel de negocis o de política amb alguns dels personatges rellevants que diàriament acudien a veure'l, de sobte un dels seus homes penetrava unes passes dins la sala i li feia un senyal, March abandonava la tertúlia i pujava a la seva habitació, on l'esperava una atractiva joveneta. No calia enredar-se i satisfer amb celeritat el seu desig, la seva habitual lucidesa no podia ser torbada gaire temps per la passió, no fos

cosa que aqueixa l'apartés d'allò que era transcendental a la seva vida: l'obtenció de riqueses. Joan March comentava que era millor gastar-se el doblers en dones que en capellans, com feia la seva dona. Manuel Azaña ens confirma, en les seves memòries, el bon gust de March alhora d'elegir les seves companyies femenines.

Joan March era un home de conjuntures, capaç d'adonar-se que el món estava canviant, que els ritmes històrics s'estaven accelerant, que la variable temps començava a adquirir una nova dimensió i un gran valor. Calia adaptar-se a les noves situacions, creadores de noves realitats econòmiques, socials i polítiques, per triomfar en els grans negocis. March tenia la capacitat de comprendre i d'assimilar aquests grans canvis i d'aprofitar les grans oportunitats comercials, industrials i financeres que havien de generar.

Joan March fou un gran coneixedor de la condició humana i va aprendre, a la primeria de la seva carrera mercantil, que la gran majoria dels humans, davant la possibilitat de guanyar una important suma de doblers, es decanten envers el pragmatisme, emmordassen la veu de la consciència i ajornen, per a temps millor, actuar d'acord amb els seus principis ètics i morals, si és que en tenen.

*Pere Ferrer Guasp és l'autor del llibre: Joan March, els inicis d'un imperi financer. Palma: editorial Cort, 1999.

Se
b
lança

Els noms de Rusiñol:

Una galeria de retrats

PERE ROSSELLÓ BOVER

Hi ha personatges que, ells sols, representen tota una època, en descriuen el curs i, al capdavant, la defineixen. El seu poder d'atracció és tan fort que esdevenen el nucli al voltant del qual gira una bona part de la societat del seu temps. Sintetitzen les idees del seu moment, a les quals han contribuït no sols amb la seva obra, sinó també amb les seves converses i amb moltes altres activitats que el pas del temps ha esvaït. Són figures que no es poden concebre isolades i, per tant, per a entendre-les bé, cal conèixer aquells amb qui es relacionaren: els seus amics, els seus companys i, també, els seus detractors.

Un exemple ben il·lustratiu d'aquest tipus de personatge és l'es-

criptor i pintor Santiago Rusiñol, tal com es fa palès al llibre *Els noms de Rusiñol*, de Margarida Casacuberta.* La professora de la Universitat de Girona és, sens dubte, una de les persones que coneixen millor Rusiñol, tant des del punt de vista literari com artístic i biogràfic. Casacuberta ja havia publicat *Santiago Rusiñol: Vida, literatura i mite* (1997) –llibre que re fon la seva tesi doctoral– i molts d'altres assaigs més tost acadèmics. A *Els noms de Rusiñol*, però, l'autora ha renunciat a la forma de l'estudi universitari per adoptar una faïçó més lliure, menys convencional i encotillada. Es tracta d'una forma molt més literària, que fins i tot li permet fer algunes suposicions o deixar volar la imaginació entorn d'alguns fets poc coneguts. Tanmateix el seu llibre és fruit d'una immersió total en l'ànima del personatge, en la seva obra i en el seu context, duita a terme amb l'apassionament del diletant i, alhora, amb la profunditat de l'especialista.

L'originalitat d'*Els noms de Rusiñol* consisteix a presentar-nos l'autor de *L'hèroe* a partir d'altres figures del seu entorn, a les quals sovint s'evoca a partir d'una pintura, d'un dibuix o d'una fotografia. L'autora ens va desglossant les relacions que Santiago Rusiñol va mantenir amb algunes persones del seu entorn familiar i, sobretot, amb altres intel·lectuals del moment, que són un paradigma dels lligams amb els altres modernistes i de les tibantors amb els noucen-

tistes. D'aquesta manera, descobrim un personatge que s'explica, més que per ell mateix, pels vincles amb els seus contemporanis. El resultat és una galeria de personatges, que observats individualment constitueixen petits esbossos fragmentaris, però que en conjunt formen el fris d'un dels moments més interessants de la nostra cultura. Al capdavant, Casacuberta ha seguit més o menys el mateix procediment de Ramon Casas en retratar els artistes i intel·lectuals del període. Ara bé, després d'aquesta sèrie de retrats, només el rostre de Rusiñol queda perfectament fixat en la ment del lector.

Ara bé, no hem d'oblidar que l'autèntic protagonista del llibre és el Rusiñol real, l'escriptor que s'amaga rere una màscara extravertida i fatxenda, que sens dubte és la seva millor creació literària. Una màscara que neix necessàriament del convenciment que el món literari –i l'artístic, en general– funciona a partir de la mitificació: sense mites podem tenir grans obres i grans autors, però mai no tindrem grans figures, conegudes i estimades pel públic present i futur, necessàries per bastir una cultura. Evidentment, la facècia, la llegenda, l'esperit incompatible amb els valors burgesos... eren ingredients adequats per a assolir la popularitat. D'aquí neix l'explotació de la figura del bohemí, de l'artista incomprès, que viu d'un ideal pur i xoca amb la brutalitat i l'enviliment de la resta dels mortals, que han de treballar per guanyar-se les garroves. És l'Artista amb majúscules, el Sacerdot de l'Art del decadentisme, que prefereix la mort –almenys en teoria– abans que dedicar la seva vida a unes labors que només li aportin uns guanys eco-

nòmics. (Una bohèmia daurada que, en realitat, és ben diferent de la tragèdia a què arribà Ramon Canudas, que «va anar a París a cercar feina i fama i hi va trobar, en canvi, anonimat i misèria, malaltia i mort»; pàg. 48). Tanmateix, el conflicte entre el treball material i remunerat i la llibertat absoluta del creador creua tota l'obra russinyoliana i evoluciona fins a capgirar el plantejament inicial, car qui paga el marbre de l'escultor —conclou a *Lauca del senyor Esteve*— són les generacions precedents que han fet possible la dedicació artística del fill o del nét.

Com hem dit, *Els noms de Rusiñol* ens mostra un Santiago Rusiñol convertit en l'epicentre del món literari i artístic del modernisme català. Casacuberta hi analitza l'amistat amb figures clau com Raimon Casellas, Gabriel Alomar, Enric Clarasó, Ramon Casas, Prudenci Bertrana, Eugeni d'Ors i el jove Josep Pla. Unes relacions que es caracteritzen per la tensió entre el jo del nostre autor i el d'aquests homes, els plantejaments dels quals sovint contradieixen o assumien la imatge que amb tant de zel havia construït de si mateix el nostre autor. Una de les conclusions a què arribam és l'aversion de Rusiñol a tot el que tengués relació amb el món de la política i, per tant, el refús absolut al noucentisme, que pretenia la subordinació de l'artista a les directrius del catalanisme polític. L'individualisme de l'artista modernista, que fa la guerra pel seu compte i en solitari, era incompatible amb aquests pressupòsits. D'aquesta manera, resulta ben significativa la relació amb Raimon Casellas: de les teoritzacions defensades pel crític d'art i novel·lista, que semblaven inspirades per Rusiñol, i les actuacions d'aquest, que feien realitat les idees explicades als articles de Casellas, es va passar a un distanciament motivat per la incompatibilitat entre la independència absoluta de pintor i dramaturg i el compromís per tal de regenerar la societat, defensat pel crític d'art i novel·lista. D'aquí

que Casacuberta presenti *Cigales i formigues* com una paròdia del relat *Deu-nos aigua, Majestat!*, de Casellas. Ambdós escriptors, abans inseparables, havien pres camins oposats i la seva amistat també va acabar com el rosari de l'aurora. També és curiosa la relació amb Gabriel Alomar, un escriptor modernista que hauria pogut ésser assimilat pel noucentisme si no hagués estat per la seva ideologia d'esquerres. Tanmateix, entre Alomar i Rusiñol les diferències vitals eren moltes —per exemple, la dedicació política de l'autor mallorquí és a les antípodes de l'individualisme de l'autor d'*El poble gris*—, però sobretot els unia «el seu antinoucentisme declarat i el seu gran interès a boicotejar-ne el discurs» (pàg. 106). Per aquest camí és fàcil concloure que «Una de les víctimes propiciatòries de Xènius era Santiago Rusiñol», que havia esdevingut «un personatge incòmode per inclassificable, per imprevisible, perquè era un artista de pensament, d'obra i d'actitud que mai no accediria a representar el paper del noucentista ortodox, conscient, col·laborador» (pàg. 126-127). I encara més curiosa és l'actitud ambivalent d'amor i d'odi que Prudenci Bertrana sentia per Rusiñol: l'autor de *Josafat* s'hi emmirallava per crear el seu propi mite de l'artista que ha de lluitar contra un món que no l'entén. Amb la diferència, però, que per aquesta via l'artista barceloní havia aconseguit la fama sense gaire esforç, mentre que el de Tordera amb sang, suor i llàgrimes només havia arribat a ésser un incomprès. Finalment, la relació entre Rusiñol i Josep Pla torna a suscitar una interpretació ben sucosa: Casacuberta remarca com a la necrologia del nostre autor Pla assumeix «l'herència que li havia llegat l'escriptor artista» (pàg. 172). Perquè, «Si Santiago Rusiñol s'havia posat, en el seu moment, la carota grotesca de Xarau, Pla s'amagaria rere la màscara del pagès» (pàg. 174).

Tot i que els escriptors i artistes catalans ocupin la major part

dels «retrats» d'*Els noms de Rusiñol*, també altres personatges hi tenen cabuda. En primer lloc, alguns artistes francesos, com el músic i capare de la bohèmia Erik Satie, *Sadí*, model d'artista sacerdot per al jove Rusiñol; l'actriu Sarah Bernhardt, imatge de l'ideal, o l'escriptor Leon Daudet, amb el qual, tot i les diferències abismals, Rusiñol compartia «la convicció que la democràcia, considerada com el triomf de la massa gregària i grisa sobre l'individu genial, no podia fer cap bé a la societat moderna» (pàg. 115). En segon lloc, alguns artistes espanyols, una mica distanciat d'ell, com Ignacio Zuloaga, Manuel de Falla i Picasso. I, en tercer lloc, tres personatges femenins de l'entorn familiar: la Munda, una mainadera que en la infantesa havia tengut cura de Rusiñol; Lluïsa Denís, «la de casa», l'esposa víctima dels deliris artístics del marit, i Clotilde Pignel, *Clo-Clo*, l'enamorada francesa a la qual el seu «Jack» va abandonar per una altra amant molt més atractiva i eternament jove: l'Art. En aquestes tres figures femenines Margarida Casacuberta potser assoleix alguns dels retrats més humans del volum, car es tracta de tres dones el sacrifici de les quals és destinat a la consecució del somni, no exempt d'egoisme, d'un Rusiñol que a tota costa volia convertir-se en artista.

En resum, *Els noms de Rusiñol* ens demostra que l'erudició i els coneixements, quan estan explicats amb elegància i amb emoció, poden ésser molt més originals i més entretinguts que molts de textos de creació, que sovint fan palesa una eixorquia artística i imaginativa atabaladora. Tot el contrari: *Els noms de Rusiñol* és un llibre per a gaudir i aprendre alhora, tal com els savis de tots els temps sempre han recomanat.

*Margarida CASACUBERTA: *Els noms de Rusiñol* (Barcelona: *Quaderns Crema*, 1999).

Notes literàries

Immigració i multiculturalitat

PERE A. SALVÀ

La bonança econòmica, l'augment continuat de les arribades turístiques i l'esplendor del sector de la construcció, que experimenten les Illes Balears al llarg de la darrera dècada del segle XX, han afavorit unes pautes de creixement de la seva població que gairebé ha crescut a ritme mitjà superior al 2,25 per cent anual en els darrers cinc anys. D'aquesta manera, la població total resident a les Balears a les acaballes de l'octubre del 2000 es pot comptabilitzar aproximadament en uns 890.000 habitants. Sobre aquest extraordinari augment registrat al llarg del darrer quinquenni ha tingut un important paper la reactivació dels fluxos immigratoris cap a les Illes, ja que el creixement natural és feble.

Gairebé es pot afirmar que un 90 per cent de l'increment demogràfic dels darrers anys és degut a l'arribada de nous migrants. Aquest alt

nombre d'immigrants, que avaluam en l'esmentat quinquenni amb un saldo net d'unes 90.000 persones, està compost majoritàriament per fluxos immigratoris d'origen estranger. El tradicional corrent immigratori de les diferents comunitats autònomes de l'Estat espanyol ha representat en l'esmentat període un 35 per cent del total migratori, a pesar de la seva reactivació en els anys 90. Es tracta, emperò, d'un tipus d'immigrants molt diferents del que va arribar en el període 1960-1975, que fou d'origen rural i poc qualificat. La darrera onada correspon a un migrant qualificat, especialment en distintes tasques de la construcció, i de tipus interurbà.

Per altra part, el 65 per cent de l'afluència immigratòria dels darrers cinc anys és d'origen estranger. Inclou diversos corrents migratoris que han experimentat canvis en els tipus i en els orígens en els darrers 20 anys. De la quasi exclusiva immigració europea de tipus residencial d'oci i descans, sorgida en la dècada dels anys 70, s'ha derivat cap a altres tipus en què és cada vegada més important la presència d'estrangers d'origen europeu amb motivació laboral i un molt important increment de migrants estrangers provinents d'altres continents, especialment de l'Àfrica.

El volum d'aquesta immigració estrangera, reglada i no reglada, fou estimat el 1999 en una xifra global de 119.932 residents estrangers. D'aquests, 47.362 es trobaven en una situació legal. La resta és el resultat de l'avaluació dels immigrants que es trobaven en una situació no reglada i/o eren residents de llarga temporada, legals, però no empadronats a les Illes. En el contingent poblacional de la immigració estrangera, que representa un pes de l'ordre del 13 per cent

sobre la població total illenca, domina la presència d'immigrants d'origen europeu. Aquests, que representen el 72 per cent del total dels estrangers, han vist disminuir el seu pes relatiu amb relació a anys anteriors. La causa és l'important arribada d'immigrants africans, que ha experimentat un constant augment des del 1996 i que representa actualment un 19 per cent del total de la població estrangera.

Aquests darrers anys el tradicional predomini del corrent llatinoamericà (el Carib, l'Argentina, Xile, l'Amèrica Central), que tan sols representa un 6 per cent ha estat superat per la immigració africana (especialment del Marroc).

Per nacionalitats destaca el clar predomini dels alemanys que representen el 56,6% dels europeus, xifra que va progressivament en augment des del 1986. La seva preferència territorial continua essent l'illa de Mallorca, on es concentra el 75 per cent del total. En segon lloc, apareixen els britànics, que experimenten una regressió en el seu pes relatiu. Són el 23,7 per cent, amb una presència dominant a les illes de Menorca, Eivissa i Formentera. El tercer lloc és ocupat pels marroquins, que representen el 60 per cent del total de la immigració africana.

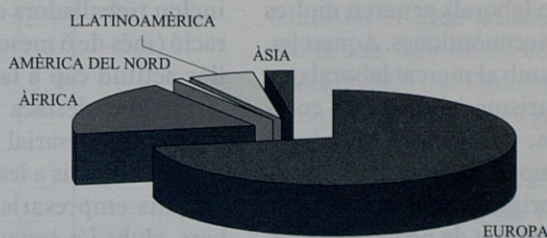
Per sexes, la balança és favorable a les dones en el cas de la immigració europea i d'Amèrica Llatina, mentre que en el cas de l'africana dominen els homes en les tres quar-

tes parts del total dels immigrants. En el cas de la immigració de les europees influeix, per una part, l'alt índex de feminització de la majoria de les seves ocupacions en el sector turístic i, per l'altra, la major presència de dones d'edats madures i velles entre els immigrants residencials no laborals. El cas de les llatinoamericanes s'ha de relacionar amb una immigració lligada a serveis domèstics i personals i en diverses ocasions per la seva utilització en les xarxes de prostitució i/o tràfic de blanques.

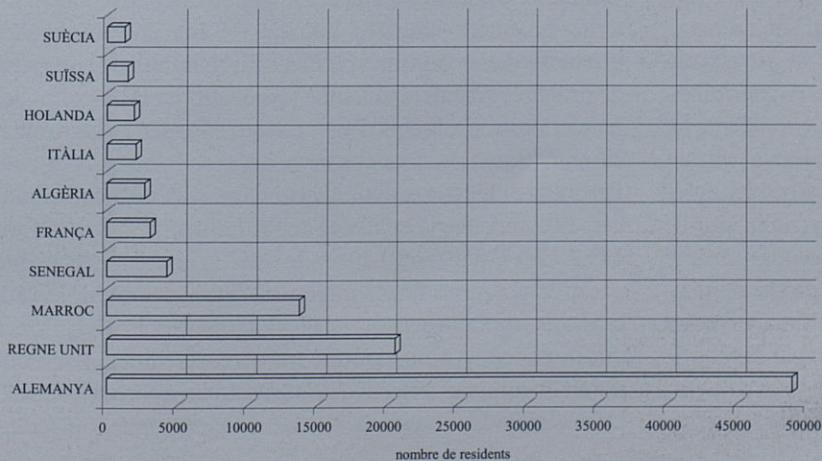
Per estructures d'edats es confronten clarament dos perfils característics: per una part, un perfil adult jove lligat a la immigració laboral en què la màxima intensitat apareix entre els 25 i 39 anys. Correspon bàsicament als grups d'immigrants africans. En contrast amb l'anterior, apareix el perfil dels immigrants d'origen europeu, en què els màxims es mostren repartits entre els grups d'edats adultes madures (35-54 anys) i velles. Cal recalcar, de totes maneres, que els per-

files dels europeus han experimentat un cert rejueniment enfront d'anys anteriors per la intensificació de la seva immigració laboral. Globalment, doncs, podem parlar d'una immigració europea que s'integra en un corrent de tipus residencial de tipus laboral qualificat. La immigració residencial, integrada per persones que vénen a descansar, continua experimentant un alt increment, especialment en les categories de pensionistes, jubilats i prejubilats. Aquesta ha implicat importants efectes sobre el mercat immobiliari amb una incidència sobre els processos d'urbanització, d'especulació i d'increment dels preus del valor del sòl i de l'habitatge. Alhora, ha propiciat el sorgiment de mecanismes tipus gueto ja que considera les Illes com a refugi i s'aïlla de la identitat cultural i territorial insular. En segon lloc, cal ressaltar la importància creixent d'una població laboral europea que té cada vegada una presència més important a les Balears.

IMMIGRACIÓ ESTRANGERA PER CONTINENTS. ILLES BALEARS
1999

RESIDENTS ESTRANGERS PER PAÏSOS. ILLES BALEARS
1999

Els efectes de la promoció turística de les Illes Balears i el seu important contingent d'immigrants estrangers residents no laborals generen moltes oportunitats econòmiques. Aquest fet, juntament amb el mercat laboral que genera el turisme i els sectors complementaris, ha afavorit l'arribada d'un elevat nombre d'immigrants estrangers d'origen europeu atrets per l'alta potencialitat de negocis i de demanda de serveis. Aquest conjunt d'immigrants laborals és molt complex i destaquen tres tipologies de fluxos migratoris: un primer flux, compost per immigrants laborals as salariats de curta duració (fins a 6 mesos) que és integrat per treballadors

amb un alt índex de mobilitat, poc preocupats per la realitat cultural de les nostres Illes; una segona tipologia inclou treballadors de més llarga duració (més de 6 mesos) i amb una millor actitud cap a la integració i, en tercer lloc, destaca una immigració laboral empresarial que ha establert els seus negocis a les Balears (petits i mitjans empresaris, propietaris de bars, clubs i/o restaurants, propietaris d'empreses immobiliàries, directius d'empreses de serveis per a estrangers, empresaris de serveis complementaris, tendes comercials i empreses de gestió privada). Per altra banda, les Illes Balears han registrat en els darrers decennis una

constant aflluència d'immigrants del Sud cap al Nord, formada per un contingent de migrants laborals de caràcter econòmic, procedents de països africans, llatinoamericans i asiàtics. Aquest corrent migratori s'intensifica en la dècada dels anys 90 i en l'actualitat és capdavantera la immigració d'origen africà, i molt més concretament provinent del Magrib. La costa sud mediterrània s'ha convertit des de la dècada dels 80 en una zona de partida de fluxos migratoris cap a la zona nord, que es converteix en una àrea d'atracció immigratòria. Les causes d'aquest increment de la presència d'immigrants africans a les Illes Balears, entre els quals dominen els

El Drets i les llibertats fonamentals dels immigrants

SARA H. LADÀRIA

La integració dels nous col·lectius d'immigrants ha de passar pel profund respecte als seus drets i llibertats fonamentals, i per polítiques decidides cap a l'orientació social.

L'efectivitat d'aquests drets passa per una agilitació dels tràmits burocràtics encaminats a acollir-los, i posteriorment per una decidida promoció de l'accés a l'educació d'aquests col·lectius, tenint en compte les seves individualitats. És un tema espinós conjugar la llibertat ideològica i religiosa amb la possible coac-

ció que aquesta mateixa llibertat pot comportar, atesa l'arribada de líders religiosos que sotmeten aquests individus a una fèrria disciplina islàmica. La presència d'aquests nous col·lectius obliga a un posicionament ferm quant a la promoció de la nostra llengua i cultura, sempre amb el respecte a les cultures dels immigrants. Cal, doncs, una reflexió general de tots els agents socials envers aquest tema, que ens allunyin d'imatges estereotipades i ajudin els nous immigrants a fer profit en la societat a la qual han arribat.

Les imatges que contínuament ens fan arribar els mitjans de comunicació de persones subsaharianes o magribines, a la recerca d'un enlluernador *benestar europeu*, conviden a fer algunes reflexions sobre la vida que espera a aquesta gent un cop arribada a Europa. La política migratòria restrictiva europea es veu desbordada pel deteriorament de les condicions de vida als països d'origen i per la necessitat de mà d'obra precària en certs sectors de l'economia. Aquest context produeix imatges tan esfereïdores com la de persones agonitzant a les costes de l'Estat espanyol, després d'haver intentat creuar l'estret de Gibraltar o un bon bocí de l'Atlàntic amb una petita embarcació.

A l'Estat espanyol, malgrat que la Constitució de 1978 reconeix la dignitat de tota persona i el drets inviolables que li són inherents (art. 10), la no-discriminació per raó de naixença, raça, sexe, religió, opinió o altres circumstàncies, això només es reconeix per als espanyols (art. 14). L'article 16, per la seva banda, garanteix les llibertats ideològiques, religioses i de culte de qual-sevol individu, espanyol o no.

Així doncs, i malgrat que sembli que la Constitució espanyola fa una certa equiparació dels immigrants amb els *nacionals*, això afecta només els drets fonamentals, emperò el desenvolupament legislatiu posterior (n'és un clar exemple la recent Llei d'estrangeria), determina que els drets reconeguts a la Constitució depenguin, en darrer terme, de l'obtenció de l'autorització administrativa de residència, alhora vinculada al permís de treball. S'evidencia, així, la necessitat d'unes directrius molt explícites i uns criteris clars que permetin la concessió d'aquests permisos amb unes garanties de total transparència i igualtat i que garanteixin des d'un inici els drets que la Constitució hauria d'atorgar a totes les persones, immigrades o no.

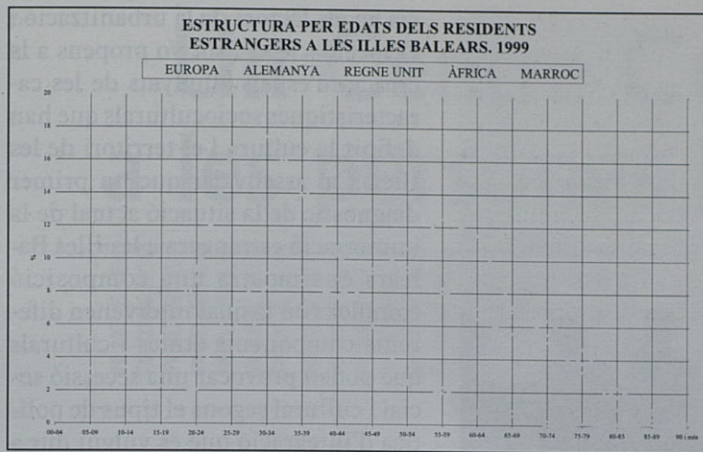
Tant és així que alguns sectors jurídics apunten l'existència d'una contradicció entre un estàndard mínim d'estatus reconegut internacionalment –els drets humans recollits en les més altes instàncies dels organismes polítics a nivell mundial– i una sèrie de principis estatals –ara també promoguts amb les polítiques proteccionistes de la Unió Europea– que admeten la discriminació entre ciutadà *nacional* i estranger.

Pel que fa a l'Estat espanyol, la matèria de la immigració estrangera és competència exclusiva de l'Administració central (art. 149.2 CE) i, per tant, hauria de ser l'Administració la que encaminés aquests fluxos migratoris (amb, per exemple, processos de regularització de treballadors en situació il·legal), més que no pas els reprimís, i la que posàs tots els mitjans per aconseguir l'equiparació efectiva dels seus drets i oportunitats amb els dels ciutadans *nacionals*, entenent aquests drets com a mit-

**CARNICERIA
HALLAL
BAZAR
MARRAKECH**

مجزرة حلال
بازار مراكش

treballadors en una situació no reglada, s'ha de relacionar amb la intensitat de l'activitat turística i la necessi-

tat de mà d'obra en el sector de l'agricultura intensiva i la important demanda de treballadors en el sector de

la construcció. Entre els legals i els no legals superen àmpliament els 20.000 immigrants d'origen africà, col·lectiu en el qual només els marroquins són més de 13.000. S'hi han d'afegir 7.000 immigrants llatinoamericans i uns 3.000 procedents de diversos països asiàtics.

Com a conclusió es pot afirmar que la societat resident a les Illes Balears presenta cada vegada més una composició més complexa, que en funció dels seus ràpids canvis dona una sensació d'una certa desestructuració social. La rapidesa del seu pas d'una societat ruralita a una societat urbanita i els distints models immigratoris que s'han anat alternant impliquen una

jans per assolir la integració real, i no pas com a fites bàsiques per subsistir amb dignitat.

Dret a l'educació

Són molts els reptes educatius i socials que planteja la població immigrada. La vinguda d'adolescents d'altres països amb distintes tradicions culturals requereix un esforç d'imaginació i d'adaptació dels mitjans educatius per donar-hi una resposta adequada i evitar, en alguns casos, el perill de consolidació de la marginació social. Fer front a la diversitat d'alumnes, potenciar el diàleg entre l'escola i la família immigrada i les aportacions de reflexions i d'experiències de treball de persones que

ja estiguin treballant la qüestió, fins i tot alienes al sistema escolar (educadors socials, metges...) haurien de ser útils en la tasca de cobrir les necessitats educatives d'aquests col·lectius.

Llibertat ideològica i religiosa

Una altra qüestió és el procés seguit per les comunitats islàmiques amb la creació de centres d'oració a mesura que aquests immigrants van arribant. Recordem que als Estats europeus està més que consolidada la separació entre l'Església i l'Estat, fet totalment distint a la realitat dels Estats islàmics.

Sense voler caure en l'etnocentrisme ni pretendre universalitzar els valors occidentals, cal apuntar que algunes fites assolides després d'un llarg procés de lluita social al món occidental no arriben a plantejar-se per a alguns sectors dels col·lectius immigrants (per exemple, les dones). I cal pensar-hi, perquè els immigrants musulmans que són a Europa procedents del Magrib han passat en moltes ocasions –sobretot els de les capes socials més baixes– d'un Islam quotidià i flexible a un Islam neofonamentalista, del corrent *tarbighi*, una secta religiosa que enalteix la pregària en comú, el proselitisme i l'apoliticisme terrenal, inspirant-se en l'edat d'or de la cultura islàmica, al segle VII. Així, és creixent el nombre de punts de reunió i de culte on els musulmans practiquen la pregària col·lectiva, liderats per

imams venguts expressament per dirigir el culte i controlar de prop el col·lectiu musulmà. Es pot consolidar un concepte de família musulmana rígida, patriarcal i endogàmica que dificulti la plena integració a la nostra societat dels immigrants musulmans i els seus descendents, especialment en la segona generació, infants i joves que tant a l'escola com en les seves relacions amb la família i els companys poden viure d'una manera problemàtica la fidelitat a la tradició cultural dels seus orígens i la integració social i cultural al país on ara viuen.

La interculturalitat

L'existència de tradicions culturals diverses en un mateix territori com a conseqüència dels moviments migratoris i, per tant, la interculturalitat, serà cada cop més una realitat que cal afrontar amb fermesa des d'un bon començament, sabent estar per davant dels esdeveniments. Des d'una creença en la concepció dinàmica i evolucionista de la cultura –que no té per què convertir-se en un procés de substitució– són imprescindibles reflexions en el sentit de saber integrar les moltes coses positives que noves cultures ens aporten i que ajuden a enriquir la nostra des del manteniment ferm dels punts cabdals que configuren la nostra identitat.

*Sara H. Ladària és advocada.

problemàtica difícil de poder ser assumida tan ràpidament. La complexitat dels tipus d'immigrants implica

a més actituds distintes amb impactes diferencials sobre el model d'organització territorial insular i amb incidèn-

cia en els factors de la urbanització i l'especulació del sòl i/o propens a la creació d'espais allunyats de les característiques socioculturals que han definit la cultura i el territori de les Illes. Cal assenyalar que un primer diagnòstic de la situació actual de la immigració estrangera a les Illes Balears ens mostra una composició complexa en la qual intervenen diferents components ètnics i culturals que poden provocar una secessió social i cultural segons el tipus de política d'integració que es vulgui dur a terme. Aquesta pot discórrer des del rebuig fins al reforçament dels factors d'integració. Per tal d'intentar superar aquesta situació, cal dissenyar plans estratègics per respondre a la problemàtica de la immigració estrangera que fins ara només s'ha envestit des de la perspectiva econòmica. Integració suposa una societat oberta i acollidora. En conclusió, una societat amb sensibilitat multicultural.

*Pere A. Salvà és catedràtic de Geografia Humana de la Universitat de les Illes Balears.

Carrer d'en Rubí, 5
Tel. 71 38 21
07002 Palma (Mallorca)

LLIBRES DE TOTS
ELS PAÏSOS
CATALANS

LLIBRES INFANTILS
I JUGUETES

LLIBRES DE TEXT

DISCOS I CASSETTES

SERVEI
DE LLIBRES
ESTRANGERS

Pianos Can Garcias

Pere Josep Garcias

C/ Joan Maura, Bisbe, 10 - Palma (Mallorca)
Tel. i Fax: 46 20 16

**VENDA DE PIANOS
VERTICALS I DE COA**

Primeres marques europees

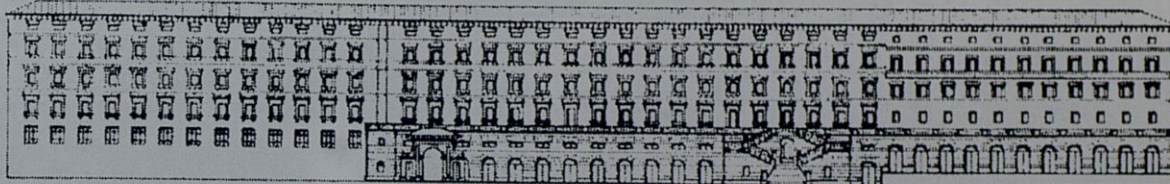
BLÜTHNER • BÖSENDORFER • C. BECHSTEIN • FEURICH • FÖRSTER
FURSTEIN • GAVEAU • GROTRIAN-STEINWEG • HOFFMANN • IBACH
KEMBLE • KINGSBURG • OTTO-BACH • PETROF • PFEIFFER • PLEYEL
RAMEAU • RÖNISCH • RÖSLER • SAUTER • SEILER • SCHOLZE
STEINGRAEBER & SÖHNE • WAGNER • WEINBACH • ZIMMERMANN

Especialistes en pianos per a professionals i pianos d'estudi
El millor servei post-venda. Més de 50 anys d'experiència

AFINACIONS • REPARACIONS • RESTAURACIONS
LLOGUER DE PIANOS NOUS O RESTAURATS
INSTRUMENTS HISTÒRICS
(CLAVICÈMBALS • FORTEPIANOS • ORGUES LITÚRGICS)
PIANOS ELÈCTRICS • ACCESSORIS • TRANSPORTS

Un Centre Cultural obert a les persones i a les entitats

Centre Cultural de la Misericòrdia

Suport a l'associacionisme:

Produccions pròpies i alienes

Informació i recursos per a les associacions

Beques per a joves investigadors

Dinamització sociocultural

Maquetes musicals per a grups novells

Circuit de música jove

Envia'ns els teus suggeriments a:

joventut@conselldemallorca.net

Via Roma, 1 07012 Palma Tel. 971 229 156 Fax 971 717 066

www.conselldemallorca.net/organitzacio/ca/ocupacio/1874/

Consell de Mallorca
Departament de Cultura i Joventut

*Ara és més
que mai*

BIBLIOTEQUES MUNICIPALS

CORT

Pça. Cort, 1
C.P. 07001

BLANQUERNA

Sant Joaquim, 9
C.P. 07003

S'ARENAL

Pça Rul-lan Garcies, 5
C.P. 07600

MOLINAR

Xadó, 7
C.P. 07008

RAFAL VELL

Pere Ripoll Palau, 9
C.P. 07008

SANTA CATALINA

Fàbrica, 34
C.P. 07013

SON RAPINYA

Catalina March, 4 A
C.P. 07013

SON FORTEZA

ESTABLIMENTS
Pça. Immaculada, 3
C.P. 07010

St. Isidre Llauredor, 25
C.P. 07005

GÈNOVA

Barranco, 22
C.P. 07015

SON GOTLEU

Regal, 105
C.P. 07008

EL TERRENO

Núvol, 1
C.P. 07015

POLÍGON DE LLEVANT

Ciutat de Querétaro, 3
C.P. 07007

COLL D'EN RABASSA

Albuera, 1
C.P. 07007

CASAL SOLLERIC

Passeig del Born, 27
C.P. 07012

SON XIMELIS

Cap Enderroc, s/n
C.P. 07011

L'OLIVAR

Mercat de l'Olivar, 104
C.P. 07002

GABRIEL LLABRÉS

Antoni Planas Franch, 4
C.P. 07001

SANT JORDI

Pau Bouvy, 31
C.P. 07199

SON CLADERA

Cala Serena, 3
C.P. 07009

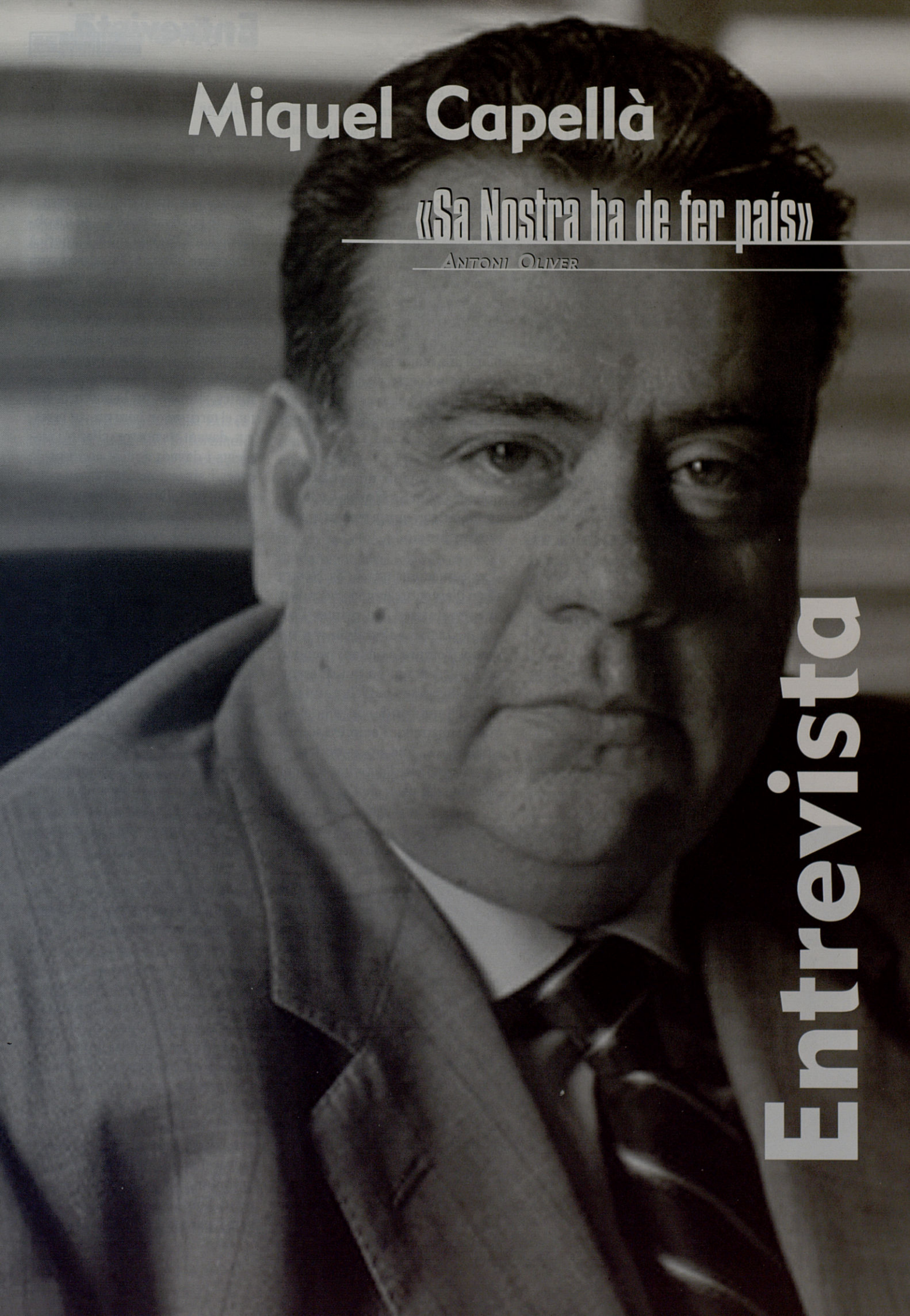
SA INDIOTERIA

Gremi Tintorers, 2
C.P. 07009

SIOPJ

Pere d'Alcàntara Penya, 11
C.P. 07006

A black and white portrait of Miquel Capellà, a middle-aged man with dark hair, wearing a suit and tie. He is looking directly at the camera with a serious expression. The background is blurred.

Miquel Capellà

«Sa Nostra ha de fer país»

ANTONI OLIVER

Entrevista

Miquel Capellà, president de Sa Nostra, defensa que l'entitat ha de continuar implicant-se en els temes socials i econòmics de les Illes Balears. La caixa d'estalvis ha de contribuir a fer un diagnòstic econòmic i social, ha d'encaminar els grans temes de futur i ha de participar en aquelles iniciatives que millorin la qualitat de vida dels ciutadans de les Balears.

«La implicació social és compatible amb un bon compte de resultats»

Miquel Capellà parla de fer país, és a dir, d'impulsar les iniciatives per a una major prosperitat i creu que la implicació d'una entitat com la que presideix en aquests aspectes socials, econòmics i culturals forma part de la seva pròpia naturalesa. Així mateix també demana una major independència de la caixa respecte als poders polítics, encara que no és partidari de la total privatització d'aquest tipus d'entitats.

-Com pot incidir una entitat financera com Sa Nostra en la societat balear, quina trobau que és la seva funció?

-Les actuacions que fa Sa Nostra s'han d'entendre emmarcades dins unes premisses. En primer lloc, que les caixes d'estalvis són un model d'empresa un tant peculiar, però a la vegada no tan diferent. Hi ha dos grans models empresarials. D'una banda, un model en què el substrat de l'empresa són els accionistes, que no és aquest el nostre cas, i tota l'activitat està encaminada al valor de l'acció, es fa aquella actuació que se suposa que revaloritzarà l'acció. És aquella empresa que, per exemple, té una fàbrica en un poble petit on aquesta

és la principal font de treball, però en un moment determinat s'ha d'aturar aquesta línia de producció i s'acomiaden quatre-centes persones, perquè això farà que l'empresa guanyi més. Això seria el model americà. El model europeu és molt més suavitzat, s'entén que l'empresari té una implicació en la societat i el seu entorn, el seu territori i, per tant, les seves decisions són molt més matisades i condicionades pels efectes socials.

A Europa s'entén que l'empresa, a més de guanyar doblers, té un objectiu social i en el model americà extrem no n'hi cap. Nosaltres, com a empresaris, formam part d'aquest model europeu i les caixes d'estalvis, a més a més, són empreses que afegeixen encara més en aquest segon model, perquè no hem de respondre davant els nostres accionistes, sinó davant la nostra societat, el territori on hem nascut i crescut, davant els nostres clients i empleats i davant aquest conjunt de coses i situacions que fa que ens sentim part d'un país determinat i amb el qual tenim una responsabilitat social. Establertes aquestes premisses està clar que la implicació social, econòmica, cultural, d'una entitat com Sa Nostra ha de ser molt més forta que la d'una altra empresa perquè aquest compromís forma part de la seva naturalesa.

-També s'ha de tenir en compte que una empresa vol guanyar doblers.

-Aquesta implicació social és perfectament compatible amb un bon compte de resultats i una atenció als clients comparable a la de qualsevol entitat financera.

-Com podríeu sintetitzar aquestes inquietuds de tipus social que té la caixa d'estalvis?

-L'entitat té dues grans àrees d'activitat, d'una part, la financera i, d'una altra part, la que duim a terme a través de l'Obra Social i Cultural. Aquí també hi ha una primera premissa perquè destinam a l'entorn un trenta per cent dels nostres beneficis al que és obra social i cultural i ho reinvertim en el territori pròxim, el nostre espai cultural i polític com a comunitat autònoma on estam totalment arrelats. Som la primera entitat financera i, per tant, tenim la major res-

ponsabilitat social i cultural, entenent cultura en un sentit ampli.

-Com duis a terme aquestes implicacions?

-L'instrument que tenim per fer aquesta tasca és l'Obra Social i amb aquest instrument volem continuar fent tota una sèrie d'activitats i modernitzar i reorientar alguns d'aquests recursos cap a noves activitats. Un camp d'actuació que ens interessa moltíssim és el del medi ambient. En aquest sentit crec que estam fent una tasca important i som pioners en això i en altres activitats puntuals. Ens interessa molt també la formació. Sabem que és un fet preocupant que, essent la zona econòmica més rica d'aquest país, tenim la taxa d'universitaris més baixa i la inversió en formació és també la més baixa. Tot d'una que tenim coneixement d'aquestes situacions cercam fórmules per poder contribuir a la solució d'aquest i d'altres problemes.

-Hi ha altres dades també preocupants que són en els estudis que ha fet l'Obra Social, per exemple, que més de seixanta mil persones a les Balears són al llindar de la pobresa. També altres dades sobre creixement desorbitat són preocupants. Com pot incidir Sa Nostra per millorar aquestes situacions?

-La tasca important és contribuir a fer un diagnòstic de la situació. Tenim el nostre diagnòstic i creim que s'ajusta a la realitat perquè està fet amb el màxim rigor. En aquests moments almenys els responsables directes de fer totes les actuacions polítiques per corregir aquestes diferències socials tenen aquesta informació i saben que, molt probablement, això és el que està passant en aquesta societat. Davant una situació, darrere les xifres del PIB, apunta una realitat que és aquesta. Nosaltres hi podem contribuir, però no podem assumir el paper dels responsables polítics de les àrees socials i econòmiques

que han de prendre una sèrie de mesures i, per tant, hem de continuar amb la nostra tasca.

-Quina pot ser la contribució de l'entitat a la millora de les condicions socials?

-Hi hem de fer una contribució no tan sols com he dit de diagnòstic. Avui estan molt de moda el que se'n diuen els microcrèdits i això ho volem incorporar a la nostra activitat. Precisament així començaren les caixes d'estalvis, fent els microcrèdits. El Mont de Pietat, que era com se'n deien les caixes, tenia com a finalitat donar dues o tres mil pessetes a aquella persona que en aquell temps necessitava els doblers amb urgència i no tenia capacitat per acudir al sistema financer normal, perquè no podia respondre, i presentar les garanties suficients de les operacions financeres normals. Volem renovar, reincorporar aquest tema del microcrèdit, perquè la nostra missió és ajudar socialment la gent.

-Ara Sa Nostra ha firmat un acord amb altres caixes i Neckermann per entrar en el món del turisme. Quins interessos té la caixa en els diferents mercats de les Balears?

-Com a empresa que som ens interessa contribuir a l'activitat econòmica participant-hi. Tenim una doble activitat, per una banda, l'estrictament financera, en aquest sentit estam ben situats i es du molt correctament, s'obtenen uns resul-

«Volem reincorporar el microcrèdit per ajudar socialment la gent»

tats que estan bé i són competitius. El que sí hem observat, i això ho han fet altres caixes i entitats financeres, és que algunes entitats han creat una sèrie d'activitats empresarials per millorar d'alguna manera la rendibilitat dels recursos de què disposen. Nosaltres ja feim això des de fa una sèrie d'anys, amb més o menys èxit. Ara el que estam intentant és reordenar aquesta activitat. Hem de reforçar la nostra línia d'actuació en temes empresarials, invertir-hi més recursos, però amb socis molt fiables. Som conscients que el que sabem és fer de banquers. Puc posar un exemple que no és possible aquí, però hi ha altres entitats que han participat en empreses que fan autopistes a la seva comunitat i així han contribuït a millorar les seves comunicacions. No és el nostre cas, però hem de cercar actuacions

d'aquest tipus que a la vegada ens permetin millorar el nostre rendiment i ser un benefici per a la comunitat.

-Es preveuen noves inversions, per exemple, en noves tecnologies?

«Volem denunciar tendències que apunten a un empobriment del ciutadà»

-Com a temes genèrics, temes en els quals ens trobam còmodes, serien assumptes relacionats amb la formació, temes de biotecnologia i el sector turístic, com ja ho hem acreditat, perquè creim que en aquesta comunitat hem d'aprofitar els referents i els coneixements que té en benefici de la rendibilitat de l'entitat. També ens interessa el que puguin proposar els empresaris, participar amb ells, ajudar-los i obrir camí amb ells fins on sapiguem i sigui possible. També ens interessa tot el que contribueixi a la millora de les infraestructures del nostre territori, ens interessaria poder participar en temes d'aeroport, de distribució d'aigua o captació, el tema energètic, en definitiva, tot allò que contribueix a una millor qualitat de vida. Estam interessats en aquests temes.

-Quina funció té un banc de tipus regional en un procés creixent de globalització econòmica?

-La globalització afectarà cada entitat de forma diferent, les enti-

tats més grosses, més, i les més petites, menys. En aquest tema de la globalització, no hi podem tenir cap tipus d'incidència. Ens hem de gestionar amb una situació que està canviant i el que sí observam és que s'ha de reaccionar davant les macroconcentracions, que són un fenomen paral·lel a la globalització, no sé si n'és una conseqüència,

però sí s'estan produint aquestes concentracions en el món turístic i financer. Per tant, el que cercam és un model que permeti gaudir dels avantatges d'aquesta sindicació de recursos o de capacitats sense rompre l'element d'identitat, sense córrer el risc que el compromís amb aquest país, amb la nostra gent i amb els nostres clients es pugui veure supeditat a altres tipus d'interessos.

-Hi haurà algun tipus de fusió amb altres entitats?

-Defugim la idea de fusions perquè posaríem en risc aquesta capacitat de compromís amb la gent d'aquí i perquè, a més a més, hi ha moltes formes de cooperació amb altres entitats financeres que no són la fusió. Com hem parlat abans, hem engegat ara un projecte important amb Neckerman perquè tres caixes hem ajuntat recursos. Aquesta és un poc la línia en la qual s'ha d'incidir i amb la qual, perfectament, ens podem defensar d'aquest procés de globalització,

sense fusions amb cap caixa d'altres territoris.

-I algunes aliances amb caixes locals?

-Tenim, d'una banda, Caixa Colònia i Caixa Rural. Amb aquestes caixes hi ha una línia de col·laboració i suport, tot i ésser limitada.

-Es planteja modificar el sistema d'elecció dels consellers generals de la caixa d'estalvis?

-En tot això poca cosa podem fer, però intentarem que ens escoltin. La possible modificació de la Llei de caixes que faci la Comunitat Autònoma podria afectar aquests aspectes. Quina és la meua opinió? És una opinió que va en el sentit de respectar els nostres clients i la nostra responsabilitat com a empresa. Tot el que doni estabilitat i independència a l'entitat serà una bona solució i seria bo que els polítics orientassin les seves decisions en aquest sentit. Si intentassin reforçar la presència o el pes de les decisions polítiques, del Govern, respecte al funcionament de l'entitat, això aniria en contra del corrent més suportat per la doctrina i a la vegada seria un exemple a no seguir. Crec que hi hauria d'haver poques modificacions i, si n'hi ha, que siguin en sentit contrari d'una excessiva intervenció.

-És possible fer un model de caixa totalment privat?

-Anar a un model de caixa totalment privat no és desitjable. El que

PAPERS PINTATS I PINTURES

Casa Pomar Flores

ARTICLES PER A ARTISTES
VASES I MOTLLURES

SANT MIQUEL, 77 - Telèfon 971 72 14 83 - Fax 971 71 93 12
07002 - PALMA DE MALLORCA

Ses Piules
Estudi
de
Perruqueria

Carrer de Navarra, núm. 3, 1r - 07003 - Palma - Tel. 971 71 80 37

passa és que a Espanya, on les caixes d'estalvis representen quasi el cinquanta per cent del sistema financer i que té un model de relació amb la seva clientela i els seus empresaris molt diferent del de la banca comercial, si es produís la privatització de les caixes i s'integràs tot en el mateix model, on l'objectiu és el benefici per acció i no el benefici entès com un concepte molt més ampli, representaria una pèrdua important ja que s'enduriria el sistema financer i es perdria un model que és molt més sensible a altres tipus de projectes i necessitats socials.

-L'entitat participa a la Fundació Universitat Empresa, com valora aquestes iniciatives?

-Hem reforçat moltíssim la relació amb la universitat i és una àrea que ens interessa, perquè estam interessats en els temes de formació. Tenim la càtedra de gestió empresarial, qualitat i mediambiental, reconeguda per la UNESCO, la qual cosa creim és un fet rellevant, i la col·laboració continuarà.

-S'ha plantejat participar en una universitat privada?

-Parlar d'una universitat privada, talment així, és un tema massa imprecís. Segons quina universitat privada i quin model i objectiu tengués. Creim que els models dels quals hem tengut coneixement –molt superficial fins ara a les Illes– són models que no abasten les necessitats requerides.

-Com es planteja des d'aquesta entitat incidir sobre el futur immediat de les Balears?

-En aquestes idees que he dit quan parlava dels contactes amb diferents persones i entitats públiques i privades –del conveni amb la UIB, de l'Obra Social i Cultural i d'aquest darrer capítol sobre la internacionalització i la importància de la informació– hi ha el que pretén el projecte Balears 2015, al qual em vull referir encara que sigui breument. En definitiva, es tracta de pensar en el nostre futur i això requereix un temps per dur a terme un procés de reflexió que ens permeti veure prospectivament on anam i cap on ens agradaria anar. Hem d'evitar que la inèrcia marqui el futur, sense donar-nos la possibilitat de poder preveure i dur a terme actuacions correctores. Balears 2015 serà una plataforma oberta liderada per Sa Nostra. Una de les línies d'actuació serà l'organització de grans congressos internacionals sobre els grans problemes que afecten el nostre territori. El problema de l'aigua serà tractat, en primer lloc, en un congrés que ja és en fase d'organització i que se celebrarà a principi de 2001. També està previst un congrés sobre immigració, segurament a final del 2001 o a principi del 2002. Aquest projecte ha de permetre a l'entitat representar el paper de cohesionador social al nostre territori i ser un referent amb actuacions d'abast

internacional.

Crear i implantar un projecte com aquest ha estat relativament senzill perquè ja partíem d'unes experiències vàlides i molt importants com és l'Informe Econòmic i Social, dirigit per Miquel Alenyà. La

«Parlar de la llengua és parlar de la nostra cultura»

nostra entitat, amb aquest valuós instrument, fa trenta anys que és al capdavant d'un estudi que fa un balanç exhaustiu de tot el que ha succeït en el nostre territori. Balears 2015 ha d'aprofitar aquesta eina com a base de dades del passat més recent i del present, per anar obrint noves línies cap al futur.

-A una entitat com Sa Nostra li és fàcil implicar-se en un projecte social i econòmic que supera la seva activitat com a empresa financera?

-En algunes ocasions jo m'he referit a la necessitat de fer país. Trob que manca un projecte i un pronunciament institucional al respecte. He de referir-me, de nou, als deures morals d'una entitat com aquesta. Tenim una implicació i una complicitat amb el territori. Hem de saber estar al costat dels ciutadans de les Illes Balears i de les Pitiüses atenent les seves necessitats de present i de futur. Aquesta implicació en aspectes socials i econòmics és fer país.

EL MIRALL amb el suport de

Generalitat
de Catalunya

Hem de saber dotar els ciutadans d'eines que els permetin prendre decisions, d'una major informació i d'una major formació. Estam obligats a denunciar tendències que apunten a un empobriment de la qualitat de vida del ciutadà de les Balears. També em

que faci els ciutadans de les Illes Balears persones més formades, que tinguin la preparació intel·lectual i cultural necessària per dirigir el futur.

- Sa Nostra té un projecte lingüístic?

-Està bé parlar un moment del tema de la llengua, parlar de la llengua és parlar de la nostra cultura.

«Sa Nostra té un projecte lingüístic basat en l'enteniment»

referesc a qüestions com la riquesa intel·lectual de les Illes Balears, que és un dels nostres capitals com a poble. Hem de participar en un projecte

ra. A les Balears es dona una situació peculiar de convivència de dues llengües, a més de les utilitzades pels residents i visitants estrangers. Per a qual-

sevol dels nostres competidors, entitats foranes, aquests problemes es poden resoldre per una via ràpida, més pràctica, allunyada dels compromisos que ha de tenir una entitat com la nostra. Sa Nostra ha d'assumir uns compromisos i, per això mateix, té l'obligació de tenir un projecte lingüístic que ha de basar-se en l'enteniment. M'agradaria fer referència a una publicació de José Antonio Marina, *La selva del lenguaje*, en què diu que ens podem malentendre parlant la mateixa llengua i ens podem comunicar parlant llengües diferents, tot depèn de si hi ha o no un projecte d'enteniment que vagi més enllà de l'idioma. No hem de perdre de vista aquesta idea.

erco
leta

Gianni Rodari

Infants de 0 a 4 anys
Ensenyament en català
Pedagogia activa
Grups reduïts
Servei de cuina

ARQUITECE BENNÀSSAR, 46
07004 PALMA - Tel. 971 29 90 86

erco
leta

Gianni Rodari

CIUTAT
DE
PALMA

· A partir d'avui es posen a la venda els **ABONAMENTS** per a la temporada 2000-2001.

· Tots els concerts seran a les **21.00 h.**, a l'**Auditori** de Palma.

· Preus per a 25 concerts: **platea, 30.000 Pta; amfiteatre, 20.000 Pta; estudiants i musicarnet, 7.000 Pta** -només amfiteatre. El pagament

es podrà realitzar en efectiu o amb domiciliació bancària en tres terminis, els mesos d'octubre, desembre i març.

· Les entrades per concert es vendran al preu de **3.000, 2.000 i 500 pta**, respectivament.

· Els abonaments es podran adquirir a les oficines de la **Fundació Pública de les Balears** per a la Música

(C/. de Vicenç J. Rosselló, 22B, de Palma. Tel.: 971 287 565; fax: 971 287 758, a les taquilles de l'**Auditori** (amb confirmació telefònica prèvia. Tel.: 971 287 662), o mitjançant **ServiCaixa** (Venda telefònica i amb targeta de crèdit).

· Es reserven els seients als abonats de l'any passat fins al dia 2 d'octubre.

GOVERN DE LES ILLES BALEARS

Ajuntament de Palma

Consell de Mallorca

dijous 12 d'octubre 2000 1
Orquesta Simfònica de Balears
"Ciutat de Palma"
Orfeón Pamplonés
Antoni Ros-Marbà Director
· Alfonso Huarte | director de cor
· Manuela Kriscak | soprano
· Raquel Pierotti | mezzosoprano
· Joan Cabero | tenor
· Josep Miquel Ramón | baix
Sinfonia Núm. 9 "Coral" | Beethoven

dimarts 24 d'octubre 2000 2
Orquesta Simfònica
de la Ràdio Búlgara
Milen Natchev Director
Obertura d'"El barber de Sevilla" | Rossini
Francesca da Rimini | Txaikovski
Vida d'heroi | R. Strauss

dimarts 7 de novembre 2000 3
Orquesta Simfònica de Galicia
Cor de l'Orquesta Simfònica de Galicia
Coral Universitat de les Illes Balears
Victor Pablo Pérez Director
· Joan Company | director dels cors
· Alwin Mellor | soprano
· Marisa Martins | mezzosoprano
· Francesc Garrigosa | tenor
Sinfonia Núm. 2
"Cant de Iloaça" | Mendelssohn

dijous 9 de novembre 2000 4
Orquesta Simfònica de Balears
"Ciutat de Palma"
José Gómez Director
· Guillermo González | pianista
Rapsòdia sueca Núm. 1 | Alfvén
Rapsòdia noruega | Lalo
Rapsòdia portuguesa,
per a piano i orquestra | E. Halffter
Rapsòdia espanyola | Ravel
Rapsòdia romanesa Núm. 1 | Enesco
Rapsòdia hongaresa Núm. 2 | Liszt

dijous 23 de novembre 2000 5
Orquesta Simfònica de Balears
"Ciutat de Palma"
Salvador Brotons Director
· Nikolai Demidenko | pianista
Concert Núm. 1,
per a piano i orquestra | Txaikovski
El gall d'or, suite | Rimski-Korsakov
Tiento y Batalla imperial | C. Halffter

dilluns 27 de novembre 2000 6
Trio de corda de Viena
· Jan Pospichal | violi
· Wolfgang Klos | viola
· Orfeo Mandozzi | violoncel
Trio Núm. 1, Hob. XVI-40 | Haydn
Trio, Op 141 b | Reger
Divertimento, K.563 | Mozart

dilluns 4 de desembre 2000 7
Orquesta Nacional
de Cambra d'Andorra
Gerard Claret Director-concertino
Petita serenata nocturna, K.525 | Mozart
Sant Martí del Canigó | P. Casals
Tres postals il·luminades | Montsalvatge
Sinfonia de cambra, Op 110a | Xostakóvitx
Dances romaneses | Bartók

dijous 14 de desembre 2000 8
Orquesta Simfònica de Balears
"Ciutat de Palma"
Coral Universitat de les Illes Balears
Fernando Marina Director
· Joan Company | director de cor
Suite per a cordes | Janáček
Psalmus 50
"Psalmus poenitentialis" | A. Martorell
Sinfonia Núm. 3 "Escocesa" | Mendelssohn

dimecres 20 de desembre 2000 9
Orquesta Simfònica de Balears
"Ciutat de Palma"
Félix Ayo Director i violinista
Les quatre estacions,
per a violí i orquestra | Vivaldi
Sinfonia Núm. 40 | Mozart

dissabte 20 de gener 2001 10
Orquesta Simfònica de Balears
"Ciutat de Palma"
Cor de l'Universitat Politècnica de Madrid
Yaron Traub Director
· José de Felipe | director de cor
· Fanny Marl | soprano
· Lambert Climent | tenor
· Lluís Sintes | bariton
· Gyula Budai | trompa
L'aprenent de bruixot | Dukas
Concert Núm 1 per a trompa i orquestra | R. Strauss
Carmina Burana | Orff

dijous 25 de gener 2001 11
Orquesta Simfònica de Balears
"Ciutat de Palma"
Vladimir Válek Director
· Josef Szafranski | contrabaix
Cava del Drach | Marqués
Concert per a contrabaix i orquestra | Tübin
Dances eslaviques, Op 46 | Dvorák

dijous 1 de febrer 2001 12
Orquesta Simfònica de Balears
"Ciutat de Palma"
Theo Alcántara Director
Obertura cubana | Gershwin
The river, suite | D. Ellington
Sinfonia Núm. 7 | Beethoven

dijous 8 de febrer 2001 13
Orquesta Simfònica de Balears
"Ciutat de Palma"
Jorge Mester Director
· Tedi Papavrami | violinista
Sensemayá | Revueltas
Concert per a violí i orquestra | Brahms
Dances simfoniques | Rakhmàinov

dimarts 13 de febrer 2001 14
Orquesta de Cambra "Musica Vitae"
Peter Csaba Director
· Lena Höel | soprano
Divertimento | Weiner
Non temer amato bene | Mozart
Salve Regina | Schubert
Suite camperola | Sibelius
Concert per a cordes | Ginastera

dijous 8 de març 2001 15
Orquesta Simfònica de Balears
"Ciutat de Palma"
Salvador Brotons Director
· Ricardo Sciammarella | violoncel·lista
Mascarada, suite | Khachaturian
Concert Núm. 3, per a
violoncel i orquestra | Xostakóvitx
Sinfonia Núm. 7 | Prokófiev

dimarts 20 de març 2001 16
Naum Grubert | Pianista
Fantasia, Op 14 | Schumann
Quatre "Intermezzi" | Brahms
Sonata en Si menor | Liszt

dimarts 3 d'abril 2001 17
Trio Kubelik
· Shizuka Ishikawa | violi
· Karel Fiala | violoncel
· Kvita Bytínska | piano
Trio en La menor, Op 50 | Txaikovski
Trio en Si bemoll major, Op 99 | Schubert

dimarts 10 d'abril 2001 18
Orquesta Simfònica de Balears
"Ciutat de Palma"
Coral Universitat de les Illes Balears
László Heltay Director
· Joan Company | director de cor
· Maria José Moreno | soprano
· Marisa Roca | mezzosoprano
· Daniele Gaspari | tenor
· A. determinar | baix
El Messies | Haendel

dimecres 18 d'abril 2001 19
Orquesta Simfònica de Balears
"Ciutat de Palma"
Grzegorz Nowak Director
· Joan Rodríguez | oboè
· Eduardo Bernabeu | clarinet
· José V. Tatay | fagot
· Nigel Carter | trompa
Obertura de "L'empresari" | Mozart
Sinfonia concertant per a oboè, clarinet,
fagot, trompa i orquestra | Mozart
Sinfonia Núm. 4 "Italiana" | Mendelssohn

dijous 26 d'abril 2001 20
Orquesta Simfònica de Balears
"Ciutat de Palma"
Edmon Colomer Director
· Rosa Torres-Pardo | pianista
Vall de Muza | Torrandell
Concert Núm. 3 per a
piano i orquestra | Beethoven
Sinfonia Núm. 2 | Schumann

dijous 3 de maig 2001 21
Orquesta Simfònica de Balears
"Ciutat de Palma"
Christoph Stepp Director
· Mark Kaplan | violinista
Els preludis | Liszt
Concert per a violí i orquestra | Dvorák
Sinfonia Núm. 4 | Brahms

dilluns 7 de maig 2001 22
Quartet Melos
· Wilhelm Melcher | violi
· Ida Bieler | violi
· Hermann Voss | viola
· Peter Buck | violoncel
Quartet en Si bemoll major,
K.458 "La caça" | Mozart
Quartet en Fa menor, Op 80 | Mendelssohn
Quartet Núm. 15 en Sol major,
Op 161 | Schubert

dimecres 9 de maig 2001 23
Orquesta Simfònica de Balears
"Ciutat de Palma"
Capella Mallorquina
Salvador Brotons Director
· Josep Maria Moreno | director de cor
· Xavier Mut | pianista
Nocturn per a piano i orquestra | Mas Porcell
Concert per a piano i orquestra | Torrandell
Dafnis i Cloe | Ravel

dilluns 14 de maig 2001 24
Orquesta Simfònica
"Leos Janáček" d'Ostrava
Petr Vronsky Director
· Igor Ardasev | pianista
Obertura de "La força del destí" | Verdi
Concert Núm. 1
per a piano i orquestra | Rakhmàinov
Sinfonia Núm. 15 | Xostakóvitx

dimarts 22 de maig 2001 25
Orquesta Simfònica del Vallès
Orfeó Català
Josep Vila Director
· Nurla Rial | soprano
· Maria Almajano | soprano
· Francesc Garrigosa | tenor
· Pau Bordes | baix
Sinfonia Núm. 25 | Mozart
Missa en Do menor K.427 | Mozart

Eduard Petitpierre

«Conèixer el genoma humà no vol dir curar totes les malalties genètiques»

ANTONI OLIVER

Eduard Petitpierre (Barcelona, 1941), catedràtic de genètica de la Universitat de les Illes Balears, passa revista a alguns temes polèmics que apareixen als mitjans de comunicació contínuament.

Considera que no té sentit la clonació humana i creu que no s'ha de ser alarmista amb el tema dels aliments transgènics. Creu que el fet d'haver-se desxifrat en bona part el genoma humà no vol dir que es puguin curar totes les malalties genètiques.

-Quines aplicacions té la clonació en la medicina?

-El primer cas de clonació en mamífers va ser el de l'ovella Dolly, l'any 1997, que va ser obtinguda a Edimburg. Prèviament, als anys seixanta, hi havia hagut casos de clonació, però no de mamífers, sinó d'amfibis, granotes del gènere *Xenopus*. De mamífers, com que tenen una fecundació i un desenvolupament embrionari més complex, va ser més difícil. En principi, la clonació pot estar relacionada amb la millora genètica. Més endavant es va incorporar en una ovella el gen de coagulació de la sang de tal manera que aquest gen s'expressàs a la llet i a partir de la llet es pogués extreure aquesta proteïna i subministrar-la a persones hemofíliques.

-Respecte a la possibilitat de clonació humana, què en pensau?

-Pel que fa a la clonació d'humans, crec que tenir un individu que sigui genèticament idèntic a un altre és una cosa bastant absurda i ridícula, aquesta és la meua opinió. En primer lloc, s'ha de dir que te-

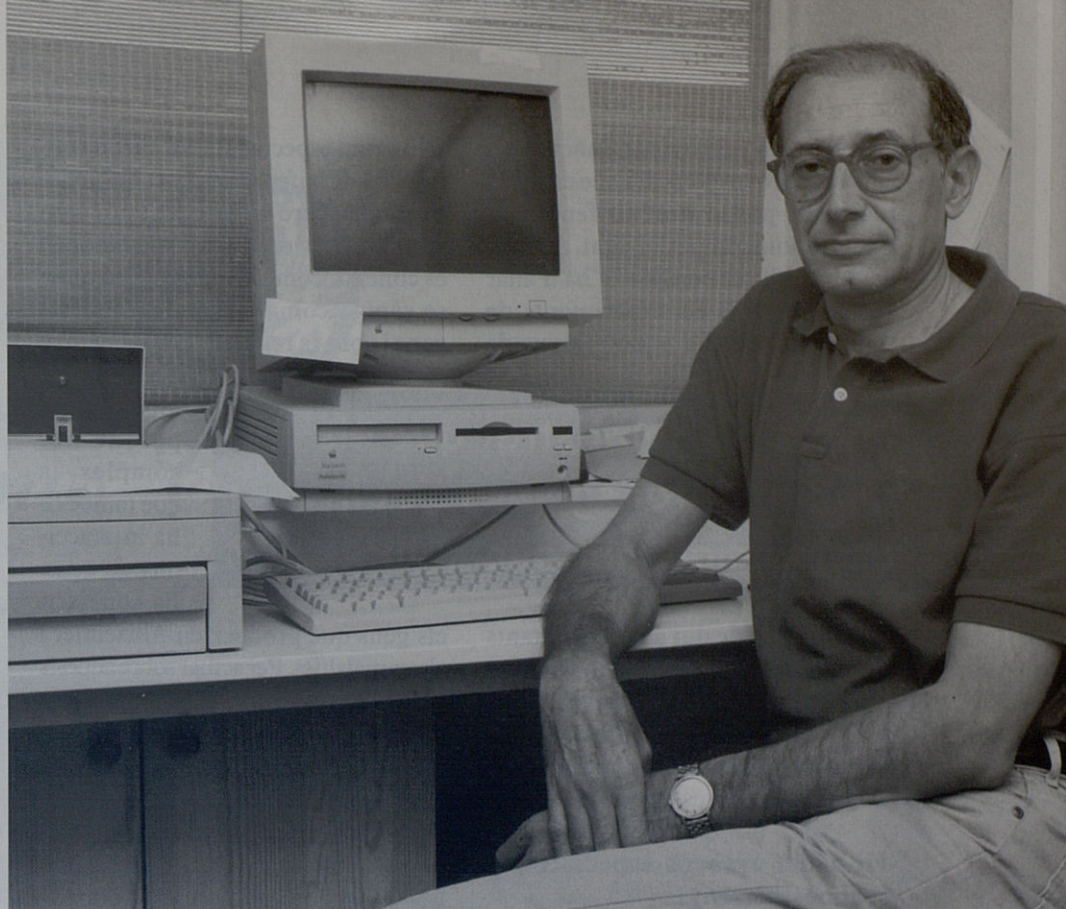
nim individus genèticament idèntics, són els bessons univitel·lins, i els tenim de forma natural. Ara, si es tracta de reproduir individus idèntics a altres individus que hagin viscut o que visquin i que destaquin per propietats molts valuoses, com grans personatges del món de la cultura o del món científic, o fins i tot que hi hagi dictadors que es puguin clonar per tenir còpies de si mateixos, s'ha de tenir en compte que es poden reproduir els mateixos gens nuclears, però els que es troben al citoplasma no es poden reproduir perquè el que es clona són nuclis. Això d'una banda, però també s'ha de tenir en compte que tots aquests personatges, com qualsevol ésser viu, no tan sols són fruit dels seus gens, sinó també de l'ambient. El fenotip és resultat de l'ambient i reproduir exactament el mateix ambient que han tengut persones destacades en el món de la cultura o l'art és impossible, perquè un individu no pot tornar a viure en les mateixes condicions exactes que un altre que havia viscut anteriorment. Per tant, individus amb fenotips idèntics no es poden aconseguir. A part d'això, que consider que és bastant absurd, el que és millor de la nostra espècie és la seva diversitat en tots els aspectes i reproduir còpies clòniques no té gaire sentit, suposant que es pogués fer, perquè com he dit reproduir el fenotip és impossible.

-Els aliments transgènics són tan perillosos com diuen algunes or-

ganitzacions naturistes i ecologistes?

-Crec que hi ha poca informació respecte a aquest tema. Deixant de banda això, hi ha posicions molt a favor i molt en contra, sense, moltes vegades, coneixement de causa. Els aliments transgènics en si mateixos no són dolents. Manipulació genètica se n'està fent des que l'home ha entrat a la civilització. El que passa és que ara hi ha altres mitjans i sistemes diferents dels que hi havia abans. Però, per exemple, tenim moltes plantes que són fruit de la manipulació genètica, de l'acció genètica. Per exemple, el blat és una espècie nova i el blat de les Índies s'ha seleccionat des de fa vuit-cents anys, des que començaren a fer-ho els indis d'Amèrica Central. S'ha seleccionat no amb programes genètics, perquè no es coneixia la genètica, però sí s'ha seleccionat d'una forma real. El mateix es pot dir de qualsevol animal domèstic, és a dir, que la millora genètica s'està aplicant des de fa molts d'anys. El que passa és que ara es compta amb la possibilitat d'introduir gens fins i tot d'altres espècies. No crec que s'hagi demostrat que els aliments transgènics siguin perjudicials per a la salut. Un altre cas és que puguin ser perillosos per al medi ambient. Per exemple, es pot introduir una resistència a herbicides o insecticides, i, si hi ha plantes silvestres emparentades amb aquestes i que siguin properes, pot ser que aquesta resistència passi de les unes a les altres. Fa poc també es va descobrir a EUA que el blat de les Índies transgènic, que tenia gens resistents a insectes, podia ser perjudicial per a la papallona *Monarcha*—que és una espècie molt particular i paradigmàtica que fa unes migracions espectaculars des del nord d'EUA i del sud de Canadà fins al golf de Mèxic—si les erugues s'alimentaven d'aquestes plantes. També en alguns d'aquests transgènics s'han utilitzat gens de resistència bacteriana, és a dir, a antibiòtics. Això únicament es feia per utilitzar-los com a

marcador. Ara podria ser que aquests gens passassin a bacteris del còlon, però és molt poc probable. El que sí està demostrat és que, sense necessitat de cap tipus de transgènia, els bacteris muten i cada vegada són més resistents als antibiòtics, simplement per posar-los en medis on hi ha molts d'antibiòtics. Als anys seixanta hi va haver un ús molt indiscriminat d'antibiòtics. Els virus també muten, i més fàcilment que els bacteris, perquè no tenen sistemes de reparació del material genètic mutat.

-Si s'ha desxifrat el genoma humà, es podrà preveure qualsevol malaltia?

-Quant a aquest tema s'ha de ser cautelós. No és cert que el coneixement del genoma humà permeti curar totes les malalties genètiques. Hi ha algunes malalties genètiques que és previsible que es puguin curar, sobretot aquelles que són degudes a un sol factor genètic. Ara, s'ha de veure com s'expressa aquest gen pel que fa als teixits i a les proteïnes. Després hi ha altres malalties genètiques que, previsiblement, no seran curables

a curt i mitjà termini i són aquelles degudes a diversos gens. Identificar tots els gens que intervenen en la malaltia és complicat i no es podran substituir tots els gens alterats.

-S'ha utilitzat ja part d'aquesta informació sobre el genoma per curar càncer, per exemple?

-S'han fet alguns experiments, però que jo sàpiga per curar càncer encara no s'ha utilitzat. El que sí s'han fet han estat alguns experiments de teràpia genètica. Un dels primers que es va fer va ser substituir en els nins bombolla, que tenen una immunodeficiència, el gen mutat per un gen normal. Això es pot fer quan aquest gen s'expressa en un teixit molt concret, en un òrgan molt específic. Si aquest gen té una expressió molt generalitzada, no es poden substituir tots.

-També hi ha tractaments en què s'injecta algun tipus de cèl·lula que es menja les cèl·lules dolentes?

-Si, també es fa això, encara que té alguns riscos, perquè s'utilitza com

Societat

a vector un retrovirus inactivat i aquests retrovirus encara que estiguin inactivats poden produir fenòmens d'immunoincompatibilitat. A vegades això pot ser perillós i s'ha d'anar alerta amb tots els experiments de transgènia. Per fer aquests tipus de

-No seran espectaculars a curt termini. S'ha desxifrat bona part del genoma humà, però això podrà tenir conseqüències favorables no tan sols quan es conegui completament, sinó quan se sàpiga com s'expressen aquests gens i com es regulen. Per saber això

passaran molts d'anys, perquè és complex, ja que també hi ha interaccions de gens. Es coneixen

-Podem estar predestinats, però s'ha de matisar, perquè el fenotip és producte també de l'ambient. Podem tenir gens que ens predisposin a tenir un colesterol alt, però si es prenen mesures, es pot evitar tenir un colesterol alt, si menges sobrassada tot el dia, afavorirà el colesterol. No hi ha predisposicions absolutes. Si un individu té un gen amb una malaltia genètica, moltes vegades s'expressarà, però d'altres no.

-Amb una cèl·lula només d'home es podrà tenir un fill?

E-l tema de la reproducció dels homosexuals és possible, però no viable, perquè hi ha certs gens que depenen que hi hagi un procés de fecundació per òvul i espermatozou i es pot donar un bloqueig del desenvolupament embrionari perquè no s'expressen determinats gens.

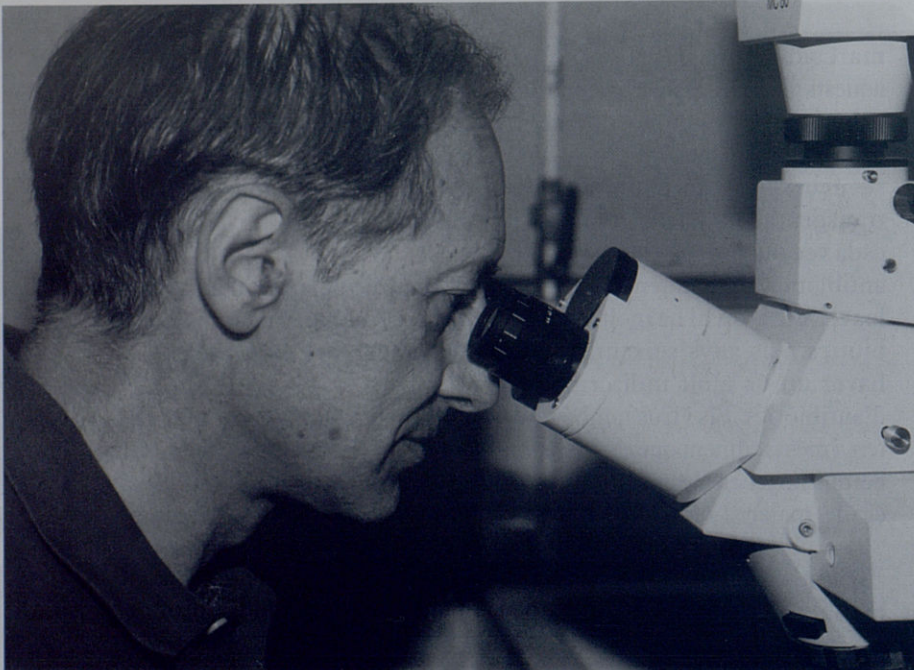
«No s'ha demostrat que els aliments transgènics siguin perjudicials per a la salut»

teràpia, s'han de dur a terme bastants d'experiments en cada cas concret per saber els riscos que hi pot haver. No es pot dir que la teràpia gènica o els aliments transgènics siguin perjudicials, però s'ha de veure cas per cas.

-Hi haurà avanços espectaculars en aquest terreny?

els gens que produeixen Alzheimer i altres malalties. Per actuar sobre aquests gens hi ha un acord que ha de ser sobre teixits d'òrgans no reproductors, perquè no s'alteri la línia germinal.

-Estam ja predestinats a uns determinats tipus de malalties des que naixem?

Viajes
MARTEL S.A.

ROMA VOL DIRECTE DES DE PALMA

EGIPTE, SORTIDA DES DE BARCELONA, 29 DESEMBRE
8 dies (4 nits El Caire + 3 nits creuer)

CREUER PER EL CARIB
SORTIDES DIES 30 I 31 DESEMBRE DES DE MIAMI

CONSULTAU ALTRES DESTINACIONS

Especial Cap D'any

DES 66.500

DES 207.600

DES 140.500

TAXES NO INCLOSES

Informes i reserves: OMS, 50 B. Box 696 · 07003 Palma (Mallorca)
Tel. 971 72 38 42 · Fax 971 72 69 42 · <http://www.viajesmartel.com>

Pianos Can Garcias®

Pere Josep Garcias

Pianer

GROTRIAN-STEINWEG

De Campos a Cas Concos

GASPAR VALERO

Campos – Son Xorc – l'Hort de Son Ginard – Ca na Crits – es Clavet des Rossells – es Rossells – Son Nou – Can Boter – cementiri de Cas Concos – sa Creu d'en Moll – Cas Concos

La ruta que proposam entre Campos i Cas Concos constituïa bàsicament el camí medieval de sa Galera, cavalleria i possessió matriu dels actuals Cas Concos i es Rossells. El camí apareix documentat el 1646 en unes confrontes de la possessió de Son Ginard.

Per altra banda, la primera part d'aquesta ruta, entre Campos i Ca na Crits, era un camí de transhumància que unia les possessions de sa Vall i Massanella, antigament ambdues propietat dels grans terratinents Descatlar. Les ovelles passaven l'estiu a la muntanya i l'hivern al migjorn, i així tenien pastura tot l'any. De sa Vall, el camí anava a ses Salines, Son Danús, Son Alegre, n'Amera, Son Xorc, es Monjos, camí de Marina, camí vell de Porreres a Algaida, font des puig Moltó, sa Creueta (Pina), Ruberts, es Pou de Costitx, Costitx, Son Tomasset, camí vell d'Inca, Inca i Massanella (Mancor de la Vall).

Orientacions de camí

Partim de Campos per la carretera de Felanitx. A l'altura de la via de ronda, voltam a la dreta, per un camí asfaltat marcat amb el cartell de sa Carrotja. A un poc més de cent metres, a l'esquerra, deixam el molí de sa Grava. En un proper entreforc, continuam recte, rebutjant el camí de l'esquerra. Doscents metres més endavant, a l'esquerra, passam el camí de Son Venrell. Arribam després a un entreforc de tres camins, on continuam pel camí del centre, en la contrada anomenada es Clot de sa Mata. Passat Can Plates, a la dreta tenim alguns xiprers. Altres cases es van succeint, com Can Sempenta a l'esquerra i Can Cosme a la dreta. A l'esquerra queda el bloc d'un transformador elèctric, mentre que per la dreta parteix el camí de Can Verdera. A l'esquerra trobam una renglera de xiprers que protegeix un camp de tarongers. Immediatament després, arribam a les cases de Son Xorc.

La possessió de Son Xorc apareix documentada l'any 1683, propietat aleshores de Magí Prohens. El 1814, era propietat de Joan

Camí vora l'Hort de Son Ginard.

Prohens Obrador, batle de Campos. Actualment, té una superfície de 219 quarterades. Les cases de Son Xorc tenen façana orientada a xaloc, amb dues plantes d'alçat i portal rodó adovellat, amb carcanyol i amb l'escut dels Prohens. A la dreta de la carrera, hi ha estances agrícoles i una estructura a manera de porxada amb arcs, amb la data de 1853.

Vora Son Xorc, s'aixequen les cases de Son Ginard, amb dues plantes d'alçat i portal forà rodó. Son Ginard era el 1646 de l'honor Mateu Ginard; tenia celler, molí de sang i un petit hort amb sínia; era dedicada a vinya, conreu de cereals i pastura; tenia guardes de 250 ovelles i 100 cabres (GEM, VI, 260). Rere Son Ginard, hi ha les cases de Son Vic, confrontades amb el camí de les coves de n'Hereva.

Després de Son Xorc i Son Ginard, a la dreta deixam el camí de Son Cusseta. La nostra via torna un poc

Murada talaiòtica des Rossells.

més estreta, però encara es manté asfaltada, i discorre entre camps oberts. Alguns minuts més endavant, tenim una cruïlla important, punt on cap a l'esquerra, per l'asfalt, s'arriba a l'agroturisme de sa Carrotja, una gran casa de nova construcció. Deixam de banda aquesta ruta i voltam cap a la dreta, sense asfalt. Per aquest camí novedós, aviat seguim una volta a la dreta, on apareix al costat dret la casa dita l'Hort de Son Ginard. Després, el camí s'eixampla i passa per un redol d'alzinar i ullastres. A la dreta ens segueix una paret i després apareix també en aquest costat una vaqueria de bones dimensions. El domini dels ullastres adquireix proporcions importants, de tal manera que envolten el camí; mentrestant, a l'esquerra podem entreveure el gran casal ja esmentat de sa Carrotja. Més endavant, a l'esquerra deixam un portell i, dos minuts després, a

la zona de Cas Garriguer, passam vora un altre portell a l'esquerra, amb barrera de metall, i un altre a la dreta, amb barrera de fusta. Tres minuts després, a l'esquerra s'obre un altre portell, mentre que cap a la dreta observam un xalet nou enmig del camp. Just després, el camí volta a l'esquerra, amb marques d'un portell, sense barrera i amb figueres de moro a l'esquerra, i a la dreta hi ha alzines esparses. Dos-cents metres després, a l'esquerra apareix un portell amb un camí transitat; a partir d'aquí avançam entre filferros, el de l'esquerra amb una pareteta i el de la dreta, molt recent, sense paret. Cinc o sis minuts més endavant, arribam a un entreforc de camins; el de l'esquerra, apte per a vehi-

cles, acaba a la casa que tenim davant, dita Can Taconer, actualment en obres; és la darrera casa del terme de Campos en aquesta direcció. Continuem en línia recta, per camí envaït de vegetació, especialment mates i ullastres. Alguns metres més endavant, podem veure la part posterior de Can Taconer a la nostra esquerra, amb un portell que hi comunica; a la dreta, cap al sud, observam les cases de n'Amera. Un minut després, passam una barrereta de metall i avançam per un autèntic bosc d'ullastres. En una petita clariana, un ramal de camí parteix cap a la dreta, en direcció a n'Amera, punt que separa el terme municipal de Campos del de Felanitx.

Consideram que aquest camí de la

Itineraris

dreta és per on continua el camí de transhumància que unia sa Vall de ses Salines amb Massanella; cap a migjorn, les properes fites són Son Alegre i Son Danús.

En aquest entreforc, deixam de banda el camí de transhumància i seguim

avant, una combinació d'ullastres i garrovers, entre parets. A devers un quilòmetre del portell anterior de la propietat, arribam a un entreforc de camins que cal tenir en consideració. El camí recte, en tendència a l'esquerra, condueix directament a les cases

des Rossells, mentre que el de la dreta permet l'accés al poblat talaiòtic des Clavet des Rossells. La

La possessió de Son Xorc apareix documentada l'any 1683

la via de més a l'esquerra. Dos minuts després del camí de n'Amera, arribam a un altre entreforc de camins, centralitzat per una bassa amb un petit pou. Recte, amb tendència a la dreta, tenim la casa de Ca na Crits, mentre que a l'esquerra, vorejant la bassa, continua el nostre camí.

Després de la bassa de Ca na Crits, passam un portell que ens deixa en un camp d'ametlers i, tres minuts després, arribam a una altra barrera de metall que ens situa en la propietat des Rossells. A la dreta, ens ressegueix una paret, mentre que a l'esquerra s'estén un sementer d'ametlers, amb ravenisses arreu. Se succeeixen ullastres, alguna alzina i pins i, més enda-

nostra ruta planteja d'anar cap a la dreta per tal de visitar el poblat talaiòtic i tornar després per aquí mateix cap a les cases des Rossells.

Per tant, voltam a la dreta i avançam per camí ample, entre parets. A devers tres minuts del creuer, trobam una primera barrera; abans, a la paret de la dreta, hi notam sis forats o clavagueres que permeten el pas d'aigua d'una torrentera. Després de la barrera, caminam en línia recta entre ullastres esponerosos i hi notam els pals d'una conducció elèctrica. A tres minuts de la barrera passam les restes d'una pareteta i, dos minuts després, arribam a la barrera, de fusta, del jaciment talaiòtic des Clavet des Rossells.

Es Clavet des Rossells

Es tracta d'un poblat talaiòtic amb una espectacular murada ciclòpia com a element més destacable. L'interior del recinte es troba completament farcit d'ullastres i les restes arqueològiques apareixen molt desfetes, amb moltes pedres possiblement reutilitzades com a matèria primera per a un forn de calç.

Émile Cartailhac, a finals del segle XIX, dedicà al jaciment aquestes paraules: «Traspassem el recinte murari. Entrem al poblat. Les runes s'estenen per tots els costats. No apareix cap via principal. Fa la impressió que s'accedia d'una habitació a l'altra mitjançant passadissos interiors. Aquelles gents construïren com si l'espai fos escàs, com si cap carro, cap animal de càrrega o de tir penetràs juntament amb ells.»

La *Guia Arqueològica de Mallorca* descriu així el poblat: «Un escenari que sembla tret d'un quadre romàntic. Caos de pedres, restes de parets, fragments de ceràmica, tot tamissat per la llum que es filtra per la vegetació. Un batec de segles i d'oblit. Com si per un moment haguéssim retrocedit en el temps. S'hi distingeixen alguns habitatges circulars i absidals en runes, així com unes construccions rectangulars a l'àrea central.»

Hom calcula que el poblat devia tenir una superfície de 9,8 ha, amb unes 43 habitacions i una població de prop de 230 habitants. El recinte tenia un perímetre de 307 m, amb la típica forma entre arrodonida i ovalada. Comptava amb tres portals d'accés, oberts a l'est, a l'oest i al sud. Travessant el recinte trobam un segon portal, i girant a la dreta podem contemplar un magnífic llenç de murada, que arriba als 2 m d'alçada.

Del poblat des Clavet tornam enrere pel mateix camí; passam la barrera principal i, després dels tres-cents metres que ens en separen, enllaçam novament amb la cruïlla des Rossells, on voltam a la dreta, per terreny encara no recorregut en aquest itinerari. Molt aviat, amb algun garrover arran de paret, arribam vora les cases des Rossells.

Cisterna des Rossells.

Església de Cas Concos.

La possessió des Rossells

El segle XIII es Rossells era un rafal del lloc de sa Galera. El 1511, pertanyia a la família Obrador; aleshores tenia una guarda de 350 ovelles. El 1578 era de Joan Obrador i es valorà en 4.000 £. El 1691 la possessió s'havia dividit; es Rossells Grossos era de Joan Obrador; tenia cases, amb claustra, molí de sang, celler i cup. Era dedicada a vinya i a conreu de cereals; hi havia ramaderia ovina, porquina i aviram. El 1863, era de Miquel Obrador Lledó, tenia 238 quarterades i feia una renda anual de 15.000 reials.

Es Rossells configura un petit nucli de tres cases i diverses dependències agrícoles. Les cases principals, a l'esquerra del camí, tenen façana de dues plantes d'alçat, amb portal forà d'arc rodó, i un altre a l'esquerra, amb un arc transversal; una finestra porta la data de 1791; a l'esquerra, apareix una estança agrícola amb dos grans arcs; a la dreta, hi ha un bloc perpendicular; al capdamunt, destaca un campanariet a quatre aiguavessos rematat per una creu. A la part posterior, un antic pou mostra la data de 1689. Més a l'esquerra, hi ha una segona casa, renovada.

Partim de les cases des Rossells pel camí que discorre més en línia recta des de la posició d'arribada, cap a gregal; a la dreta deixam el camí de Can Mel, i la vista s'estén sobre el puig de Sant Salvador. Aviat a la dreta apareix un tram de paret de totxos, que després es converteix en paret seca. Més endavant, passam per un redol de pinar i observam a la dreta un gran casal nou. Dos-cents metres després, arribam a una bifurcació, on seguim per la dreta. A l'esquerra deixam una caseta amb portal de llinda i a la dreta una nau de totxos. Passam per una autèntica avinguda de garrovers, mentre queda a la dreta el camí de Cas Vinater; a l'esquerra hi ha Son Nou, amb un eucaliptus. Just després, voltam a la dreta i passam per un pinaret; després, trobam a l'esquerra la casa dita Can Boter. A la dreta, hi notam conreus de vinyes. Just després, a la dreta s'alça un buc constructiu i el camí volta a l'esquerra. Uns dos minuts més endavant, continuam en línia recta, en tendència a la dreta.

Dos minuts més endavant, posam atenció a la ruta ja que proposam voltar a l'esquerra, deixant el camí gran que segueix recte, que ens situaria a la carretera asfaltada de ses Angoixes, vora Ca na Xina.

El camí que suggerim ens fa avançar en línia recta, i observam Can Quadrat a l'esquerra i Can Pelat a la dreta. Després de Can Palma, deixam a la dreta el camí del molí dit la Torre d'en Pere Gran i arribam al cementeri de Cas Concos, situat a l'esquerra del camí, punt on comença l'asfalt. Després, a la dreta, tenim un molí de vent amb la seva torre, seguit d'una paret seca nova. Enllaçam just després amb la carretera de Son Negre. En aquest indret, voltam a la dreta, on es troba

la creu d'en Moll. És una creu de pedra situada damunt la paret, a la nostra dreta. Mentre caminam les darres passes d'aquest itinerari, a l'esquerra ens agombola una bona vista sobre Sant Salvador i Santueri. Entram a Cas Concos des Cavaller pel carrer del Vicari Monserrat, que ens deixa en el carrer de Ramon Llull, on, cap a l'esquerra, arribam a l'església de Cas Concos i acabam l'excursió.

Aquest itinerari ha estat realitzat amb la col·laboració de Vicenç Sastre.

Relojería Española S.L.
Fundada en 1885

Concessionari Oficial

Ω
OMEGA
LONGINES
SWISS WATCHES

TT
TISSOT
Swiss Quality Time

RADO
Switzerland

OFFICIAL COSMONAUTS CHRONOGRAPH
FOTIS
swiss watches

CK
Calvin Klein
watches

PIERRE BALMAIN
SWISS WATCHES

SWISS ARMY

HAMILTON
AMERICAN - SINCE 1892

Plaça de Cort, 14
Tel. 971 721 563 · 971 724 344
Fax 971 714 369

Tendències **cinefàgia**

Els Coen han aconseguit fer una mala pel·lícula

MATÍAS VALLÉS

O Brother! no és una pel·lícula fallida. Tampoc no és un producte precipitat. Ni tan sols no es pot qualificar d'un *divertimento* intranscendent entre dues obres majors.

Tampoc no se li pot aplicar la cataplasma que obeeix a unes dimensions regionals i que, tret d'aquestes, es mustia. *O Brother!* és un producte extraordinàriament dolent, que destaca fins i tot entre l'oferta pèssima dels darrers mesos. Si hagués estat rodada per un director mediocre, hauria estat massacrada per la crítica, sense salvar aquesta coartada que va ser concebuda com una paròdia de l'*Odissea*. Ara

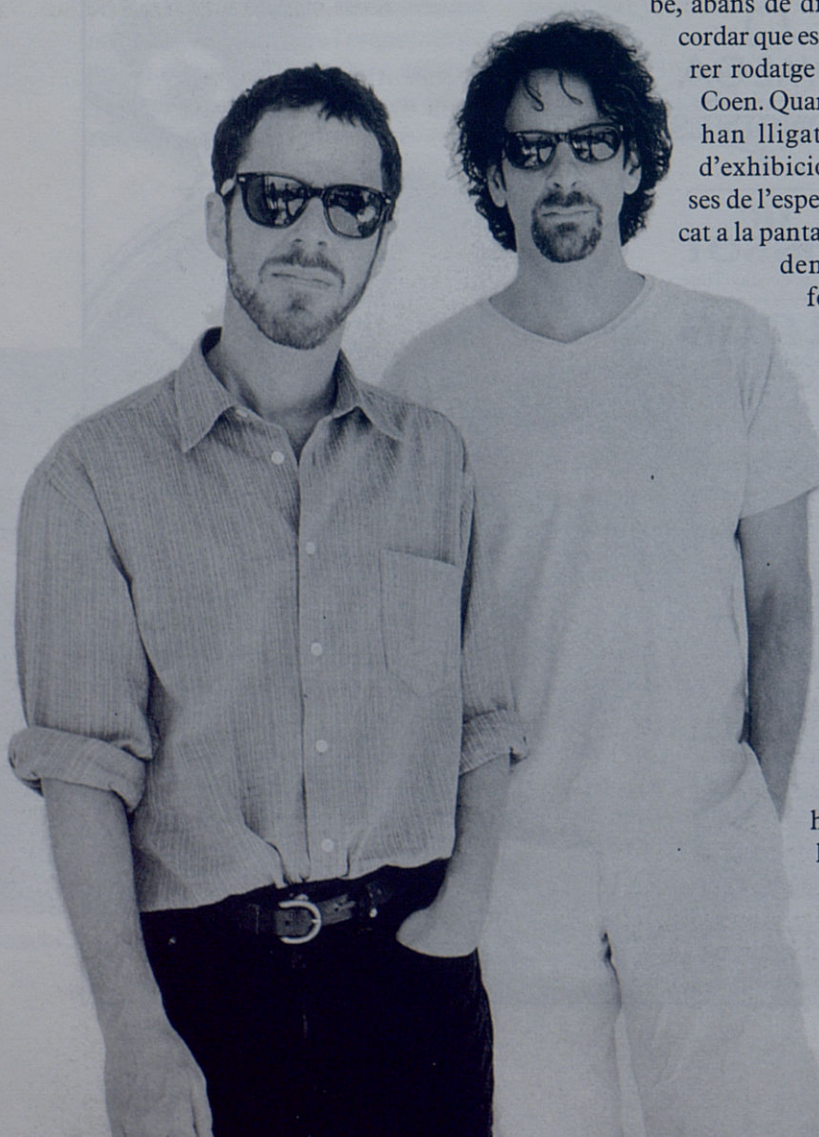
bé, abans de disparar cal recordar que es tracta del darrer rodatge dels germans Coen. Quan uns creadors han lligat una desena d'exhibicions prodigioses de l'esperit humà aplicat a la pantalla, costa condemnar-los a la

foguera. L'espectadora es veu assaltada fins i tot per la temptació d'inculpar-se i sentenciar que travessava per un moment d'ofuscació quan es va enfrontar a la projecció. No hi ha manera. Dolenta, dolenta, dolenta.

No conec ningú que no estigui

disposat a confessar que compra *Playboy* pels seus textos excel·lents. Les entrevistes d'aquesta publicació han assolit un eco especial, encara que només sigui per l'extensió i perquè les fotografies adjacents predisposen a un judici benèvol. La dedicada als germans Joel i Ethan Coen realitzava un retrat formatiu de la parella. «Sembles dues persones que han estat exposades durant massa hores a la televisió de la matinada.» En el fons, era una manera de desqualificar-los i sostreure'ls la sàvia intel·lectual per consolidar-los en el si de la cultura popular nord-americana, la que arrenca d'arrels analfabetes i mostra una reconeguda aversió a la cultura. La definició de la revista metasexual és enginyosa i fa ganes de plagiar-la. Tanmateix, no s'aguanta ni un minut quan es contempla la filmografia de dos dels darrers genis que ha proporcionat la pantalla.

El magisteri narratiu no neix d'aquest exercici d'estupidesa col·lectiva que alguns anomenen televisió. Els germans Coen han elevat la convivència entre el guió i la seva expressió gràfica a altures desconegudes des de Billy Wilder. Sortosament, el fracàs d'*O Brother!* ha coincidit en les pantalles amb el renaixement de *Sangre fácil*. En geografies més aplicades que la nostra, la reposició de *Blood simple* obté millor acollida que l'estrena del darrer títol de la parella. En la sublim perícia narrativa d'aquesta història d'adulteri es detecten petjades de *Perdición*, a més d'ho-

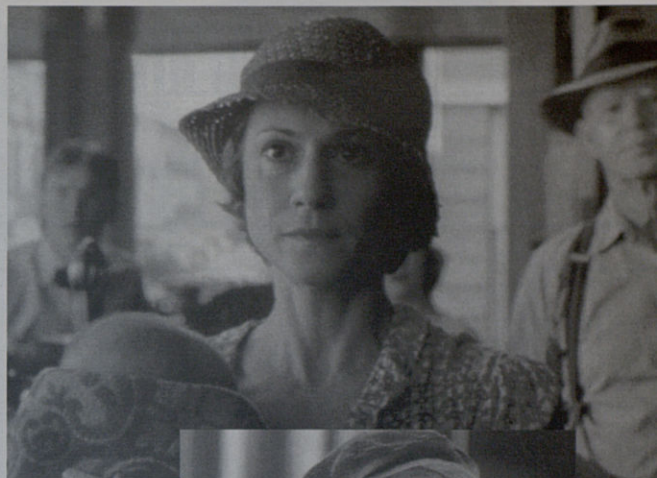
menatges tan peculiars com el brindat a *Blade Runner*. A més a més, els Coen també es caracteritzen per les seves dots poderoses d'observació, un tret al qual no contribueix l'exposició televisiva. Els Coen eren la gran esperança perquè el setè art i la primera Indústria accedis a la postmodernitat sense fer-nos empegueir.

Un mal artista pot crear obres infames a una velocitat vertiginosa. En aquest sentit, la seva coherència desperta fins i tot admiració. El camí invers sembla més difícil de recórrer. Un geni es fabrica per sostracció, no per addició. No es guanya brillantor multiplicant la producció, sinó negant-se a incrementar-la i evitant la pornogràfica proliferació de la mediocritat. Fins ara, els Coen s'havien sotmès a aquesta higiene amb fidelitat notable, un esforç que queda palès en una obra apreciable –tot i que *Barton Fink* era per sota del que seria desitjable i Jeff Bridges no va ser una elecció afortunada per protagonitzar *El gran Lebowski*–, sense fissures. Fins que arribà *Fargo*, els germans varen poder mantenir la ficció que les seves pel·lícules eren el fruit de la casualitat. A partir d'aquesta descripció capital d'una comunitat excèntrica, geogràficament i psicològicament, la seva valoració havia de canviar. És difícil precisar què falla a *O Brother!*, perquè falla pràcticament tot. La pel·lícula s'esboca des de la primera escena. La fuga dels tres encadenats convida a pensar en un homenatge al Woody Allen d'*Agafa els diners i corre*. Però les il·lusions es dissipen ben aviat. *El gran Lebowski* no tan sols se salva gràcies a John Goodman, sinó que aquest actor aconsegueix elevar-la a la categoria d'obra mestra maleïda o viceversa –maleïda obra mestra. Les seves intervencions en aquesta cinta passaran a la història del cinema. Per això, la seva presència en els títols de crèdit de la darrera pel·lícula dels Coen indueix l'espectador a concedir una treva als creadors. La situació és inconcebible en el cine contemporani, en què les pel·lícules no

poden permetre's ni un minut de descans i en què es publiquen crítiques que en valoren el ritme instantani a base d'un gràfic de pujades i davallades de l'acció. Però la promesa de Goodman és tan seductora que l'audiència suspèn el seu judici en la convicció que ell tot solet podrà treure *O Brother!* de la letargia.

I Goodman apareix finalment, a la meitat de la projecció, disfressat de borni venedor de bíblies i sota l'apel·latiu de Big Dane Teague. Tanmateix, aviat advertim que ell tampoc no s'ha assabentat gaire dels objectius de la pel·lícula i que no pensa fer res per lliurar-la del naufragi. En aquest moment, l'espectadora s'enfonsa en la desesperació. A Frank Turturro li passa igual que a Goodman. Ningú no l'ha informat sobre les característiques del seu personatge, amb l'inconvenient afegit que és a la pantalla durant tota la projecció. La seva actitud bocabadada no té res a veure amb el guió. És el seu veredict sobre el guinyol que està protagonitzant. Desaprofitar actors d'aquesta talla és impropri dels Coen. Tim Blake Nelson i Holly Hunter se salven del desastre. Però els àtoms de convicció que aporten no tan sols són insuficients, sinó que accentuen la inhibició dels seus col·legues.

George Clooney mereix un paràgraf a part. En realitat, no es mereix un paràgraf, ni tan sols una línia, però el codi deontològic obliga a desenvolupar els insults. El crèdit escàs que l'adorna com a actor es dissol en la gomineta que imposa a la seva cabellera durant la pel·lícula. Dins del to presumptuós general d'*O Brother!*, aquest home amb físic d'actor porno ha pensat que podria redimir la seva carrera si col·locava el seu nom al costat dels prestigiosos germans. Fracassa, i ni tan sols té l'excusa que el seu paper sigui difícil. És un bombó tudat, perquè aquest ésser posseït pel seu ego està més preocupat a ressaltar la seva semblança amb Clark Gable que a protagonitzar una pel·lícula. En penjar-li el nom d'Ulisses, s'enfronta

irremeiablement al cosmos homèric, tot i que no és l'ultratge més greu d'aquest individu. Després de malgastar totes les oportunitats que li han brindat, Clooney no assoleix la talla de Tom Selleck.

Un sentit de l'humor especial, una ironia subversiva. Collonades, que diria Pla, La incultura americana és tan arrasadora que els seus practicants consideren que una modernització de l'Odissea constitueix per si sola una gesta intel·lectual. Evidentment, aquest farol cultural no fa sinó descartar la ignorància estrepitosa d'aquest poble d'ultramar. Mai no varem creure que arribaríem a veure una mala pel·lícula dels germans Coen. Per això, l'impacte del seu fracàs ha estat superior.

Fotografia contemporània a Mallorca, més enllà de la representació

CRISTINA ROS

Avui, ningú no dubta que la fotografia gaudeix d'un moment d'allò més saludable. Avui, hi ha un colleccionisme de fotografia, un colleccionisme, si es vol, incipient, però en progressió creixent.

Avui, la fotografia es ven o es mostra al costat d'obres de llenguatges diversos. I avui, fins i tot s'exigeix la presència de la fotografia entre la programació de tota institució dedicada a l'exhibició de l'art contemporani.

Sense negar que encara es pateix un endarreriment de la fotografia respecte d'altres llenguatges, l'actualitat almanco fa somniar en un futur afalagador, i més o menys immediat.

Tampoc no es neguen els grans mèrits dels fotògrafs en afirmar que a aquesta nova i esperançadora panoràmica han contribuït fortament tot un seguit d'iniciatives adreçades, no tan sols a promocionar la fotografia entre els llenguatges artístics, sinó a analitzar les distintes propostes, si més no per saber amb qui i amb què es compta o, més ben dit, per saber quin és, en distints àmbits, el nostre patrimoni fotogràfic.

En aquest sentit i ja dins l'àmbit concret de les Illes Balears, l'única i ben meritòria tasca que s'ha duït a terme –amb continuïtat– és la Col·lecció Fotògrafs a les Illes, que, promoguda per Sa Nostra, ha ajudat a difondre l'obra d'alguns dels

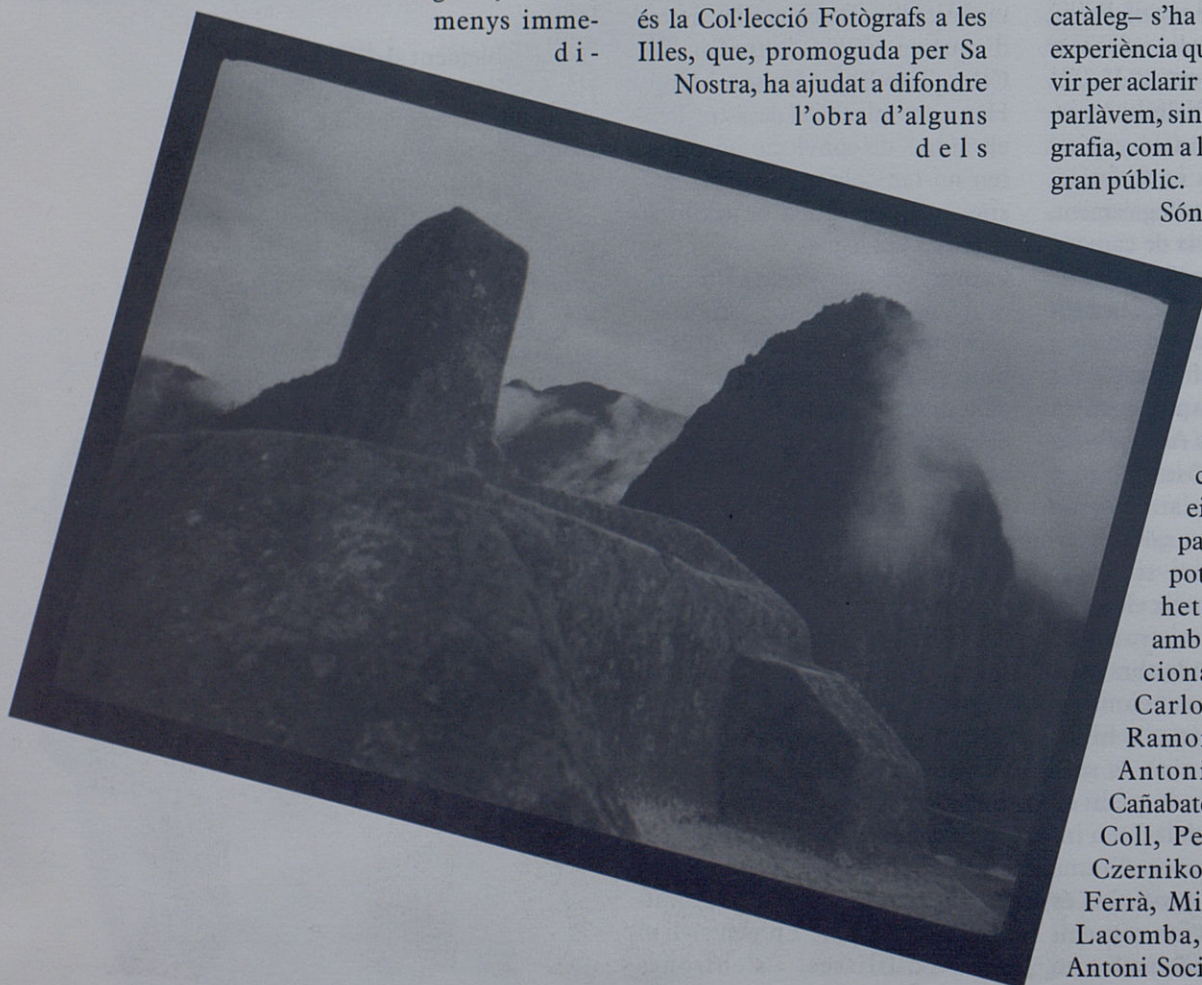
millors fotògrafs del país per mitjà d'exposicions individuals i estudis monogràfics.

Tot i així, encara és pendent la visió col·lectiva que, no tan sols confronta autors i obres, sinó que ofereix una visió del què i el qui del patrimoni fotogràfic de les Illes. En aquest moment, adient per posicionar-se en una panoràmica internacional realment esperançadora, s'ha començat per Mallorca. I ara per ara, «Fotografia contemporània a Mallorca» –exposició itinerant promoguda pel Projecte Llevant, comissariada per Joan Carles Gomis i amb un estudi notable de Maria Josep Mulet en el catàleg– s'ha demostrat com una experiència que no tan sols pot servir per aclarir el patrimoni del qual parlàvem, sinó per acostar la fotografia, com a llenguatge artístic, al gran públic.

Són catorze els fotògrafs seleccionats.

Sens dubte, podrien ser més, però no menys.

Els qui hi són, amb trajectòries de diversa amplitud, han contribuït i contribueixen a dibuixar una panoràmica que avui es pot qualificar de rica i heterogènia, en línia amb els corrents internacionals. Són catorze: Carlos Barrantes, Joan Ramon Bonet, Juan Antonio Briñas, Pepe Cañabate, Toni Catany, Pedro Coll, Pere Colom, Miguel Czernikowski, Joan Miquel Ferrà, Miquel Font, Gabriel Lacomba, Gabriel Ramon, Antoni Socías i Agustí Torres. I

catorze són les propostes que ens demostren que la fotografia a Mallorca és molt més que representació. També és creació, interpretació, suggeriment i expressió personal.

Entre aquesta visió plural de què és o pot ser la fotografia d'autor, Mallorca compta amb propostes que estan en línia amb el llenguatge dels clàssics de la fotografia del segle XX: els que entenen la imatge com a document d'una realitat de la qual es pot oferir una visió distinta i distintiva. El fotògraf és qui la sap veure i qui la sap oferir. A la mostra que avui ens ocupa, es troben en aquesta línia les imatges de Miquel Font i de Pepe Cañabate, les quals comparteixen el rebuig a la fotografia construïda o preparada. D'alguna forma, les imatges de Joan Ramon Bonet també podrien incloure-s'hi: no hi ha res de fictici en la captació de la bellesa expressiva d'uns objectes, d'uns racons que trobam al nostre pas quotidià, moltes vegades sense dedicar-los més atenció que, si fa no fa, una mirada fugaç. O les d'Antoni Socias, que ens ofereixen la visió del món des de terra, un món que per la mateixa posició de la càmera es limita enormement, a la vegada que s'obre a perspectives sorprenents.

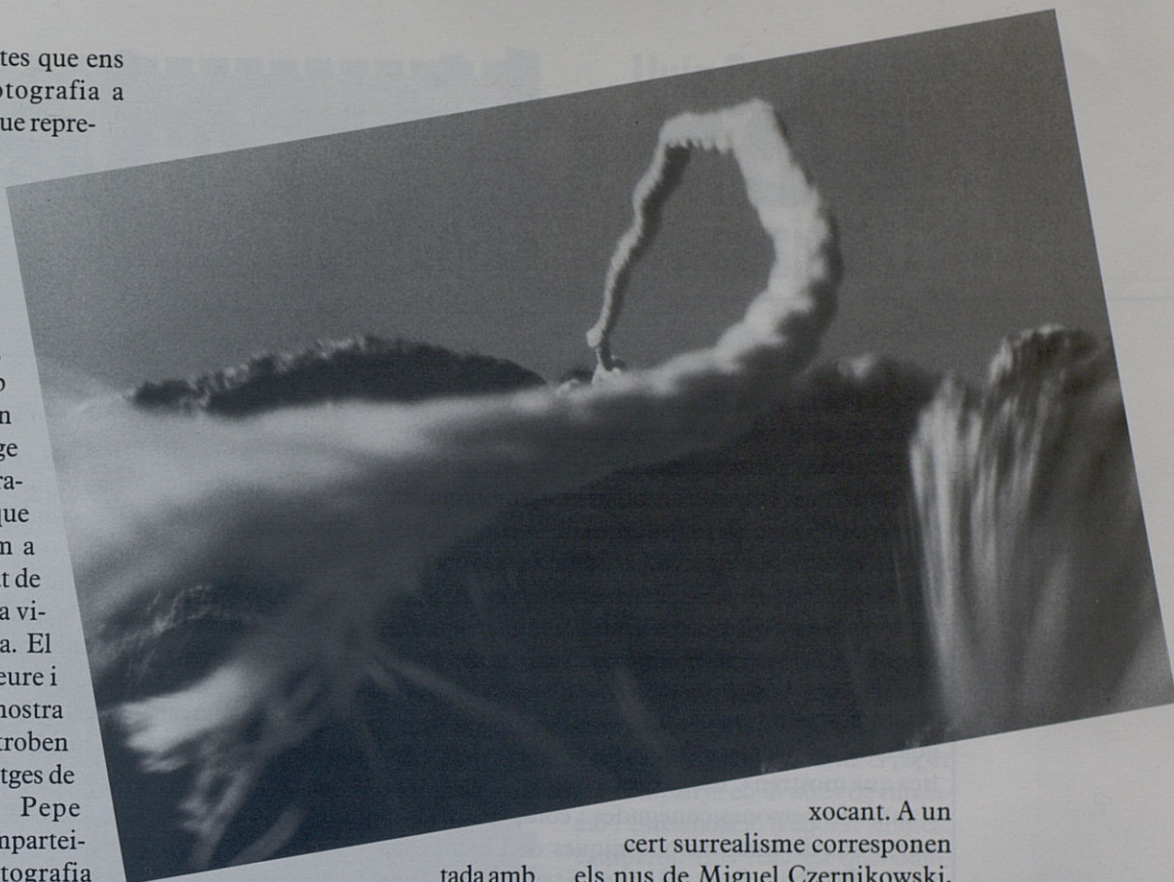
Més construïdes són les imatges de Juan Antonio Briñas, que utilitzen el gènere del retrat per contar-nos una història, per parlar-nos d'algú o d'alguna cosa. En canvi, la nuesa de la persona o, més ben dit, la nuesa del retrat com a màxima expressió de la persona està represen-

tada amb les fotografies de Gabriel Ramon, que es mostra per mitjà del que és el seu llenguatge més reconegut: posar un mirall perquè cadascú ofereixi el millor de si mateix.

Molt distinta és la proposta de fotògrafs com Toni Catany, Pere Colom o Joan Miquel Ferrà, que, encara que molt diferents entre ells, tenen en comú una finalitat fortament esteticista i la utilització de processos els resultats dels quals tenen un gran pictorialisme—tendència seguida per un bon nombre de fotògrafs dins la panoràmica internacional.

A la fotografia publicitària s'aproxima la proposta de Pedro Coll, de gran impacte visual. Al gènere conceptual es poden vincular les imatges d'Agustí Torres, fotomuntatges en els quals es presenta, amb més o menys naturalitat, un element

xocant. A un cert surrealisme corresponen els nus de Miguel Czernikowski, un inventor d'imatges meticulós i de gran capacitat per a la perfecció tècnica. Al paisatgisme, més somniat que real, pertanyen les fotografies de Carlos Barrantes. I en els terrenys de l'experimentació trobam Gabriel Lacomba, que combina processos tradicionals amb sistemes digitals per processar unes imatges que rebutgen els límits dels llenguatges artístics. I és, precisament, en aquesta diversitat, en la no-interferència dels llenguatges dels uns amb els dels altres, en què té la seva raó de ser un catàleg que, avui sí, ens dóna una primera idea—ampliable i subjecta a tots els canvis que recomani l'avenir—del què i del qui de la fotografia contemporània a Mallorca.

Tendències art

Tendències

llibres

BIFI MESQUIDA

La llengua catalana, ara i aquí

Vull recomanar aquest llibre *—La llengua catalana al tombant del mil·lenni* (Empúries) — a tots els individus que saben que el català és una llengua minoritzada, amenaçada, i que lluiten per convertir-la en allò que podríem dir una llengua *normal*. L'obra recull, gràcies al magnífic treball de **Miquel Àngel Pradilla** com a organitzador i *editor*, un cicle de conferències fet a la Universitat Rovira i Virgili, el curs 1998-1999, i que vol fer «una passejada pels diversos territoris del domini lingüístic de la llengua catalana per avaluar-ne la realitat sociolingüística que mostren». Els autors dels textos i conferencians són persones conegudes i competents de les tres grans divisions autonòmiques de l'Estat espanyol: del Principat, **Miquel Strubell** i **Albert Branchadell**; de les Illes Balears, **Joan Melià** i **Isidor Mari**, del País Valencià, **Xavier Sanjuan** i **Pradilla**. També hi ha especialistes dels altres territoris de parla catalana: de la Franja de Ponent, **Hèctor Mo-**

ret; d'Andorra, **Montserrat Planelles**, i de l'Alguer, **Andreu Bosch**. A les deu conferències queda ben clar que la comunitat lingüística catalana és la més fragmentada de les comunitats lingüístiques d'Europa —forma part de tres estats i a l'espanyol, de quatre comunitats autònomes, que la Constitució no permet federar-se—, la qual cosa duu tota una sèrie de problemes (administratius, pedagògics, editorials, demogràfics, etc.) per a la supervivència de la llengua catalana. Aquest aïllament i aquesta proliferació de fronteres fan que l'assimilació lingüística i cultural per part dels estats espanyol, francès i italià sigui un fet que pesa com una espasa de Dàmocles sobre els catalanoparlants. Aquestes reflexions que són unes vertaderes anàlisis científiques, lluny de qualsevol voluntarisme dels temps passats, ens col·loquen enfront d'un dels grans reptes per superar la nostra condició de llengua minoritzada: establir una vertadera comunitat lingüística.

Notícia: 250 números de L'Avenç

Amb una magnífica coberta dissenyada per a l'ocasió per l'artista Jaume Plensa, apareix aquest número històric, 250, de la revista d'*Història dels Països Catalans*, que aparegué l'abril de 1977 amb el nom de *L'Avenç*. Com recorda l'editorial commemoratiu d'aquest número, els fundadors (**L. Colomer**, **C. Isasa**, **F. Manito**, **F. Mascarell** i **F. Ibàñez**) deien: «En l'actual procés de normalització de la cultura catalana, no hi podia faltar la publicació d'una revista d'història, sobretot si tenim en compte que la història ha estat un dels punts principals de la nostra cultura i que ha jugat un paper destacat en el moviment pel nostre redreçament nacional». Després de vint-i-tres anys, la normalització cultural i lingüística ha avançat, encara que la premsa escrita viu en un estat de gran precarietat i encara no es pot viure en català d'una forma completa. *L'Avenç* ha centrat la realitat catalana i ha demostrat que pensar històricament és la manera de comprendre millor el present i de construir

críticament el futur. En aquest número hi ha dos balanços sobre la feina feta de **F. Mascarell** i **I. Aragay**, que demostren el seu paper essencial en el debat de les idees i el seu paper de tribuna de cultura vista des del punt de vista de la història. Els grans temes que ens presenta són «La democràcia al món del segle XX» d'**E. Malefakias**, en què s'aborden des dels precedents europeus de finals del XIX fins a l'acceleració de la democratització en l'últim quart de segle. **Ernest Lluch** a «La nova economia» explica les causes del creixement econòmic en el món desenvolupat i fa un balanç de situació del present econòmic al món. «El concepte de progrés vist per alguns dels principals intel·lectuals del XX» és explicat per **Ramon Grau**. «La relació entre Le Corbusier i Barcelona» és analitzada per **E. Ucelay-Da Cal** i com a cloenda meravellosa hi ha una llarga entrevista amb el professor i crític **Joaquim Molas**, que es llegeix com unes memòries novel·lesques. Un número d'antologia.

Llegir novel·la d'una estirada: Una desolació

Coneixia l'escriptora Yasmina Reza per l'èxit de la seva obra de teatre *Arte* (Anagrama), que vaig veure representada, muntada, traduïda i dirigida per aquest amic i monstre de l'escena que nom **Josep Maria Flotats**. Sé que el primer que em va impressionar de la funció fou que les entrades s'havien de comprar amb un mes d'antelació. En Flotats em va dir que allò no era un èxit sinó un «fenomen de masses» i ho vaig poder comprovar *in vivo*. El text teatral d'*Arte* no és res de l'altre món, però té molt bona fusteria escènica i permet als actors fer meravelles histriòniques que el públic agraeix esbutzant-se de rialles durant dues hores. Per això, vaig agafar la novel·la *Una desolació* (Empúries en català, Anagrama en castellà i Albin Michel en francès) amb una certa desconfiança. Emperò des de la primera frase («El jardí, enterament jo.») el monòleg d'aquest vell pare que parla al seu fill llunyà em va estrènyer,

em va enganxar i sense poder deixar de llegir la vaig acabar d'una estirada. Quina és la força d'aquesta *nouvelle*? Haver aconseguit la invenció d'una veu plena de ritmes i d'estratagemes, de contarelles i d'evocacions, de desenganys i de sarcasmes amb una línia argumental d'una humanitat tan desesperada que es pot tallar dins l'aire de la lletra. Yasmina Reza ha bastit les 150 planes del llibre com una composició musical plena de variacions, que poden tenir com a model *L'art de la fuga* de Bach, que, com confessa aquest pare vell, patètic i bufó, és el que li ha salvat la vida. Samuel mossega les paraules per fer-les espetegar de divertiments seriosos, crueltats seques, volades líriques interrompudes per unes rialles enfollides, murmuris indignats i retrets ferotges contats amb verinosa dolçor. Causticitat necessària per a un temps que fugi a les totes i uns bons sentiments que fan mal.

Lluís Companys: 60 anys del seu assassinat

El dia 15 d'octubre de 2000, ha fet seixanta anys que, en el castell de Montjuïc de Barcelona, després d'un consell de guerra sumariíssim que durà 55 minuts, jutjat per militars de l'exèrcit insurrecte de Franco, fou condemnat a mort per rebel·lió militar i afusellat el president de la Generalitat de Catalunya, **Lluís Companys**. Com a bell homenatge al president màrtir, recoman la lectura del llibre *La Unió de Rabassaires* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat) de **Jordi Pomés**, que conta el paper de Companys en la tasca de fundació i consolidació d'aquest sindicat camperol. Ens recorda que Companys, amb **Francesc Layret** i **Marcel·lí Domingo**, creà el Partit Republicà Català, que barrejava el republicanisme autonomista amb les forces obreres. Quan Layret va ser assassinat el 1920, Companys va ocupar el seu lloc com a diputat per Sabadell i en aquest moment va ser quan va començar a formar part dels dirigents de la Unió de Rabassaires fundada el 1922. Pomés fa una recerca a fons d'aquesta època basant el seu treball en les comarques vinateres de Barcelona i mostrant, per un cantó, l'aspecte sindical i sociopolític d'aquest moviment format per pagesos humils i, per l'altre, la feina de Companys en la creació de les bases d'aquest sindicat agrari. El comitè central de la Unió de Rabassaires estava format per pagesos i per ciutadans polítics que es reunien a la casa de Companys, on creaven les estratègies de l'acció. Companys va crear la revista quinzenal *La Terra*, va participar a molts de mítings i aconseguí el 1923, gràcies als vots rabassaires, sortir de nou com a diputat. Un llibre indispensable per recuperar tanta memòria històrica robada en aquests difícils temps d'aznarisme, decrets d'Humanitats, informes de l'Acadèmia d'Història Centralista i reunions a San Millán de la Cogolla.

Can Roca, 150è aniversari

En una travessia del carrer del Sindicat, en ple centre històric de la ciutat, fa un segle i mig que manté les seves portes obertes, inalterablement, la popular papereria can Roca. La Casa Roca va obrir les seves portes el 1850, en el mateix local que ocupa actualment i, al llarg de cinc generacions, una mateixa família ha assegurat la continuïtat d'una empresa que sempre ha centrat el seu esforç en el ram de la papereria. Primer com a casa especialitzada en la venda de llibrets de paper de fumar, més tard amplià el negoci com a perfumeria i, en el darrer mig segle, s'ha especialitzat en els articles de festa: paperins, fanals, torcaboques, garlandes, sorpreses, juguetes. Com a bona papereria, s'hi troben tota casta d'objectes d'escriptori, d'oficina i escolars, així com els articles de regal. Els canvis en el negoci, diu l'actual propietària, han estat els de la societat i es mostra confiada que una sisena generació assegurarà la pervivència d'una empresa que s'ha fet un lloc en la memòria quotidiana dels ciutadans. El local manté tot l'aire d'època que el personalitza i conserva intacte el mobiliari de fusta de la reforma que s'hi féu el 1929, quan la papereria duplicà la seva superfície. Els dos pisos dels Almacenes Casa Roca paguen la pena de ser visitats, especialment si teniu gust pels magatzems ben proveïts i completament coberts de taulells, mostradors, estants i calaixos, que li donen tot l'aspecte d'una gran capsa de sorpreses i la calidesa dels magatzems d'un temps que, afortunadament, perviu al ritme de les estacions: regals i ornaments de Nadal, desfressos per al carnaval i complements per a les festes estivals. I és que hi ha aniversaris que no ens haurien de passar per alt.

Almacenes casa Roca. Carrer dels Hostals, 27. Palma. Tel. 971 722 423

Cent anys d'herbes medicinals

Maria Antònia Bergas regenta una herboristeria fundada el 1890. L'herboristeria s'ha desplaçat de les rodalies de la plaça Major, on fins el 1983 va perviure amb el nom suggerent d'herbolari del Regne, al carrer de la Llongeta –travessia del Sindicat, just davant can Roca. En una època de profusió d'herboristeria ensobrada en plàstics penjats, com a xiclets, als expositors dels grans magatzems, fa gust entrar en un local amb sacs d'herbes que es venen a pes i on el propietari dona la cara per aconsellar i recomanar el producte més adient a la necessitat del client. No hi ha temps que no torni: després d'un parèntesi de decadència entorn dels anys 1960 i 1970, la demanda de remeis naturals ha tornat a augmentar. Però mai no tornen sense canvi: l'herboristeria tradicional comparteix ara espais amb els productes de dietètica, «però sempre procuram cercar que siguin productes naturals», matisa la propietària, que sempre té a punt una orientació o un consell per a les consultes i els dubtes dels clients. Els diplomes que pengen de les parets acrediten una seriosa voluntat de perfeccionament, actualització i reciclatge de coneixements imprescindibles en una empresa d'aquestes característiques. L'herboristeria de Maria Antònia Bergas té obert un segon local a Santa Catalina mentre el del carrer de la Llongeta resisteix el setge de les obres municipals.

Herboristeria de Maria Antònia Bergas.
Carrer de la Llongeta 1r B. Palma.
Telèfon 971 712 004

Convocatòria per al
curs 2000 - 2001
Dotació total
14.500.000 ptes.

XXIII Premis BALDIRI REIXAC

Aquests premis, destinats a l'estímul i al reconeixement de l'escola catalana, són dotats per la Fundació Jaume I amb les aportacions dels receptors del llibre-nadala que la Fundació trameta cada any a les

persones interessades per la nostra cultura.

L'àmbit d'actuació és el dels Països Catalans. L'organització dels premis compta amb l'assessorament de la

DEC, Delegació d'Ensenyament Català d'Omnium Cultural.

Els Premis Baldiri Reixac són convocats en tres modalitats:

PREMIS A LES ESCOLES

14 premis de 500.000 pessetes cadascun

Serà premiada la qualitat global, en llengua i continguts, de les escoles i els instituts quant a la catalanitat: lloc que ocupen la llengua i la cultura catalanes en el conjunt de les seves activitats, ús del català com a llengua de relació entre els alumnes, activitats culturals d'arrelament al país i aplicació coherent del Projecte Lingüístic de Centre.

Per a participar-hi cal omplir i trametre el qüestionari que facilita la Fundació Jaume I, així com la documentació que s'hi demana. Les escoles unitàries integrades dins d'una ZER s'han de presentar conjuntament.

Les escoles i els instituts ja presentats als Premis en anys anteriors i no premiats que desitgin optar a aquesta convocatòria, només caldrà que presentin el qüestionari actualitzat, sense necessitat d'aportar documentació nova.

No hi poden optar els centres educatius ja guardonats en convocatòries anteriors.

PREMI A MESTRES I PROFESSORS

Dotat amb 1.500.000 pessetes, que es distribueixen així:

1.000.000 ptes. a l'autor del treball guardonat, i una subvenció de 500.000 ptes. per contribuir a la seva edició.

Serà atorgat a un treball inèdit de temàtica pedagògica que contribueixi a l'ensenyament en català a qualsevol nivell i matèria.

Cal acompanyar els treballs -presentats anònimament i en dues còpies- amb la fitxa d'inscripció complimentada, dins un sobre tancat. A l'exterior no hi ha de constar el nom de l'autor sinó només el títol del treball.

El Jurat podrà dividir el premi o deixar-lo sense adjudicar. A l'edició del treball premiat hi ha de constar el premi amb el qual ha estat guardonat.

PREMIS ALS ALUMNES

60 premis de 100.000 pessetes cadascun, en llibres catalans a escollir pels interessats.

Seràn atorgats a treballs escolars fets, preferentment en equip, per alumnes de qualsevol nivell educatiu no universitari.

Els treballs hauran de ser fets en català i podran tractar de qualsevol de les àrees de coneixements dels diversos cicles escolars, així com ésser resultat d'activitats del centre: excursions i visites, periòdics escolars i diaris de classe, col·leccions, audiovisuals, etc. (dels murals, les maquetes i les manualitats més grans de 60 x 60 cm, només se n'admetran fotografies). Quant als treballs de recerca de segon de Batxillerat, només se n'admetran 3 per cada centre.

El Jurat valorarà especialment els treballs que suposin un aprofundiment en la realitat nacional catalana i en la nostra tradició cultural.

Acompanyarà els treballs una memòria breu, no més llarga de dos fulls, on cal especificar les motivacions, les circumstàncies, la manera com s'ha fet el treball, etc.

Per optar al premi, cal acompanyar cada treball amb la fitxa d'inscripció, segons el model que en facilita la Fundació Jaume I.

No seran admesos els treballs que no vagin acompanyats de l'esmentada fitxa d'inscripció complimentada.

ASPECTES GENERALS

Els treballs i la documentació s'han d'adreçar a

FUNDACIÓ JAUME I
Aribau, 185, 3r. - 08021. BARCELONA
Telèfon: 93.200.53.47 - Fax: 93.200.56.33
Email: fundaciojaumeprimer@agrolimen.es

El termini de presentació s'acabarà el dia 15 de febrer del 2001. Els treballs tramesos per correu que arribin després d'aquesta data, només seran admesos si al mata-segells consta que la tramesa és anterior al 8 de febrer.

Els treballs no premiats podran ésser recollits des del 20 de juny fins al 17 d'octubre, prèvia presentació de la fitxa d'inscripció.

La Fundació Jaume I podrà disposar dels treballs premiats durant un any per tal d'exposar-los i promoure'n la difusió.

Premis Baldiri Reixac

Amb el patrocini honorífic de la

 Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

El comerç, obert a la nostra llengua

L'activitat comercial ofereix moltes oportunitats d'usar la nostra llengua. Comprar, vendre, etiquetar un producte o fer-ne la promoció... són accions econòmiques, però també comunicatives. I nosaltres, clients, comerciants i productors, podem decidir que siguin en català.

Perquè vendre o comprar no suposi haver de renunciar a la nostra llengua; perquè tothom sàpiga que els nostres productes són d'aquí; perquè els arribats de fora puguin aprendre el català.

Perquè és així com som.

El Govern de les Illes Balears i els consells insulars posen a disposició dels comerciants i dels productors cursos de català, materials divulgatius i ajuts econòmics per a l'etiquetatge i la retolació en la nostra llengua.

Informau-vos dels ajuts que s'ofereixen i dels terminis per sol·licitar-los:

Direcció General de Política Lingüística

Tel.: 971 177 391 Fax: 971 17 7 390
dgpoling.caib.es
www.caib.es
pol.ling@bitel.es

Consell de Mallorca

Tel.: 971 229 148 Fax: 971 717 066
nlinguistica@conselldemallorca.net

Consell Insular de Menorca

Tel.: 971 381 533 Fax: 971 382 667
pvb.cime@silme.es

Consell Insular d'Eivissa i Formentera

Tel.: 971 195 900 Fax: 971 195 915
sal.cultura@cief.es

**GOVERN
DE LES ILLES BALEARS**

Vicepresidència i Conselleria d'Economia,
Comerç i Indústria
Conselleria d'Educació i Cultura

Quatre illes,
un país
cap frontera